

Yhteistä aikaa etsimässä

Lapsiperheiden ajankäyttö 2000-luvulla

Perhebarometri

Väestöntutkimuslaitos
Katsauksia E 42/2012

Anneli Miettinen ja Anna Rotkirch

Perhebarometri 2011

Yhteistä aikaa etsimässä

Lapsiperheiden ajankäyttö 2000-luvulla

Anneli Miettinen ja Anna Rotkirch

Väestöntutkimuslaitos – Katsauksia E 42/2012

Julkaisija: Väestöliitto ry, Väestöntutkimuslaitos
Kalevankatu 16 B, PL 849, 00101 Helsinki
Puh. (09) 228 050
www.vaestoliitto.fi

Kustantaja: VL-Markkinointi Oy
Kalevankatu 16 B, PL 849, 00101 Helsinki

© Anneli Miettinen ja Anna Rotkirch, Väestöliitto ja VL-markkinointi Oy

ISBN 978-952-226-097-0 (nid.)
ISBN 978-952-226-098-7 (pdf)

Kannen kuva: Anna Salmi
Taitto ja kansi: Lena Malm

Helsinki, 2012

Vammalan Kirjapaino Oy

Sisällys

Taulukot ja kuvat	5
Esipuhe	9
1 Johdanto	11
Työelämän haasteista	12
Perhe-elämää arvostetaan	13
Helpottaako perhepolitiikka perheiden aikapulaa?	13
Suomalaisten perheiden ajankäyttö	15
Aikaa mittaamassa	16
Tutkimuksen tarkoitus ja aineistot	17
Kirjan sisältö	19
2 Kiire kaikilla?	21
Kiireen kokeminen on vähentynyt	21
Joustaako työaika?	24
Ansiotyö kotona ja vapaa-ajalla	25
Ketekä ovat kiireisiä?	28
3 Ansiotyö lapsiperheissä	33
Vuosityöaika on lyhentynyt	33
Isillä edelleen pitkät työviikot	35
Työpäivät venyvät pidempään	38
Ketekä tekevät pitkää, ketkä lyhyttä työpäivää?	42
Sosioekonominen asema ja työpäivän pituus	45
Joka kolmas äiti tekee epätyypillistä työaikaa	46
Ilta- tai yötyöt yleisiä lapsiperheissä	50
Viikonlopputyöt ovat harventuneet	53
4 Kotityöt ja vapaa-aika	57
Kotitöiden muutokset vähäisiä	57
Lastenhoitoon käytetty aika on lisääntynyt	60
Vapaa-ajan muutokset	62
Arkisin ansiotöitä – viikonloppuisin kotitöitä	64
Mitä vapaa-aikana tehdään?	66
Ansiotyöstä vapaa aika sosioekonomisen aseman mukaan	69
Onko tuttavien tapaaminen siirtynyt nettiin?	71
Työt ja vapaa-aika sukupuolen mukaan	74

4 | Yhteistä aikaa etsimässä

5 Lastenhoito	75
Lastenhoitoon käytetty aika	75
Ansiotyö ja lastenhoito	81
Iltatyö vähentää lastenhoitoon käytettyä aikaa	86
Kiire ei vähennä lastenhoitoa	87
Kiirettä vai aikapulaa?	89
Mihin aikaa toivotaan lisää?	93
6 Lasten ja nuorten arki-illat	95
Vanhempien, lasten ja nuorten kotonaolo	95
Yhteinen ruoka-aika?	98
Mitä lapset ja nuoret tekevät iltapäivisin ja vapaa-aikana?	103
Ruutuaika on lisääntynyt	106
Lasten ja nuorten nukkumaanmeno	109
7 Yhteistä aikaa viettämässä	113
Perheen yhteiset hetket syvähaastattelujen valossa	113
Rajojen asettamista	115
Yhteisen ajan tilat	116
Ulos, tai vieläkin kauemmas	118
Tarvitaanko laatuaikaa?	119
Menijät ja loikoilijat	120
Aikaa itselle ja puolisolle	123
8 Lopuksi	127
Lähteet	133

Taulukot ja kuvat

Taulukot

Taulukko 1.	Työssäkäyntipäivän kiireiseksi kokeneiden osuus, työssäkäyvät miehet ja naiset perhevaiheen mukaan 1999 ja 2010, %	23
Taulukko 2.	Mahdollisuus vaikuttaa työhön tulo- ja lähtöaikaan, palkansaajat perhevaiheen mukaan 2010, %	24
Taulukko 3.	Mahdollisuus vaikuttaa työhön tulo- ja lähtöaikaan, kaikki palkansaajat säännöllisen viikkotyöajan mukaan 2010, %	25
Taulukko 4.	Ansiotyö kotona, työssäkäyvät lapsiperheiden vanhemmat sosioekonomisen aseman mukaan 2010, %	26
Taulukko 5.	Ansiotyötä kotona päiväkirjapäivän aikana tehneet palkansaajat päivätyypin ja perhevaiheen mukaan sekä ansiotyöhön käytetty aika 2010, % ja h:min	27
Taulukko 6.	Jatkuvasti kiirettä kokeneet työssäkäyvät vanhemmat ansiotyöhön ja perheeseen liittyvien tekijöiden mukaan 2010, %	29
Taulukko 7.	Työllisten miesten ja naisten keskimääräinen vuosityöaika perhevaiheen mukaan 1988, 1999 ja 2010, tuntia/vuosi, ja muutos 1988–1999 ja 1999–2010, %	34
Taulukko 8.	Säännöllinen työaika viikossa, ansiotyössä käyvät miehet ja naiset perhevaiheen mukaan 2010, %	36
Taulukko 9.	Palkansaajien osa-aikatyö perhevaiheen mukaan 1988, 1999 ja 2010, %	37
Taulukko 10.	Työpäivän pituus luokiteltuna sekä keskimääräinen työpäivän pituus ja työmatkaan käytetty aika työssäkäyvillä miehillä ja naisilla perhevaiheen mukaan 1988, 1999 ja 2010, % ja keskiarvo, h:min/vrk	41
Taulukko 11.	Työpäivän keskimääräinen pituus sekä lyhyiden (korkeintaan 6 h) ja pitkien (10 h tai yli) työpäivien osuus työssäkäyvillä vanhemmilla sosioekonomisen aseman mukaan 2010, % ja h:min	46
Taulukko 12.	Säännöllistä päivätyötä tai epätyypillistä työaikaa tekevien palkansaajien osuudet perhevaiheen mukaan 2010, %	49
Taulukko 13.	Päiväkirjan perusteella työpäivinä ilta-aikaan tai öisin työskennelleiden osuus sekä ansiotyöhön käytetty aika iltaisin ja öisin 2010, % ja h:min (työssäkäyvät vastaajat)	51
Taulukko 14.	Iltaisin tai öisin ansiotyötä tehneet vanhemmat sosioekonomisen aseman mukaan 2010, % (vain työpäivät)	51
Taulukko 15.	Ilta-aikaan (kello 18–22 välille) sijoittuva työ 1999 ja 2010, työssäkäyvät vanhemmat, % (vain työpäivät)	52
Taulukko 16.	Lapsiperheiden vanhempien ansiotyö lauantaina tai sunnuntaina sosioekonomisen aseman mukaan 2010, %	56

6 | Yhteistä aikaa etsimässä

Taulukko 17.	Kotitöihin, lastenhoitoon, vapaa-ajan toimiin sekä henkilökohtaisiin toimintoihin käytetty aika, työssäkäyvät miehet ja naiset (n. 20–60-vuotiaat) 1988, 1999 ja 2010, h:min (kaikki vuoden päivät)	58
Taulukko 18.	Lastenhoitoon käytetty aika lapsiluvun mukaan, kaikki vanhemmat ja erikseen työssäkäyvät vanhemmat 1988, 1999 ja 2010, min/vrk	61
Taulukko 19.	Arki-iltojen ajankäyttö. Eri toimintojen osuus ansiotyön ulkopuolisesta vapaasta ajasta työpäivinä, työssäkäyvät vanhemmat 1999 ja 2010, %	69
Taulukko 20.	Ansiotyöstä vapaan ajan jakaantuminen eri toimintoihin sosioekonomisen aseman mukaan, työssäkäyvät isät. Toimintoon käytetyn ajan osuus kaikesta kotitöihin, lastenhoitoon ja vapaa-ajan toimintoihin käytetystä ajasta (kaikki vuoden päivät), %	70
Taulukko 21.	Ansiotyöstä vapaan ajan jakaantuminen eri toimintoihin sosioekonomisen aseman mukaan, työssäkäyvät äidit. Toimintoon käytetyn ajan osuus kaikesta kotitöihin, lastenhoitoon ja vapaa-ajan toimintoihin käytetystä ajasta (kaikki vuden päivät), %	70
Taulukko 22.	Sosiaaliseen kanssakäymiseen käytetty aika, kaikki n. 20–60-v. miehet ja naiset 1988, 1999 ja 2010, min/vrk (vuoden kaikki päivät)	72
Taulukko 23.	Sosiaaliseen kanssakäymiseen osallistuneet työssäkäyvät lapsiperheiden vanhemmat 1988, 1999 ja 2010, %	73
Taulukko 24.	Miesten osuus eri toimintoihin käytetystä ajasta työssäkäyvien vanhempien lapsiperheissä, % (kaikki vuoden päivät)	74
Taulukko 25.	Lastenhoitotehtäviin käytetty aika nuorimman lapsen iän mukaan, työssäkäyvät vanhemmat 1988, 1999 ja 2010, h:min (lastenhoito päätoimintona)	76
Taulukko 26.	Lastenhoitotehtäviin käytetty aika 2010, työssäkäyvät vanhemmat nuorimman lapsen iän mukaan, h:min (kaikki vuoden päivät, lastenhoito päätoimintona tai sivutoimintona)	79
Taulukko 27.	Sosioekonominen asema ja lastenhoitotehtävät. Työssäkäyvät vanhemmat ja lastenhoitotehtäviin käytetty aika 2010 (lastenhoitoon käytetty aika päätoiminnoissa ja sivutoiminnoissa, min/vrk)	80
Taulukko 28.	Säännöllinen ansiotyöaika ja kotitöihin ja lastenhoitoon käytetty aika 2010, työssäkäyvät vanhemmat työajan mukaan ja ei-työlliset vanhemmat, h:min	82
Taulukko 29.	Ansiotyöajan ja työajan epätayppillisyyden yhteys lastenhoitoon käytettyyn aikaan, työssäkäyvät isät ja äidit (alle 10-v. lapsi(a)), 2010. Kovarianssianalyysi.	84
Taulukko 30.	Kotitöihin, vapaa-ajan toimiin sekä lastenhoitoon käytetty aika työpäivänä ilta-aikaan tehdyn ansiotyön mukaan 2010, min/vrk.	86
Taulukko 31.	Jatkuvaa kiirettä tai aikapulaa kokeneiden vanhempien osuus 1999 ja 2010, % (vain työssäkäyvät vanhemmat)	31
Taulukko 32.	Jatkuvasti kiireiset ja aikapulaa kokeneet työssäkäyvät vanhemmat nuorimman lapsen iän ja sosioekonomisten tekijöiden mukaan, 2010, %	91
Taulukko 33.	Vapaa-ajan määrä aikapulan mukaan, työssäkäyvät vanhemmat sosioekonomisen aseman mukaan 2010, h:min (kaikki vuoden päivät)	92
Taulukko 34.	Mihin aikaa haluttaisiin lisää? Työssäkäyvät vanhemmat 2010, % (vastausten jakauma)	94
Taulukko 35.	Ruokailuun käytetty aika työpäivinä ja vapaapäivinä (pl. vuosilomat) sekä kotona tapahtuvaan ateriointiin käytetty aika 1988, 1999 ja 2010, h:min. Työssäkäyvät vanhemmat	99
Taulukko 36.	Ruokailu kotona: arkipäivinä ja vapaapäivinä kotona aterioineiden osuus 1988, 1999 ja 2010, työssäkäyvät vanhemmat sekä opiskelemissa olevat lapset ja nuoret, %	100

Taulukko 37.	Ruuan valmistukseen ja kotona ateriointiin osallistuneet työpäivinä ja vapaapäivinä, työssäkäyvät vanhemmat sosioekonomisen aseman mukaan 2010, %	101
Taulukko 38.	Iltapäivän kuluessa (klo 13–17) eri toimintoihin käytetty aika koulupäivänä, peruskoululaiset ja keskiasteen opiskelijat, h:min/vrk	104
Taulukko 39.	Illan kuluessa (klo 17–22) eri toimintoihin käytetty aika koulupäivänä, peruskoululaiset ja keskiasteen opiskelijat, h:min/vrk	105
Taulukko 40.	Television tai tietokoneen parissa vietetty aika, liikuntaan ja ulkoiluun sekä sosiaaliseen kanssakäymiseen käytetty aika koulupäivinä ja vapaapäivinä, peruskoulua käyvät pojat ja tytöt 2010 ja 1999, h:min/vrk	107
Taulukko 41.	Television tai tietokoneen parissa vietetty aika, liikuntaan ja ulkoiluun sekä sosiaaliseen kanssakäymiseen käytetty aika koulupäivinä ja vapaapäivinä, keskiasteella opiskelevat pojat ja tytöt 2010 ja 1999, h:min/vrk	108
Taulukko 42.	Nukkumiseen käytetty aika koulupäivinä ja vapaapäivinä 1999 ja 2010, peruskoululaiset ja keskiasteen opiskelijat, h:min	111

Kuvat

Kuvio 1.	Jatkuvasti tai silloin tällöin kiirettä kokeneiden osuus, kaikki työssäkäyvät miehet (n. 20–60-vuotiaat) ja erikseen lapsiperheiden isät 1999 ja 2010, %	22
Kuvio 2.	Jatkuvasti tai silloin tällöin kiirettä kokeneiden osuus, kaikki työssäkäyvät naiset (n. 20–60-vuotiaat) ja erikseen lapsiperheiden äidit 1999 ja 2010, %	23
Kuvio 3.	Kotona tehty ansiotyö siihen käytetyn ajan mukaan 2010, % (palkansaajana toimivat vanhemmat)	28
Kuvio 4.	Päivittäinen työaika, työlliset miehet ja naiset perhevaiheen mukaan 1988, 1999 ja 2010, min/työpäivä	39
Kuvio 5.	Pitkien työpäivien (10+h) osuus kaikilla työssäkäyvillä miehillä ja erikseen lapsiperheiden isillä 1988, 1999 ja 2010, %	42
Kuvio 6.	Pitkien työpäivien (10+h) osuus kaikilla työssäkäyvillä naisilla ja erikseen lapsiperheiden äideillä 1988, 1999 ja 2010, %	43
Kuvio 7.	Lyhyiden työpäivien (korkeintaan 6 h) osuus kaikilla työssäkäyvillä miehillä ja erikseen lapsiperheiden isillä 1988, 1999 ja 2010, %	44
Kuvio 8.	Lyhyiden työpäivien (korkeintaan 6 h) osuus kaikilla työssäkäyvillä naisilla ja erikseen lapsiperheiden äideillä 1988, 1999 ja 2010, %	44
Kuvio 9.	Epätavallista työaikaa tekevien palkansaajien osuus 1988, 1999 ja 2010, %. Kaikki miehet sekä erikseen lapsiperheiden isät	47
Kuvio 10.	Epätavallista työaikaa tekevien palkansaajien osuus 1988, 1999 ja 2010, %. Kaikki naiset sekä erikseen lapsiperheiden äidit	48
Kuvio 11.	Työskentely lauantaina, kaikki työssäkäyvät miehet ja erikseen lapsiperheiden isät 1988, 1999 ja 2010, %	54
Kuvio 12.	Työskentely lauantaina, kaikki työssäkäyvät naiset ja erikseen lapsiperheiden äidit 1988, 1999 ja 2010, %	54
Kuvio 13.	Työskentely sunnuntaina, kaikki työssäkäyvät miehet ja erikseen lapsiperheiden isät 1988, 1999 ja 2010, %	55
Kuvio 14.	Työskentely sunnuntaina, kaikki työssäkäyvät naiset ja erikseen lapsiperheiden äidit 1988, 1999 ja 2010, %	55

8 | Yhteistä aikaa etsimässä

Kuvio 15. Kotitöihin käytetty aika, työssäkäyvät miehet ja naiset perhevaiheen mukaan sekä työssä käymättömät lapsiperheiden vanhemmat 1988, 1999, 2010, min/vrk (kaikki vuoden päivät)	59
Kuvio 16. Lastenhoitoon käytetty aika, työssäkäyvät miehet ja naiset perhevaiheen mukaan sekä työssä käymättömät naiset (nuorin lapsi 0–6-v.) 1988, 1999 ja 2010, min/vrk (kaikki vuoden päivät)	60
Kuvio 17. Vapaa-ajan toimintoihin käytetty aika, työssäkäyvät miehet ja naiset perhevaiheen mukaan sekä työssä käymättömät lapsiperheiden vanhemmat 1988, 1999 ja 2010, min/vrk (kaikki vuoden päivät)	63
Kuvio 18. Ajankäyttö työpäivänä tai viikon arkipäivänä 2010. Ansiotyössä käyvät vanhemmat ja työssä käymättömät äidit, min/vrk	64
Kuvio 19. Ajankäyttö vapaapäivänä tai viikonloppuna 2010. Ansiotyössä käyvät vanhemmat ja työssä käymättömät äidit, min/vrk (vuosilomaa ei ole luettu vapaapäiviin)	65
Kuvio 20. Ajankäyttö työpäivän jälkeen: kotityöt, lastenhoito ja vapaa-aika, työssäkäyvät lapsiperheiden vanhemmat 2010, min/työpäivä	67
Kuvio 21. Vapaapäivän ajankäyttö: kotityöt, lastenhoito ja vapaa-aika, työssäkäyvät lapsiperheiden vanhemmat 2010, min/vapaapäivä (pl. vuosiloma)	68
Kuvio 22. Sosiaaliseen kanssakäymiseen osallistuneet lapsiperheiden vanhemmat viikon rkipäivinä ja viikonloppuna 2010, %	73
Kuvio 23. Isän osuus lastenhoitotehtävistä, % äidin ja isän yhteenlasketusta ajasta alle kouluikäisten lasten perheissä 1988, 1999 ja 2010 (työssäkäyvät vanhemmat)	77
Kuvio 24. Isän osuus lastenhoitotehtävistä, % äidin ja isän yhteenlasketusta ajasta kouluikäisten lasten perheissä 1988, 1999 ja 2010 (työssäkäyvät vanhemmat)	77
Kuvio 25. Vanhempien ansiotyöajan yhteys lastenhoitoon käytettyyn aikaan 2010 (lastenhoitoaika min/vrk)	85
Kuvio 26. Ajankäyttö eri toimintoihin vastaajan kiireisyyden mukaan 2010, min/vrk (kaikki vuoden päivät). Työssäkäyvät isät	88
Kuvio 27. Ajankäyttö eri toimintoihin vastaajan kiireisyyden mukaan 2010, min/vrk (kaikki vuoden päivät). Työssäkäyvät äidit	89
Kuvio 28. Äitien ja isien kotonaolo työpäivinä, % kellonajan mukaan 1999 ja 2010 (työssäkäyvät vanhemmat)	96
Kuvio 29. Lasten ja nuorten kotonaolo koulupäivinä, % kellonajan mukaan 1999 ja 2010	97
Kuvio 30. Aterioiden syöminen arkipäivisin, työssäkäyvät vanhemmat sekä 10-19-vuotiaat nuoret 2010, toimintoon osallistuneita, %	102
Kuvio 31. Aterioiden syöminen vapaapäivinä ja viikonloppuna, työssäkäyvät vanhemmat sekä 10-19-vuotiaat nuoret 2010, toimintoon osallistuneita, %	103
Kuvio 32. Lasten ja nuorten nukkumaanmeno aika koulupäivinä 1999 ja 2010	110

Esipuhe

Kuuluisan sanonnan mukaan onnelliset perheet ovat kaikki samanlaisia mutta onnettomat perheet erilaisia. Ajankäytön suhteen asia näyttäisi olevan päinvastoin. Ajallisesti onnettomat lapsiperheet ovat kovin samanlaisia: kiireisiä, väsyneitä, uupuneita ja hermostuneita. Kunpa vuorokaudessa olisi 28, 36 tai 100 tuntia ... Sen sijaan ajankäyttöönä tyytyväiset perheet voivat, kuten tässä tutkimuksessa osoitamme, järjestää elämänsä hyvinkin eri tavoin. Toimivia tapoja yhdistää vanhemmuutta muuhun elämään on useampia.

Miltä lapsiperheiden arki sitten näyttää tänä päivänä? Milloin herätään aamulla, milloin palataan kotiin päiväkodista, töistä tai koulusta, syövätkö perheenjäsenet vielä yhdessä? Kuinka tiiviisti lasten ja nuorten arkipäivät täyttyvät opinnoista ja harrastuksista? Kuinka moni lapsi tai nuori viettää aikaansa joko tietokoneen tai television ruudun ääressä – entä jääkö perheen yhteiselle ajalle enää tilaa? Miten yksinhuoltajien ajankäyttö eroaa kahden vanhemman perheistä? Muun muassa näihin kysymyksiin etsimme vastausta tässä Väestöliiton tutkimuksessa.

Tärkein tuloksemme on, että lapsiperheiden ajankäytössä on tapahtunut myönteistä kehitystä. Kiireen tunne on vähentynyt. Perheelle halutaan antaa enemmän aikaa ja siinä myös onnistutaan. Miehet ottavat enemmän vastuuta elämästä kotona, etenkin lastenhoidosta.

Työn ja perheen tasapainolle on viime vuosikymmenten aikana tuonut haasteensa kaksi trendiä. Toisaalta epävakaat työsuhteet ja kiireet ovat lisääntyneet monilla työpaikoilla. Toisaalta perheen kanssa ja kotona vietettyä aikaa haastavat uusien teknologioiden mahdollistama jatkuva työskentely päätteiden ääressä ja puhelimen tavoitettavissa. Näyttäisi kuitenkin siltä, että sekä työaikojen kehityksen että tietotekniikan hallinnan suhteen ollaan menossa parempaan suuntaan, joskin kipukohtia on vielä useita.

Myös työaikojen joustot ovat olennainen palapeli lapsiperheiden arjen hallinnassa. Mahdollisuutta lyhennetyn työpäivän ja etätöiden tekemiseen arvostetaan jo nyt, mutta joustoja kaivataan lisää. Tätä edeltävä Perhebarometrimme osoitti, että suomalaisten tärkein perhepoliittinen toive oli joustomahdollisuuksien kehittäminen. Liian usein työjoustot merkitsivät vielä sitä, että joustetaan työhön eikä perheeseen päin.

Suomalaiset toivovat yleensä montaa lasta, ja syntyvyys on ollut tasaisessa nousussa viime vuosikymmenen aikana. Monilapsisten perheiden määrä on kasvussa. Ikääntyvästä väestörakenteesta huolestuneet poliitikot ja asiantuntijat eri puolilta maailmaa vaeltavat meille oppimaan, miten voisi saada vanhempia sekä tekemään kokopäivätyötä että hankkimaan useampia lapsia. Tulonsiirrot lapsiperheille, subjektiivinen päivähoito-oikeus ja hoitovapaat sekä muut lapsista aiheutuvia kustannuksia vähentävät etuudet ja palvelut ovat Pohjoismaiden perhepoliittisia valtakortteja. Ne ovat mahdollistaneet vanhemmuuden, toi-

meentulon ja hyvän elämänlaadun välisen tasapainon. Tässä on yksi todellinen brändimme, wow-tekijämme maailmalla.

Samalla riittää sekä kehitettävää että uhkakuvia. Esimerkiksi kiireen tuntu esiintyy useammin pienituloisilla kuin keski- ja suurituloisilla, toisin kun usien oletetaan. Laadukkaan ja lähellä olevan päivähoiton, perhepäivähoidon sekä koululaisten iltapäivätoiminnan saatavuus ovat ajankäytön kannalta keskeisiä mutta poliittisista kaunopuheista huolimatta leikkaukset ja säästöt kohdistuvat liian usein niihin.

Väestöliitto osallistui Tilastokeskuksen toteuttamaan ajankäyttötutkimukseen vuonna 2011. Kiitämme Tilastokeskuksen Hannu Pääkköstä ja Mirja Liikkasta korkeasta asiantuntijuudesta ja toimivasta yhteistyöstä sekä Paavo Väisästä lukuisista neuvoista aineiston analyysissä. Aineiston hankintaan saimme Alli Paasikiven Säätiöltä tukea, josta kiitämme lämpimästi. Sosiaalipolitiikan opiskelija Paula Koskimies keräsi ja litteroi Väestöntutkimuslaitoksen harjoittelijana runsaasti hienoja syvähaastatteluja lapsiperheiden vanhemmilta. Stina Fågel teki tänäkin vuonna julkaisun kielenhuollon ja vastasi myös syvähaastattelujen litteroinnista. Lena Malmi taittoi julkaisumme, Anna Salmi piirsi siihen pirteän kansikuvan. Kiitämme myös Jaana Syrjälää hyvästä ja joustavasta yhteistyöstä VL-Markkinoinnin kanssa.

Anna Rotkirch ja Anneli Miettinen

Joulukuu 2011

1 Johdanto

Aikuiset eivät ehdi, vanhemmuus on kadoksissa, lapset heitteillä ja kiireet vain lisääntyvät. Niinkö? Onneksi tilanne ei ole aivan näin surkea.

Lasten ja nuorten harrastukset sekä perheen yhteinen aika – tai näiden puute – herättävät helposti vahvoja väitteitä ja tunteita. Yleinen keskustelu perheiden arjen rytmistä on kuitenkin usein jopa hämmästyttävän kaukana siitä, miltä arki tutkimustulosten valossa näyttää. Vanhempien työ vaikuttaa lapseen monin tavoin. Kiire ja väsymys heijastuu perheeseen, vanhempien on vaikeaa keskittyä lapseen eikä aikaa jää yhteisiin hetkiin. Toisaalta työ antaa parhaimmillaan myös voimavaroja vanhemmuuteen ja perhe-elämään.

Siksi on lohduttavaa, että viime vuosikymmenten aikana länsimaisissa perheissä on tapahtunut kaksi suurta ja myönteistä aikaan liittyvää mullistusta. Vapaa-aikaa on tullut enemmän, ja isät ovat ottaneet enemmän vastuuta lastenhoidosta. Lopputulos on, että vanhemmat käyttävät perheeseensä enemmän aikaa kun ehkä koskaan aikaisemmin. (Gauthier, Smeeding & Furstenberg 2004.)

Muutkin yhteiskunnalliset murrokset heijastuvat kodin seinien sisälle. Työaikojen lisääntynyt epäsäännöllisyys, palveluiden ja kaupan aukioloaikojen piteneminen ja lasten harrastusten monipuolistuminen muokkaavat niin arkea kuin pyhiä. Perheen kannalta oleellista ei ole vain se, kuinka paljon aikaa käytetään erilaisten asioiden tekemiseen vaan myös se, mihin kellonaikaan eri toiminnot tapahtuvat ja kuinka ennakoitavissa arki on. Päiväkodin ja koulun kellonajat, vanhempien työssäkäyntiajat ja monet muut ”kellot” säätelevät perheen ajankäytön mahdollisuuksia. Minna Salmi (1996) on käyttänyt ilmaisua ’aika-ruuvi’ kuvaamaan perheiden arkista ajankäyttöä erilaisten tarpeiden ja aikataulujen puristuksessa.

Myös Internet ja tietoliikenteen kehittyminen hämärtävät kodin ja ulkopuolisen maailman rajaa. Onkin epäilty, että työajan ja muun ajankäytön välisen rajan haurastumisen myötä työ valuu helposti myös vapaa-ajalle; töitä tehdään kotoa tai lomalta käsin (Julkunen, Nätti & Anttila 2004). Niin lapset kuin vanhemmat tapaavat nykyään ystäviään yhä useammin netissä.

Lasten ajankäytöstä puhuttaessa on erityistä huolta kannettu siitä, kuinka suuren osan tietokone tai televisio vie lasten ja nuorten ajasta. Suomessa lapset ja nuoret viettävät aikaisempien tutkimusten valossa erittäin paljon aikaa television ja tietokoneen äärellä (Nuoret Helsingissä 2011; Niemi & Pääkkönen 2001). Opettajat ja vanhemmat ovatkin usein huolestuneita lasten yksinolosta tai ajan kulumisesta eri ’ruutujen’ ääressä. Viihde-elektroniik-

ka vie yhä suuremman osan suomalaislasten ajasta, sen sijaan liikunnasta ja ulkoilusta tingingitään. Yksinolon tai aikuisen läsnäolon vähäisyyden pelätään lisäävän nuorten pahoinvointia ja masentuneisuutta. Myös lasten myöhäiset nukkumaanmenoajat ovat herättäneet ammattilaisten huolta.

Eri kehityssuuntien arvioimisen avuksi tarjoamme tässä raportissa tuoretta tietoa nimenomaan lapsiperheiden ajankäytöstä. Vertailemme tuloksia muihin kotitalouksiin sekä aikaisempien vuosien ajankäyttötutkimuksiin.

Työelämän haasteista

Monien mielestä työpäivät venyvät entistä pidemmiksi, kiire vaivaa sekä työssä että kotona. Toisaalta samaan aikaan on merkkejä vastakkaisesta kehityksestä: esimerkiksi ylitöiden tekeminen näyttää vähentyneen (Lehto & Sutela 2008; Lehto & Sutela 2004.)

Ansiotyöhön käytetty aika on vähentynyt viime vuosikymmenten aikana Suomessa tasaisesti (Pääkkönen ja Hanifi 2011). Perheen tai muun elämän näkökulmasta on ansiotyöhön kuluvan ajan vähenemistä pidetty tavoiteltavana asiana, jäähän silloin enemmän aikaa olla perheen kanssa. Tosin työtä voi myös olla liian vähän riittävän toimeentulon tai mielekkään ajankäytön kannalta. Työaikojen lyhenemistä koskevat huolenaiheet ovat myös liittyneet siihen, että työ silppuuntuu yhä pienempiin aikayksiköihin.

Kauppojen ja erilaisten palvelujen aukioloaikojen piteneminen iltaan ja viikonloppuihin on merkinnyt sitä, että joidenkin vanhempien työajat sopivat entistä huonommin yhteen koulujen ja päiväkotien aikataulujen kanssa. Työn epävarmuus, määräaikaiset työsuhteet ja uusyrityisyys voivat vähentää vanhempien mahdollisuuksia neuvotella työpaikalla työaika-joustoista tai vuosilomista.

Varsinkin ylemissä toimihenkilö- ja tietotyön ammateissa teknologinen kehitys on tehnyt mahdolliseksi tehdä työtä lähes milloin ja missä tahansa. Tietotyö ja teknologian mahdollisuudet voivat kuitenkin lisätä muualla kuin työpaikalla tehdyn työn määrää muissakin kuin vain ylempien toimihenkilöiden asiantuntija-ammateissa. Esimerkiksi moniin työtehtäviin liittyvä päivystäminen tai valvonta on mahdollista tehdä muualtakin kuin työpaikalta käsin, ja myös työpaikan käsitettä ja sijaintia suhteessa koteihin kehitetään monilla aloilla.

Tuloköyhyyden lisäksi on puhuttu aikaköyhyydestä tai aikapulasta (Garhammer 2002; 1999). Aikaköyhyydestä kärsivät ne perheet, joissa vanhemmilla on entistä vähemmän aikaa perheelle ja lapsille. Jos alemmissa yhteiskuntaluokissa olevien elämää leimaa tuloköyhyys, ylempien yhteiskuntaluokkien on uskottu kärsivän kroonisesta aikapulasta. Tällöin aikaköyhyys johtuu nimenomaan ansiotyöhön kuluvan ajan lisääntymisestä muun ajan kustannuksella. Lasten ja vanhempien yhdessäolon kannalta on kuitenkin myös vanhempien muulla ajankäytöllä merkitystä. Pitkien työpäivien lisäksi muut ajankäytön kohteet kuten omat harrastukset ja opiskelu voivat viedä vanhempien aikaa.

Perhe-elämää arvostetaan

1990-luvun alun lamavuosien jälkeen työn merkitys korostui suomalaisten nuorten aikuis-ten arvomaailmassa (Tilastokeskus 2011; Myllyniemi 2005). Samalla on vahvistunut myös perheen merkitys. Perhearvoja kannatetaan ja moni suomalainen toivoo saavansa monta lasta. Aikaisemman Perhebarometrimme mukaan jopa 45 % suomalaisista naisista ilmoitti vuonna 2007 ihanteelliseksi lapsiluvukseen kolme tai useampia lapsia (Miettinen & Rotkirch 2008).

Samalla äitien työssäkäynti on meillä selvästi yleisempää kuin valtaosassa muita Euroopan maita. Lisäksi suomalaiset naiset tekevät yleensä täysiä työpäiviä. Osa-aikatyö on Suomessa selvästi harvinaisempaa kuin Euroopassa keskimäärin ja jopa Ruotsiin verrattu-na. Lastenhoito tai muut perhesyyt ovat meillä myös harvemmin osa-aikatyön syynä: val-taosa osa-aikatyötä tekevästä tekee sitä joko opiskelun vuoksi tai siitä syystä, ettei kokoai-kaista työtä ole tarjolla (Pärnänen & Sutela 2009). Suomalaiset perheet ovatkin tyypillises-ti kahden kokopäivätyötä tekevän perheitä, ja äitien kotonaolo on yleistä vain aivan pienten lasten perheissä.

Äitien lisääntynyt työssäkäynti oli viime vuosisadan suurimpia mullistuksia koko maail-massa. Yleisesti ennustettiin, että tämä johtaisi äitien lastensa kanssa viettämän ajan dra-maattiseen vähenemiseen. Hämmästyttävää kyllä näin ei ole tapahtunut. Päinvastoin, äitien lapsiinsa käyttämä aika on pysynyt samana tai jopa lisääntynyt. Esimerkiksi Yhdysvalloissa äidit käyttivät vuodesta 1920 vuoteen 1975 jatkuvasti keskimäärin 1,2 tuntia päivässä per-heenjäsenten hoitoon. Koska perheiden lapsiluku samana ajanjaksona pieneni, lisääntyi äidin yksittäistä lasta kohti käyttämä aika puolen tai jopa yhden kokonaisen tunnin verran päivässä. Myös aikavälillä 1965–98 äidit käyttivät lastenhoitoon saman verran tai enemmän aikaa kuin aikaisemmin. Koska myös ansiotyön määrä on tasaisesti lisääntynyt Yhdysvalloissa, on aikaa nipistetty erityisesti kotitöistä, omasta ajasta ja varsinaisesta vapaasta ajasta. (Bianchi 2000.)

Tuoreempi, useita eurooppalaisia ja englanninkielisiä maita vertaillut tutkimus osoitti, että 20 tuntia viikossa työskentelevä äiti antaa 1 tunnin 40 minuuttia enemmän aikaa lap-selle päivässä kuin 40-tuntista työviikkoa tekevä äiti. Jokainen ansiotyössä vietetty tunti vähentää lasten hoivaa ainoastaan noin 12–17 minuutin verran. Se ei ole kovin paljon. (Sayer & Gornick 2011.)

Kehittyneiden maiden äidit eivät ole vähentäneet lapsille annettua aikaa mutta isät ovat lisänneet sitä roimasti. Yhdysvalloissa vuonna 1965 isät käyttivät lapseen neljäs-kolmas-osan äidin lapseen käyttämästä ajasta ja vuosisadan lopussa jo puolet siitä. (Bianchi 2000.)

Helpottaako perhepolitiikka perheiden aikapulaa?

Viime vuosina myös työmarkkinajärjestöt ovat heränneet puhumaan työn ja perheen yhteensovittamisen tarpeista. Työpaikoilla on etsitty erilaisia tapoja lisätä työn jous-ta-vuutta. Keinoina ovat olleet esimerkiksi työaikajousten lisääminen, erilaiset työaika-pankkijärjestelyt sekä etätömahdollisuuksien lisääminen.

Joustojen lisäämisen ohella leimasi 2000-luvulla suomalaisen perhepolitiikan kehittämistä voimakkaasti ajatus isien roolin vahvistamisesta perheessä. Vanhempainvapaa-järjestelmään lisättiin isille suunnattu kiintiö, niin kutsuttu isäkuukausi, vuonna 2003. Isien osuus vanhempainvapaapäivistä onkin tasaisesti kasvanut (Haataja 2009). Silti suomalais-sät jäävät vielä jälkeen esimerkiksi ruotsalaisisista, jotka käyttävät lähes kolmanneksen vanhempainvapaista (Lammi-Taskula & Salmi 2010).

Isien perhevapaiden käytön lisäämisellä oli useampi yhteiskuntapoliittinen tavoite. Yhtäältä odotettiin, että perhevapaiden tasaisempi jakaminen sukupuolten välillä tasoittaisi naisten asemaa työmarkkinoilla ja edistäisi muun muassa palkkatasa-arvoa. Toisaalta isien osallistuminen pienten lasten hoitoon vahvistaa isän asemaa perheessä ja vanhempaina sekä tasaa kotitöiden jakamista puolisoitten välillä. Kolmanneksi, isien vahvemman läsnäolon perheissä ja lastenhoidossa ajatellaan vaikuttavan myönteisesti itse lapseen.

Myös kotihoidontukijärjestelmä on osaltaan helpottanut elämää pienten lasten perheissä. Sen avulla jompikumpi vanhemmista on voinut jäädä kotiin hoitamaan alle kolmevuotiaasta lasta. Järjestelmään lisättiin vuonna 1989 myös työajan lyhentämismahdollisuus (ositainen kotihoidontuki) aluksi koskemaan vain alle kolmevuotiaiden lasten perheitä ja myöhemmin 1.- ja 2.-luokkalaisten vanhempia. Sukupuolten välisen tasa-arvon kannalta kotihoidontukijärjestelmä ja pitkät hoitovapaat ovat kuitenkin epäedullisia. Valtaosa kotihoidontukea saaneista on äitejä, vaikka etuus on kumman tahansa vanhemman käytettävissä. Toisaalta suomalaisvanhempien toistuvasti esittämä perhepoliittinen toive on liittynyt juuri työaikoihin ja osa-aikatyön mahdollisuuksiin (Lainiala 2010; Kontula 2004).

Aivan viime vuosina on ilmestynyt runsaasti vertailevia tutkimuksia ja katsauksia siitä, miten perhepolitiikka ja työmarkkinat sekä lasten hoitojärjestelyt vaikuttavat lapsiperheiden vanhempien ajankäyttöön (Baxter 2011; Roeters 2011; Sayer ja Gornick 2011; McGinnity ja Whelan 2009; Monna ja Gauthier 2008). Ne osoittavat toisaalta selvästi, että hyvällä perhepolitiikalla voi vähentää lapsiperheiden kokemaa aikapulaa. Toisaalta niistä ilmenee, että yhteisiä, erilaisiin yhteiskunnallisiin tilanteisiin sopivia ratkaisuja on vaikea löytää, sillä niin monet institutionaaliset, sosiaaliset ja kulttuuriset tekijät muokkaavat sitä, mihin vanhemmat loppujen lopuksi aikansa käyttävät.

Yhteiskuntamalli näyttääkin olevan lapsiperheiden ajankäytölle tärkeämpi tekijä kuin esimerkiksi työpäivien pituus (Sayer ja Gornick 2011). Lastenhoitoon käytetty aika eroaa selvästi eri maiden välillä, mutta erot eivät välttämättä johdu äitien tai isien työajoista. Naiset hoitavat noin 4-vuotiaasta lasta keskimäärin 19 tuntia ja miehet 7 tuntia viikossa. Ranskalaiset äidit ja isät, joilla on korkea työllisyys ja perhepoliittiset etuudet ovat eurooppalaisittain korkealla tasolla, hoitavat hyvin vähän lapsia: äidit keskimäärin 13 ja isät nelisen tuntia viikossa. Ruotsissa isien ja äitien välinen ero oli pienin, ja vaikka ruotsalaisäidit tekivät runsaasti osa-aikatyötä, äidit käyttivät lastenhoitoon toiseksi vähiten aikaa ranskalaisien äitien jälkeen. Eniten lasta hoitivat slovenialaiset ja norjalaiset äidit, jotka käyttivät siihen jopa 21 tuntia viikossa.

Suomalaisten perheiden ajankäyttö

Suomalaisten lapsiperheiden arkista ajankäyttöä koskevaa tutkimusta ei viime vuosina ole tehty. Myös lasten ja perheiden yhteistä aikaa ja ajankäyttöä koskevaa tietoa on vähän. Meillä ei ole esimerkiksi tietoa siitä, kuinka suuri osa lapsista viettää nykyisin aikaansa yksin tai kuinka pitkäksi yksinoloaika muodostuu. Myös aikuisten työssäkäyntiä koskevista tutkimuksista puuttuu perhenäkökulma. Siksi kysymme tässä raportissa, miten aikuisten työssäkäynti tai erilaiset työajan joustot heijastuvat lapsiperheiden arkeen. Viekö ansiotyö entistä suuremman osan lapsiperheiden vanhempien arkipäivästä perheen tai lasten kanssa vietetyn ajan kustannuksella?

Väestöliiton vuonna 2001 tekemässä Perhebarometrissa tutkittiin pienten lasten ilta-päivien ja viikonloppujen ajankäyttöä, perheiden yhteistä ajankäyttöä ja lasten osallistumista ohjattuun harrastustoimintaan. Tutkimuksen mukaan pienten lasten yksinolo oli verraten harvinaista (Paajanen 2001). Säännöllisesti yksin vietti iltapäivisin aikaansa 5–6 prosenttia ala-asteikäisistä (8–11-vuotiaista). Alle kouluikäisten tai juuri koulunsa aloittaneiden lasten osallistuminen kodin ulkopuolisiin harrastuksiin oli varsin maltillista. Neljä viidestä osallistui johonkin kodin ulkopuoliseen harrastukseen, valtaosalla heistä tämä merkitsi 1–2 harrastuskertaa viikossa. Harrastusten määrä alkoi lisääntyä vasta 11-vuotiailla, heistäkin vain joka neljännellä oli 3–4 harrastuskertaa viikon aikana. Tilastokeskuksen ajankäytön aineistolla lasten harrastuksia ja yksinoloa selvittäneessä tutkimuksessa tulokset olivat samansuuntaisia (Pääkkönen 2008 ja 2007). Alakouluikäisten lasten yksinolo oli suhteellisen vähäistä ja yksinolo lisääntyi iän myötä.

Vanhempien ajankäyttöä ovat antoisasti selvittäneet Eva Österbacka ja Päivi Mattila-Viro (2009). He tutkivat muutoksia lapsiperheiden tuloissa ja ajankäytössä vuosina 1987–88 ja 1999–2000 eli ennen taloudellista lamaa ja sen jälkeen. Vaikka lapsiperheiden tuloerot kasvoivat, perheeseen käytetty aika lisääntyi tasaisesti eri tuloluokissa. 1980-luvun lopulla vanhemmat käyttivät keskimäärin 64 minuuttia arkisin ja 58 minuuttia viikonloppuisin lasten hoitamiseen, kymmenen vuotta myöhemmin vastaavat luvut olivat jo 81 minuuttia arkisin ja 78 minuuttia viikonloppuisin. Isien osuus oli kasvanut äitien osuutta enemmän.

Työssäolo tai tulotaso ei juuri selittänyt vanhempien lapsiinsa käyttämää aikaa. Silti korkeasti koulutetut ansiotyössä käyvät vanhemmat viettivät enemmän aikaa lastensa kanssa. Tässä tutkimuksessa oli siis viitteitä siitä lasten hyvinvoinnin polarisaatiosta, josta on merkkejä myös muista teollisuusmaista (Esping-Andersen 2006.) Myös muiden tutkimusten mukaan korkeammin koulutettujen on havaittu käyttävän enemmän aikaa lasten kanssa ja painottavan ajankäyttöä hieman eri tavoin kuin vähemmän koulutettujen (Craig 2007).

Lasten ja nuorten arki-illan ajankäytöstä suuri osuus kului vuosituhannen vaihteessa tv:n katseluun joko yksin tai yhdessä perheen kanssa (Pääkkönen 2010; Paajanen 2001). Myös läksyt veivät aikaa varsinkin vanhemmilta koululaisilta. Aikaa jäi myös kavereiden kanssa seurusteluun, vaikka kavereiden tapaaminen olikin vähentynyt parin vuosikymmenen takaisesta. Tietokoneella puuhailu ei vielä tuolloin ollut yhtä keskeisessä asemassa kuin nykyään. Poikien ja tyttöjen välillä oli eroja. Pojat harrastivat liikuntaa enemmän kuin tytöt, jotka puolestaan käyttivät poikia enemmän aikaa lukemiseen, läksyihin ja kotitöihin. Tietokoneen käytössä pojat ohittivat selvästi tytöt.

Aikaa mittaamassa

Aika on demokraattisesti jaettu voimavara: jokaisella on vuorokaudessa täsmälleen sama määrä tunteja. Miten aikansa voi, haluaa ja saa käyttää on kuitenkin aivan eri asia. Arjen rytmiä säätelee moni tekijä alkaen yhteiskuntamuodosta ja työpolitiikasta aina henkilön ikään, elämäntilanteeseen ja – Suomen oloissa kun eletään – valon määrään.

Ajankäytön tutkimukset tuottavat harvinaisen yksityiskohtaista tietoa ihmisten toiminnoista. Vastaajat täyttävät niissä kaikki päivän toiminnot kymmenen minuutin tarkkuudella, ja merkitsevät sekä pääasialliset (esimerkiksi ruoanlaitto) että sivutoiminnot (kuten esimerkiksi television katselu ruoanlaiton ohella).

Ajankäyttöaineistot ovat työläitä sekä vastaajien että tutkijoiden kannalta. Niiden suuri etu piilee nimenomaan tarkkuudessa. Ihmisillä on taipumus liioitella sellaista tekemistä, jota pidetään suotavana. Jos vanhemmilta kysytään paljonko aikaa he käyttävät lastenhoitoon, vastauksissa ilmoitetut ajat ovat helposti hieman pidempiä kuin ajankäyttöpäiväkirjojen perusteella saadut tiedot. Toisaalta johonkin tekemiseen voidaan käyttää enemmän aikaa kuin ehkä osataan ajatella. Luvussa 2 tulemme siten huomaamaan esimerkiksi sen, että pienten lasten isät tekevät ajankäyttöä mittaavan aineiston mukaan selvästi pidempiä työpäiviä kuin säännöllistä työaikaa koskevista kyselytutkimuksista ilmenee.

Aikaa voi jaotella eri lajeihin. Yksi jako koskee *välttämätöntä, sovittua, omistettua* ja toisaalta täysin *vapaata aikaa*. Tietyt asiat, kuten nukkuminen, syöminen ja henkilökohtainen hygienia, vaativat oman vähimmäisaikansa. Toinen, yleensä melko iso osa ajastamme taas on sopimuksilla luovutettu kouluille ja työpaikoille. Kolmatta osaa olemme omistaneet mielestämme tärkeille asioille, joille on sovittu aika ja paikka, kuten vapaaehtoistyölle, harrastuksille ja tuttavien tapaamiselle. Ja viimeiseksi – aikaa voi jäädä yli pelkkään loikoilemiseen ja olemiseen.

Nämä eri aikamuodot näyttäytyvät lapsiperheen arjessa jatkuvina lähtemisinä ja tulemisina. Hajaannutaan ja kokoonnutaan, kuljetetaan, sovitaan ja järjestetään – sitä on lapsiperheen nuorallatanssi. Kuten viimeisessä luvussa nostamme esiin, suomalaiset painottavat paljon ”pelkkää” yhdessäoloa. Pidetään siitä, että kaikki perheenjäsenet ovat kotona, vaikka he olisivatkin eri huoneissa ja tekemässä eri asioita. Siinä näyttäisi olevan se perheen arjen ydin, jota ei erikseen suunniteltu ”laatu aika” korvaa.

Jotta aikuisen lastensa kanssa viettämää aikaa voisi mitata, se täytyy määritellä, mikä ei ole aivan yksinkertaista. Usein esimerkiksi erotellaan *varsinainen ja suora lastenhoito* muiden toimintojen *ohella tapahtuvasta* lasten kanssa olemisesta, jota on esimerkiksi vanhemman ruoanlaitto samalla, kun lapsi leikkii vieressä. Kolmanneksi voi puhua *läsnäolosta*: esimerkiksi kun vanhempi ja lapsi ovat eri huoneissa mutta silti kotona samaan aikaan ja periaatteessa toisilleen läsnä. Ja neljänneksi voi puhua vanhemman *vastuusta tai saavutettavuudesta* (englanniksi ”responsibility” ja ”accessibility”). Tässä saavutettavuudessa voi erottaa fyysistä ja emotionaalista saavutettavuutta. Vanhempi saattaa esimerkiksi olla kotona mutta on niin pahalla tuulella, ettei lapsi uskalla vaivata häntä. Tai päinvastoin: Vanhempi saattaa olla työmatkalla, mutta lapsi voi hädän sattuessa soittaa hänelle ja vanhempi on valmis vastaamaan ja tukemaan.

Tässä raportissa emme mittaa suoraan sitä, missä määrin vanhemmat ja lapset viettävät aikaansa yhdessä, vaan selvitämme mm. milloin vanhemmat ja lapset ovat kodin ulko-

puolella (työssä ja koulussa, tai harrastuksissa) ja milloin taas kotona. Emme siis mittaa esimerkiksi sitä tärkeää osaa vanhemmuudesta, jossa aikuinen on muualla mutta voi silti kantaa huolta lapsesta ja järjestää tämän asioita.

Tutkimuksen tarkoitus ja aineistot

Tässä tutkimuksessa lapsiperheiden ajankäyttöä lähestytään erityisesti perheen työssäkäyvien aikuisten näkökulmasta. Ansiotyöhön käytetty aika on pois perheeltä ja muusta ajankäytöstä ja varsinkin viime vuosina työn ja perheen yhteensovittaminen on herättänyt paljon keskustelua. Kysymme, minkälaisia muutoksia on tapahtunut ansiotyöhön käytetys- sä ajassa ja miten työ vaikuttaa muuhun ajankäyttöön. Työajan lisäksi tarkastelemme sitä, missä määrin työtä tehdään epätyypilliseen aikaan – iltaisin, öisin tai viikonloppuisin – sekä kuinka yleistä on työn lipuminen vapaa-ajalle ja kotiin.

Perheen aikaa tarkastellaan eri tavoin. Selvitämme vanhempien osallistumista erilaisiin lastenhoitotehtäviin, lastenhoitoon käytettyä aikaa ja tässä tapahtuneita muutoksia. Lisäksi tarkastellaan lapsiperheiden vanhempien samoin kuin lasten ja nuorten kotona oloa sekä arkipäivien ja vapaapäivien sisältöä. Kotityöt, vapaa-aika ja lastenhoitoon käytetty aika kertovat siitä, miten vanhemmat jakavat aikaansa arkisin työn jälkeen. Vaikka kotitöiden tekeminen ei merkitse samaa kuin yhdessä tekeminen tai edes yhdessäoloa perheen kanssa, valtaosa kodin töistä tapahtuu kuitenkin kotitaloudessa tai sen läheisyydessä. Lastenhoitoon käytetty aika kuvaa suoremmin sitä, missä määrin vanhemmat viettävät aikaa lasten kanssa tai tehden jotain lapsiin liittyvää toimintaa.

Vanhempien vapaa-ajan käytön perusteella selvitämme sitä, missä määrin ansiotyöstä vapaata aikaa ohjataan toimintoihin, jotka eivät ainakaan välittömästi liity perheeseen, vaikka ne voivat toki tapahtua yhdessä muiden perheen jäsenten kanssa.

Tilastokeskus on kerännyt suomalaisten ajankäyttötietoja jo neljältä vuosikymmeneltä. Ensimmäinen ajankäyttötutkimus tehtiin 1979. Tuolloin ajankäytön tietoja kerättiin vain syys-marraskuun ajalta. Seuraava, vuosina 1987–88 tehty ajankäyttötiedustelu, keräsi jo tietoja koko vuoden ajalta. Tutkimukseen valitut henkilöt pitivät päiväkirjaa kahdelta satunnaisesti valitulta tutkimuspäivältä. Tämän jälkeen aineiston keruussa on noudatettu samaa tapaa. Kahdessa viimeisimmässä, vuosina 1998–99 ja vuosina 2009–2010 tehdyissä tutkimuksissa tietoja kerättiin kaikilta kotitalouden 10 vuotta täyttäneiltä jäseniltä. Aineistojen muodostamista ja keruutapaa on selvitetty yksityiskohtaisemmin Tilastokeskuksen julkaisussa (Pääkkönen & Hanifi 2011).

Tämän raportin pääaineiston muodostaa Tilastokeskuksen vuoden 2009–2010 ajankäyttötutkimuksen päiväkirja-aineisto. Päiväkirjan pitämisen lisäksi vastaajat osallistuivat myös henkilöhaastatteluun. Päiväkirjaa piti 3 795 henkilöä runsaasta 2 000 kotitaloudesta. Tarkastelu kohdistuu pääasiassa niihin vastaajiin, joiden taloudessa asui vähintään yksi alle 18-vuotias lapsi. Lapsiperheiden ajankäyttöä verrataan soveltuvin osin lapsettomien (taloudessa ei asu yhtään alle 18-vuotiasta lasta) 20–60-vuotiaiden naisten ja miesten ajankäyttöön. Ajankäytön muutoksia selvitetään tarkastelemalla lapsiperheiden ja muun aikuisikäisen väestön ajankäyttöä Tilastokeskuksen vuosina 1987–88 ja 1999–2000 keräämien ajankäyttöaineistojen avulla.

Selvitämme aluksi ansiotyöhön käytetyn ajan, kotitöiden ja vapaa-ajan muutoksia kärkeällä tasolla työssäkäyvien vanhempien perheissä. Tämän jälkeen tarkastelemme lähemmin arkipäivien ajankäyttöä, viikkorytmin muutoksia, työstä vapaan ajan sisältöä sekä työnjakoa sukupuolten välillä. Lasten ja nuorten osalta olemme kiinnostuneita siitä, mihin nuoret käyttävät vapaata aikaansa ja kuinka runsasta nk. ruutuaika on.

Ajankäytön aineistot ovat perheiden arkielämän kuvaajana sekä antoisia että haastavia. Tutkimukseen osallistuvat henkilöt pitävät päiväkirjaa kahdelta tutkimuspäivältä, joiden aikana he raportoivat tekemisistään 10 minuutin aikajaksoissa. Päiväkirjamenetelmällä tapahtuvaa tiedonkeruuta on pidetty luotettavimpana menetelmänä saada tietoa erilaisista päivän (tai määrätyn aikavälin) aikana suoritetuista toiminnoista ja tehtävistä sekä näihin kuluvasta ajasta. Tällä tavoin vältetään muistamiseen liittyvää harhaa paremmin kuin kysymällä ihmisiltä jälkikäteen heidän toiminnoistaan tai ajankäytöstään. On myös oletettu, että päiväkirjaraportoinnin yksityiskohtaisuuden ja laadullisuuden (vastaajat kuvaavat päivän aikana suorittamiaan toimintoja omin sanoin) myötä vastaajat eivät yhtä herkästi valitse itselleen suotuisampia toimintovaihtoehtoja vaan kuvaavat arkipäiväänsä todenmukaisemmin.

Päiväkirja-aineistojen käyttämiseen lapsiperheiden arkielämän ja varsinkin yhdessäolon kuvaamisessa liittyy kuitenkin myös ongelmia. Vaikka vastaajat kertovatkin melko yksityiskohtaisesti puuhistaan, paljon arkeen kuuluvaa jää päiväkirjojen ulkopuolelle.

Päiväkirjamenetelmää on mm. syytetty siitä, että se ei juuri huomioi abstraktimpaa toimintaa – esimerkiksi asioiden suunnittelua, organisointia tai jostakin toiminnasta vastuussa olemista – vaan keskittyy kuvaamaan konkreettisia ”tuotannollisia” toimia. Tämänkaltaisen vanhempien aikaa runsaasti vievä toiminto on esimerkiksi pienistä lapsista vastuussa oleminen. Vanhemmat voivat tehdä erilaisia asioita, esimerkiksi kotitöitä tai vaikkapa ansiotyötä kotona samalla kun he valvovat lapsia tai ovat ainakin saatavilla kotitaloudessa.

Toisaalta monet toimet voivat olla niin lyhytkestoisia, että ne eivät täytä koko 10 minuutin jaksoa. Tai ne tapahtuvat niin harvakseltaan, että niitä ei juuri raportoida tutkimuspäivinä. Esimerkiksi puhelut tai monet muut ohimennen hoidetut asiat eivät välttämättä tule raportoiduiksi päiväkirjassa, vaikka niitä tapahtuisi päivän mittaan useita. Tuttavien tai sukulaisten luona kyläilyt tai näiden tekemät vierailut ovat myös saattaneet tulla entistä harvinaisemmiksi, kun osa sosiaalisesta kanssakäymisestä on siirtynyt Internetin kautta hoidettavaksi.

Perheen yhteistä ajanviettoa voi olla vaikea tavoittaa ajankäytön päiväkirjoissa. Perheenjäsenten väliset keskustelut tai muu kanssakäyminen jäävät helposti muiden konkreettisempien ja tarkkarajaisempien toimintojen varjoon. Mahdollisuus raportoida päiväkirjassa myös se, kenen kanssa toiminto suoritettiin antaa todennäköisesti kuvaa aktiivisesta jaetusta ajasta mutta jättää huomiotta passiivisemmän yhdessäolon.

Tilastokeskuksen Ajankäytön aineiston lisäksi olemme haastatelleet lapsiperheiden vanhempia perheiden ajankäytöstä, kiireen kokemuksista sekä yhteisestä ajasta. Perheiden arkielämän kokemukset auttavat tulkitsemaan niitä havaintoja, joita kuvaamme ajankäyttöaineistolla. Haastattelujen avulla on mahdollista ehkä myös tavoittaa paremmin sitä per-

heen yhteisen ajan kokemusta, joka määrällisessä aineistossa jää paitsioon. Haastattelut kerättiin keväällä 2011.

Hankkeen päättökijä on Anneli Miettinen, joka suoritti ajankäyttöaineistojen analyysit ja kirjoitti luvut 2–6 sekä osallistui syvähaastattelujen keruuseen. Tutkimusharjoittelija Paula Koskimies keräsi valtaosan haastatteluista. Anna Rotkirch toimi hankkeen johtajana ja vastasi kirjan muista osista.

Kirjan sisältö

Seuraavassa luvussa tarkastelemme kuinka yleistä on kiire lapsiperheissä sekä kiireen kokemiseen yhteydessä olevia tekijöitä. Tämän lisäksi selvitämme, missä määrin lapsiperheet pystyvät joustamaan työajoissa ja kuinka yleistä on töiden tekeminen kotoa käsin.

Luvussa 3 näkökulma on ansiotyön muutoksissa: miten työssäkäyvien vanhempien työajat ovat muuttuneet viimeksi kuluneiden kahden vuosikymmenen ajan? Entä kuinka yleisiä ovat pitkät tai lyhyet työajat, tai epätyypillinen työ. Ovatko työelämän uhkakuvat ylipitkistä työajoista tai työn ulottumisesta vapaa-ajalle toteutuneet perheiden arkielämässä?

Neljäs luku kääntää katseen kotiin ja perheiden vapaa-aikaan. Selvitämme kotitöiden tekemisessä, lastenhoitoon käytetyssä ajassa sekä vapaa-ajassa tapahtuneita muutoksia. Kysymme myös, mihin vanhempien vapaa-aikaa kuluu arkipäivisin.

Luvussa 5 selvitämme vanhempien ja lasten yhteistä aikaa tarkastelemalla lähemmin lastenhoitoon käytettyä aikaa. Missä määrin ansiotyön viemä aika näkyy lastenhoitoon käytetyssä ajassa? Riittääkö pitkää työviikkoa tekeville isiltä tai äideiltä lainkaan aikaa lapsilleen? Pohdimme, miksi vapaa-ajan lisääntyminen ei juuri näy lapsiperheiden kiireen tai aikapulana kokemuksissa.

Luku 6 jatkaa perheen yhteisen ajan tarkastelua. Selvitämme sekä työssäkäyvien vanhempien että lasten ja nuorten kotona oloa ja tässä tapahtuneita muutoksia 2000-luvulla. Entä löytyykö ruokailuun enää aikaa arki-iltaisiin vai onko ruuanlaitto ja perheen yhteinen ruokailu siirtynyt viikonlopulle ja vapaapäiviin? Tarkastelemme myös mitä lapset ja nuoret tekevät iltaapäivisin ja arki-iltaisin vapaa-ajallaan, sekä ruutuajan eli television ja tietokoneen viemää aikaa nuorten elämässä.

Viimeinen luku päättää lapsiperheiden ajankäyttöä koskevan selvityksemme syvähaastatteluista saaduilla kertomuksilla vanhempien omasta arjesta, sen rutiineista, iloista ja kipukohdista. Yhteistä aikaa arvostetaan korkealle ja sitä pyritään lisäämään. Sitä voi toteuttaa niin loikoilemalla olohuoneessa, saunassa, kuljettamalla lapsia harrastuksesta toiseen tai matkustamalla. Sen sijaan ilmaisuun laatu-aika suhtaudutaan eri lailla, yleensä ristiriitaisesti. Suomalaiset vanhemmat korostavat että lasten suhteen laatu ei korvaa määrää. Luvussa esitellään myös vanhempien käytännöllisiä ratkaisuja ja rajavetoja arjen ajankäytön toimivuuden parantamiseksi.

Kiire kaikilla?

Kiire tai aikapula nousee usein esiin, kun puhutaan perheiden ajankäytöstä tai sen ongelmista. Varsinkin ansiotyössä käyvät lapsiperheiden isät ja äidit tuntuvat tutkimusten perusteella kärsivän usein kiireestä sekä työssään että perheessä. Aikaisemmissa Väestöliiton Perhebarometreissä vuosilta 1999 ja 2001 40–47 prosenttia työssäkäyvistä vanhemmista kertoi työn tai työkiireiden haittaavan perhe-elämää (Paajanen 2001; Reuna 1999). Myös tuoreemmassa STAKESin (nyk. THL) Työ ja perhe -kyselyssä lähes 40 prosenttia vastaajista oli sitä mieltä, että heillä oli usein tai jatkuvasti liian vähän aikaa perheelleen työn vuoksi (Salmi & Lammi-Taskula 2004). Ajankäyttöön liittyvät ristiriidat ovat yleisiä varsinkin pienten lasten perheissä, joissa kumpikin vanhemmista käy työssä (Paajanen 2005; Lehto & Sutela 2004).

Samaan aikaan ajankäytön tutkimukset kuitenkin osoittavat, että meillä on entistä enemmän vapaa-aikaa. Kiireen tunne voi liittyä myös perheestä johtuviin tekijöihin: pienten lasten vanhemmat tuntevat usein muita enemmän kiirettä, erilaiset lasten ja aikuisten vapaa-ajan harrastukset ja niiden aikataulut lisäävät aikapaineita tai ansiotyöaikojen ja perheen muiden aikataulujen yhteensovittaminen on haasteellista. Arjen vauhdin lisääntymistä ja kiihkeärytymisyyttä on pidetty yhtenä modernin elämän kehityspiirteinä (Julkunen ym. 2004; Garhammer 2002). Yhä useammat kokevat, että heillä on entistä vähemmän aikaa tehdä haluamiaan asioita.

Työolotutkimusten mukaan kiire työpaikoilla näyttää lisääntyneen tiukentuneiden tulostavoitteiden ja alimitoitettujen henkilöstöresurssien vuoksi (Lehto 2009). Keskimääräinen työpäivän pituus ei lapsiperheillä ole juuri lyhentynyt 2000-luvulla, ja pitkät työpäivät ovat verraten yleisiä. Ovatko vanhemmat nykyään siis entistä enemmän ahtaalla yrittäessään sovittaa yhteen työtä ja perhettä? Entä minkälaisiin tekijöihin kiire näyttää olevan yhteydessä?

Tottakai välillä olisi kivempi, et olisi aikaa enemmän. Mutta en mä koe ongelmaksi asti. Meidän ajankäyttö on asettunut sellaisiin uumiin, et me pystytään elämään ilman mitään ylimäärästä hässäkkää tai kiirettä ja stressin tuntua. Ainoa oikeastaan, jos on joku pitkä poikkeustilanne, esimerkiksi ollaan pitkään sairaana.

Kiireen kokeminen on vähentynyt

Ajankäyttötutkimuksesta on saatavissa vertailukelpoista tietoa kiireen kokemisesta vuodesta 1999. Onko kiireen kokeminen lisääntynyt vai vähentynyt kuluneena kymmenenä vuotena työssäkäyvillä lapsiperheiden vanhemmilla? Selvitämme kiireen kokemusta ensin

tarkastelemalla sitä, kuinka usein vastaajat kokivat kiireen tunnetta sekä työpäivän kiireiseksi kokeneiden osuuden kehitystä vuosina 1999 ja 2010.

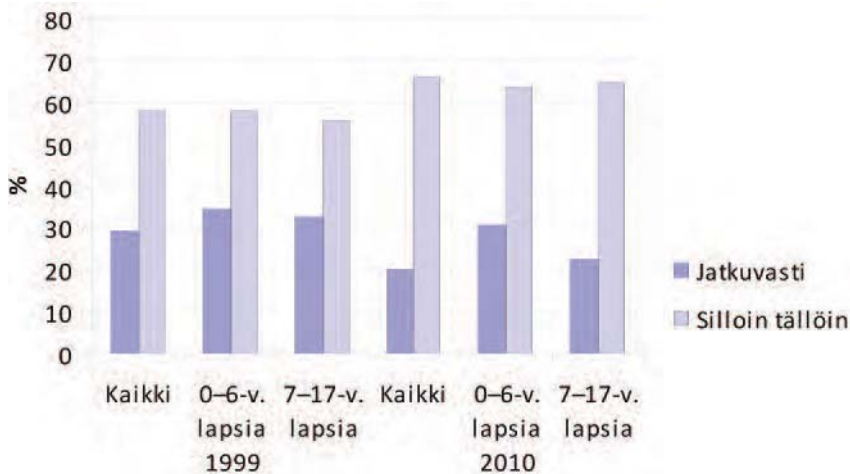
Yllättävää kyllä, jatkuvasti kiirettä kokeneiden osuus on ajankäytön tulosten mukaan vähentynyt kaikilla työssäkäyvillä 2000-luvun alusta tähän päivään (Kuviot 1 ja 2). Muutos on erityisen suuri pienten lasten äideillä ja kouluikäisten lasten vanhemmilla. Kun vuonna 1999 runsaat 40 prosenttia työssäkäyvistä alle kouluikäisen lapsen äideistä kertoi kokevansa kiirettä jatkuvasti, jatkuvaa kiirettä koki kymmenen vuotta myöhemmin enää noin 30 prosenttia pienten lasten äideistä. Myös isien kiire oli vähentynyt, joskaan ei samassa määrin kuin äitien. Vuonna 1999 pienten lasten isistä noin 35 prosenttia koki jatkuvaa kiirettä, vuonna 2000 noin 30 prosenttia.

Kiireen kokeminen on vähentynyt myös kouluikäisten lasten perheissä. Kymmenen vuotta aikaisemmin hieman yli 30 prosenttia sekä kouluikäisten lasten isistä että äideistä ilmoitti olevansa jatkuvasti kiireinen, vuonna 2010 jatkuvasta kiireestä kärsivien isien ja äitien osuus oli hieman yli 20 prosenttia. Äidit kokevat jatkuvaa kiirettä jonkin verran useammin kuin samanikäisten lasten isät.

Silloin tällöin kiireisten osuus on puolestaan hieman kasvanut vuodesta 1999. Toisinaan kiirettä ilmoitti kokevansa lähes kaksi kolmesta vastaajasta, äidit useammin kuin isät. Valtaosalle kiire on siis tuttua ainakin toisinaan – vain seitsemän prosenttia naisista ja 14 prosenttia miehistä kertoi, että kiire ei vaivaa koskaan. Alle kouluikäisten vanhemmista vain muutama prosentti ilmoitti, ettei koe kiirettä koskaan. Myös kouluikäisten lasten äidit olivat kiireisiä, sen sijaan isistä lähes joka kymmenes ilmoitti ettei kokenut kiirettä juuri koskaan.

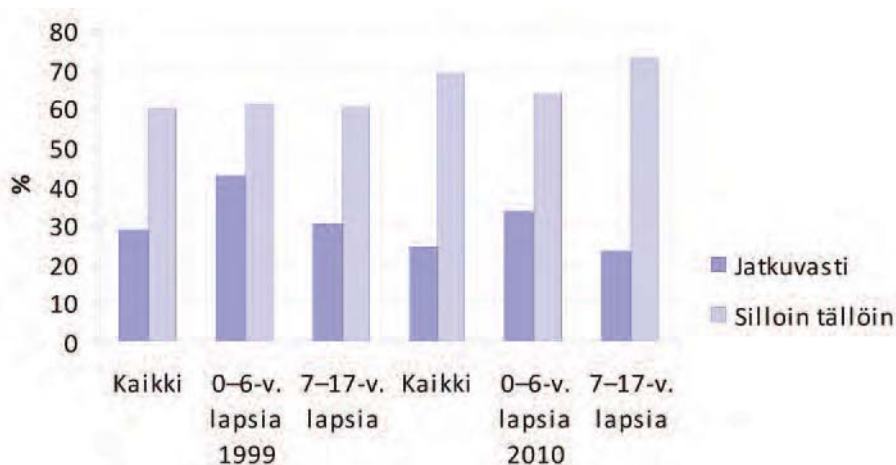
Kiire on selvästi yhteydessä ansiotyöhön. Jos vastaaja ei käy työssä, kiireen kokeminen on harvinaisempaa. Jatkuvaa kiirettä koki harvempi kuin joka kymmenes ei-työllinen, miehistä hieman useampi kuin naisista. Lähes kaksi viidestä ei-työllisestä miehestä ilmoitti, ettei juuri koskaan ollut kiireinen, ei-työllisistä naisista hieman alle 30 prosenttia. Kotona olevien pienten lasten äitien kiire oli selvästi harvinaisempaa kuin työssä käyvillä äideillä.

Kuvio 1. Jatkuvasti tai silloin tällöin kiirettä kokeneiden osuus, kaikki työssäkäyvät miehet (n. 20–60-vuotiaat) ja erikseen lapsiperheiden isät 1999 ja 2010, %

Huom. Jakaumat perustuvat päiväkirja-aineistoon.

Kuvio 2. Jatkuvasti tai silloin tällöin kiirettä kokeneiden osuus, kaikki työssäkäyvät naiset (n. 20–60-vuotiaat) ja erikseen lapsiperheiden äidit 1999 ja 2010, %

Huom. Jakaumat perustuvat päiväkirja-aineistoon.

Kiireestä saadaan hieman toisenlainen kuva, kun tarkastellaan päiväkirjan kiirekokemuksia työpäiviltä. Yksittäisen päiväkirjapäivän kiireiseksi kokeneiden osuus on suurempi kuin jatkuvaa kiirettä kokeneiden osuus (Taulukko 1). Muutos vuodesta 1999 vuoteen 2000 on kuitenkin samansuuntainen: kiireisten työssäkäyntipäivien osuus on vähentynyt kaikilla työllisillä. Erityisen merkittävä muutos on pienten lasten äitien kohdalla, joilla työpäivän kiireiseksi kokeneiden osuus on laskenut yli 60 prosentista alle 40 prosenttiin.

Taulukko 1. Työssäkäyntipäivän kiireiseksi kokeneiden osuus, työssäkäyvät miehet ja naiset perhevaiheen mukaan 1999 ja 2010, %

	Miehet		Naiset	
	1999	2010	1999	2010
0-6-v. lapsia	50	44	61	39
7-17-v. lapsia	50	41	51	47
20-60-v., ei lapsia	45	40	51	41
Kaikki	47	41	53	42

Joustaako työaika?

Mahdollisuus joustaa työajoissa helpottaa usein työn ja perhe-elämän yhteensovitusta. Vuonna 2010 Väestöliiton Perhebarometrissa joustavat työajat olivat yksi eniten kannatus- ta saanut perhepoliittinen tukimuoto (Lainiala 2010). Työolobarometrien mukaan erilaiset joustomahdollisuudet ovatkin lisääntyneet työpaikoilla parin viime vuosikymmenen aika- na, ja nykyisin esimerkiksi lähes kaksi kolmesta palkansaajasta pystyy vaikuttamaan työn alkamis- ja loppumisajankohtaan kun vielä 1980-luvun puolivälissä vaikutusmahdollisuus oli vain joka kolmannella (Lehto & Sutela 2008).

Manfred Garhammerin (2002; 1999) mukaan yksilöiden mahdollisuus vaikuttaa omaan ajankäyttöön, esimerkiksi työajan pituuteen, lisää osaltaan 'aikavaurautta' eli kokemusta ajan riittävydestä ja kiireettömyydestä. Onko lapsiperheiden vanhempien aikavaurautus tässä suhteessa lisääntynyt? Entä keitä vaurastuminen koskee?

Ajankäytön haastatteluaineistossa vastaajilta tiedusteltiin, pystyivätkö he vaikuttamaan työhön tulo- ja lähtöaikaan omassa työssään. Miehet pystyivät joustamaan työajoissa naisia useammin, sillä yli 60 prosenttia työssäkäyvistä miehistä katsoi voivansa vaikuttaa työn alkamis- ja loppumisajankohtaan (Taulukko 2). Pienten lasten isillä oli eniten mahdollisuuksia joustaa työn alkamis- ja loppumisajassa. Työssäkäyvistä naisista lähes puolet oli sitä mieltä, että pystyi vaikuttamaan työaikaansa. Perhevaiheen mukaisia eroja ei naisten kohdalla juuri esiintynyt.

Eniten joustomahdollisuuksia oli ylemmissä toimihenkilöammateissa toimivilla, ja vähi- ten työntekijäammateissa toimivilla vastaajilla. Ylemmissä toimihenkilöammateissa toimi- vista alle kouluikäisten lasten isistä yli 90 prosenttia pystyi vaikuttamaan työaikaansa. Myös ylemmissä toimihenkilöammateissa toimivilla pienten lasten äideillä oli eniten jous- tomahdollisuuksia: heistä lähes kolme neljästä pystyi vaikuttamaan päivittäiseen työai- kaansa. Työntekijä- ja alemmissa toimihenkilöammateissa toimivilla pienten lasten äideillä oli vähiten vaikutusmahdollisuuksia työaikaansa (heistä noin 40 prosenttia pystyi itse vai- kuttamaan työaikaansa). Myös pienten lasten yksinhuoltajaäidit pystyivät vaikuttamaan työaikaansa harvemmin kuin pariskuntaperheiden äidit.

Taulukko 2. Mahdollisuus vaikuttaa työhön tulo- ja lähtöaikaan, palkansaajat perhevaiheen mukaan 2010, %

	Miehet		Naiset	
	Tarkasti määrätty	Voi itse vaikuttaa	Tarkasti määrätty	Voi itse vaikuttaa
Nuorin lapsi 0-6-vuotias	28	72	48	52
Erikseen: yksinhuoltaja, 0-6-v. lapsia	(-)	(-)	53	47
Nuorin lapsi 7-17-vuotias	40	60	51	49
20-60-vuotias, ei lapsia	40	60	52	48
Kaikki	38	62	51	49

Huom. Jakaumat perustuvat päiväkirja-aineistoon. (-) vastaajien lukumäärä pieni.

Työajan joustomahdollisuus voi kuitenkin merkitä myös sitä, että työntekijät joustavat työhön päin. Joustomahdollisuudet näyttävätkin ajankäytön aineiston perusteella kasvavan työajan pitenemisen myötä (Taulukko 3). Työhön tulo- ja lähtöaikojen joustomahdollisuuksia oli eniten niillä miehillä, joiden säännöllinen viikkotyöaika oli tavanomaista pidempi, yli 40 tuntia. Myös naisilla työaikajoustomahdollisuudet kasvoivat yli 40 viikkotuntia tekevillä normaalia työviikkoa tekeviin verrattuna.

Uudessa työpaikassa mun joustomahdollisuudet on vähentynyt. Mä en voi kotoa käsin tehdä töitä. Työmatkat vie jo sen tunti viiva kaks tuntia päivästä. Eli käytännössä lähdän 7 maissa ja tuun joskus vähän ennen 6 pahimmillaan. (Kolmen lapsen isä)

Taulukko 3. Mahdollisuus vaikuttaa työhön tulo- ja lähtöaikaan, kaikki palkansaajat säännöllisen viikko-työajan mukaan 2010, %

	Miehet	Naiset
1-30 h	61	35
31-36 h	47	61
37-40 h	61	51
41-45 h	78	78
46+ h	79	58
Kaikki	63	50

Huom. Jakaumat perustuvat päiväkirja-aineistoon.

Ansiotyö kotona ja vapaa-ajalla

Työelämän joustojen lisääntyessä on puhuttu paljon työn ja vapaa-ajan välisen rajan liukememisestä ja työn vähittäisestä lipumisesta kotiin ja muuhun elämään – tai toisaalta myös vapaa-ajan liukumisesta työhön päin (Antila 2005; Julkunen, Nätti & Anttila 2004). Ansiotyön ajallisen tai tilallisen sijoittumisen määrittäminen voi olla entistä hankalampaa erityisesti tietotyössä ja monissa yrittäjäammateissa, joissa töitä tehdään työpaikalla, kotona, päivittäisen työmatkan aikana jne. Toisaalta myös monissa muissa ammateissa tietotekninen kehitys on tuonut yhä enemmän mahdollisuuksia tehdä töitä kotoa käsin tai muualla kuin työpaikalla.

Ansiotyön ja muun elämän välisen rajan hämärtymistä on pidetty uhkana perheen kanalta, viehän työ silloin helposti entistä suuremman osan työntekijän ajasta. Toisaalta se voi myös auttaa sovittamaan yhteen työtä ja perhettä silloin kun työntekijät pystyvät itse vaikuttamaan työn määrään ja sen ajalliseen tai tilalliseen sijoittumiseen.

Kuinka yleistä töiden tekeminen kotoa käsin on? Työolotutkimusten perusteella etätyö ei vielä 2000-luvun alkupuolella ollut kovin yleistä: vuonna 2003 vain noin kuusi prosenttia palkansaajista kertoi tekevänsä etätyötä (Lehto & Sutela 2004). Etätyötä haluttiin kuitenkin tehdä selvästi useammin kuin mihin oli mahdollisuuksia. Työpäivän tekeminen kotoa käsin etätyönä ei kuitenkaan ole ainoa syy tehdä töitä kotona. Myös työtahdin kiris-

tyminen työpaikoilla ja kasvavat työpaineet ovat voineet lisätä ylitöitä ja töiden tuomista kotiin. Työvoimatutkimusten mukaan ylitöiden tekeminen kasvoi ensin hitaasti 1990-luvulla lamavuosien jälkeen, mutta 2000-luvun ensimmäisen vuosikymmenen lopulla ylitöiden tekeminen on yleistynyt nopeasti (Keinänen 2009). Vuoden 2003 työolotutkimuksen mukaan töitä toi kotiin vajaa kolmasosa palkansaajista (Lehto & Sutela 2004).

Ajankäytön tutkimuksissa ansiotyön liukumista kotiin ja vapaa-ajalle voidaan mitata eri tavoin. Henkilöhaastatteluissa tiedusteltiin työssäkäyviltä vastaajilta ansiotyön tekemisestä kotona. Tämän perusteella voidaan arvioida sitä, kuinka moni tekee töitä joko kokonaan tai ainakin toisinaan kotona. Tämän lisäksi kotona tehtävää ansiotyötä voidaan arvioida päiväkirjojen perusteella. Niissä tiedusteltiin paitsi ansiotyöhön käytettyä aikaa, myös sitä, missä toiminto suoritettiin. Yhdistämällä toiminto- ja suorituspaikkatiedot voidaan selvittää sitä, missä määrin ansiotyötä tehdään kotoa käsin.

Henkilöhaastattelun perusteella töiden tekeminen kotona oli verraten yleistä lapsiperheiden vanhempien keskuudessa (Taulukko 4). Yrittäjistä valtaosa tekee töitä joko pelkästään tai ainakin toisinaan kotoa käsin. Palkansaajista sen sijaan vain harva tekee töitä pelkästään kotoa käsin, mutta töiden vieminen kotiin tai etätöiden tekeminen ainakin toisinaan on yleistä. Ylemmissä toimihenkilöammattissa toimivista vastaajista lähes 70 prosenttia teki ainakin toisinaan töitä myös kotona. Alemmissa toimihenkilöammateissa toimivista miehistäkin puolet vei töitä toisinaan kotiin, naisilla töiden tekeminen kotoa käsin oli harvinaisempaa. Työntekijä-ammateissa toimivat tekivät selvästi muita harvemmin töitä kotoa käsin, naisista lähes kukaan ei tehnyt ansiotyötä kotona.

Taulukko 4. Ansiotyö kotona, työssäkäyvät lapsiperheiden vanhemmat sosioekonomisen aseman mukaan 2010, %

	Miehet			Naiset		
	Joskus kotona	Pelkästään kotona	Ei lainkaan kotona	Joskus kotona	Pelkästään kotona	Ei lainkaan kotona
Maanviljelijät	30	59	11	42	33	25
Yrittäjät	71	11	18	50	21	29
Ylemmät toimihenkilöt	75	1	24	68	2	31
Alemmat toimihenkilöt	50	0	51	25	1	74
Työntekijät	15	0	85	2	0	98
Kaikki	50	5	46	37	4	59

Huom. Jakaumat perustuvat päiväkirja-aineistoon.

Ajankäytön päiväkirjojen perusteella voidaan selvittää tarkemmin sitä, kuinka usein ansiotyötä on tehty kotoa käsin ja kuinka paljon tähän on käytetty aikaa. Päiväkirjojen perusteella kotoa käsin tehty ansiotyö oli jonkin verran vähäisempää kuin haastattelututkimuksen perusteella arvioituna. Vain noin joka kymmenes palkansaaja ilmoitti teh-

neensä työpäivänä töitä kotona, vapaapäivinä kotona työskennelleitä oli vain muutama prosentti (Taulukko 5). On kuitenkin huomattava, että haastattelulomakkeessa valtaosa vastaajista ilmoitti tehneensä joskus ansiotöitä kotona, mutta kysymyksessä ei tiedusteltu kotona tehdyn työn (tunti)määrää tai sitä, kuinka usein töitä tehtiin kotona. Päiväkirjojen perusteella on sen sijaan mahdollista saada tarkempaa kuvaa kotona tehdyn ansiotyön yleisyydestä ja siihen käytetystä ajasta.

Töiden tekeminen kotona oli yleisintä kouluikäisten lasten isillä, joista lähes joka seitsemäs oli tehnyt työpäivänä töitä (myös) kotoa käsin. Äideistä lähes joka kymmenes oli tehnyt töitä kotona tai tuonut töitä kotiin työpäivänä (Taulukko 5).

Ansiotyön tekeminen kotona vapaapäivänä oli sen sijaan äideillä yleisempää kuin isillä. Lähes joka kymmenes pienten lasten äideistä oli tehnyt ansiotöitä kotona vapaapäivänä. Työpäivinä miehet olivat tehneet keskimäärin runsaat kaksi tuntia töitä kotona, ja vapaapäivinä runsaan tunnin. Vaikka naiset ilmoittivat tehneensä miehiä harvemmin töitä kotona työpäivinä, keskimääräinen ansiotyöaika oli heillä pidempi. Myös vapaapäivinä kotona tehty ansiotyöaika oli naisilla pidempi kuin miehillä.

Ajankäyttöpäiväkirjat eivät erottele kotona tehdystä ansiotyöstä sitä, onko kyseessä töiden tuominen kotiin työpäivän jälkeen vai etätyöpäivä kotona. Tämän vuoksi on mahdollista, että varsinkin työpäivinä on osassa kotona tehdystä ansiotyöstä kyse etätyöpäivästä.

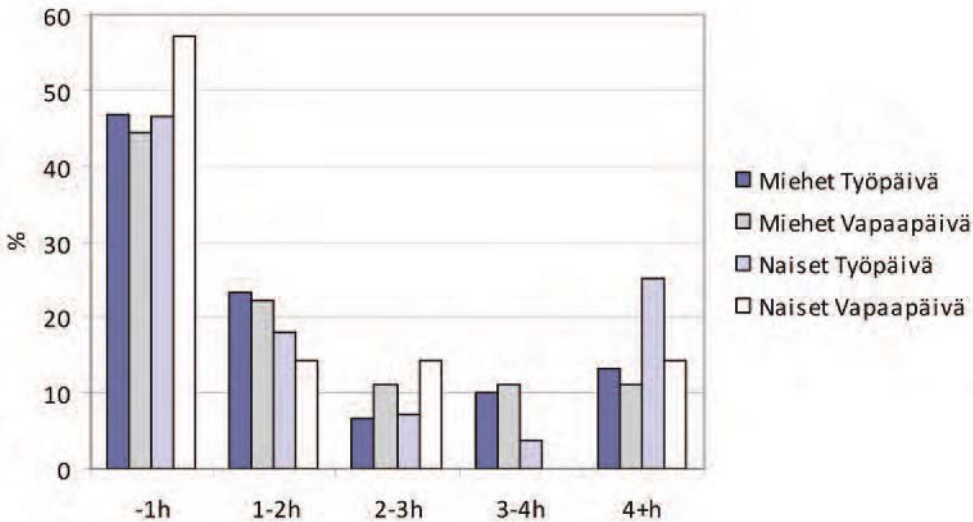
Taulukko 5. Ansiotyötä kotona päiväkirjapäivän aikana tehneet palkansaajat päivätyypin ja perhevaiheen mukaan sekä ansiotyöhön käytetty aika 2010, % ja h:min

		Työpäivänä %	Ansiotyöhön käytetty aika (h:min)	Vapaapäivänä %	Ansiotyöhön käytetty aika (h:min)
Miehet	0–6-v. lapsia	8	2:02	5	1:40
	7–17-v. lapsia	14	1:50	6	1:30
	20–60-v., ei lapsia	7	2:35	2	1:01
	Kaikki	8	2:16	3	1:21
Naiset	0–6-v. lapsia	9	1:02	11	0:43
	7–17-v. lapsia	9	4:34	6	3:02
	20–60-v., ei lapsia	7	3:37	4	1:18
	Kaikki	8	3:21	6	1:33

Huom. Ansiotyöaika vain niiltä, jotka olivat tehneet ansiotyötä kotona päiväkirjapäivänä.

Kun kotona etäpäivän tai työpäivän jälkeen ansiotyötä tehneet palkansaajat jaoteltiin ansiotyöhön käytetyn ajan mukaan, osoittautui, että miltei kolme neljästä on käyttänyt korkeintaan kaksi tuntia ansiotöiden tekemiseen kotona (Kuvio 3). Lähes puolet on tehnyt töitä korkeintaan tunnin. Etätyötä tehneet ovat todennäköisemmin käyttäneet ansiotyöhön muita enemmän aikaa. Yli neljä tuntia ansiotöitä kotona tehneitä oli noin 10 prosenttia niistä, jotka olivat tehneet töitä kotona työpäivänä. Naisten osuus oli suurempi kuin miesten.

Kuvio 3. Kotona tehty ansiotyö siihen käytetyn ajan mukaan 2010, %
(palkansaajana toimivat vanhemmat)

Vain ne (palkansaaja)vanhemmat, jotka olivat tehneet ansiotyötä kotona päiväkirjapäivänä.

Päiväkirjojen perusteella näyttää töiden vieminen kotiin siis jonkin verran vähäisemmältä kuin haastattelututkimuksen tietojen valossa. Päiväkirjojen perusteella lapsiperheiden isistä hieman yli ja äideistä hieman alle 10 prosenttia oli tehnyt työpäivänä ansiotyötä kotona, valtaosa oli käyttänyt töiden tekemiseen noin tunnin. Äidit olivat kuitenkin tehneet isä useammin ansiotöitä kotona myös vapaapäivinä.

Ketkä ovat kiireisiä?

Kiireen kokemus ei välttämättä liity ansiotyöhön vaan se voi koskea myös vapaa-aikaa tai perheen kanssa vietettyä aikaa. Ajankäytön tutkimuksissa ei ole mahdollisuutta selvittää työpaikkoihin liittyviä tekijöitä – esimerkiksi henkilöstön riittävyyttä tai työtahtia – kiireen taustalla. Aineiston avulla voidaan kuitenkin selvittää kiireen kokemisen eroja erilaisten taustatekijöiden mukaan.

Seuraavassa tarkastellaan kiireen taustalla olevia ansiotyöhön sekä perheeseen liittyviä tekijöitä työssäkäyvillä vanhemmilla. Työajan pituuden lisäksi tarkastellaan kiireen yleisyyttä työajan epätuottavuuden ja työaikaan liittyvien joustomahdollisuuksien mukaan. Epätuottavainen työaika tarkoittaa tässä ilta-, yö- tai vuorotyötä. Kotitalouteen liittyvinä tekijöinä tarkastellaan puolison työssäkäyntiä, lasten lukumäärää, nuorimman lapsen ikää sekä kotitalouden tuloja. Tekijöiden yhteyttä kiireen kokemiseen tarkastellaan tässä yksittäin, ts. muiden mahdollisten tekijöiden vaikutusta ei ole kontrolloitu.

Taulukko 6. Jatkuvasti kiirettä kokeneet työssäkäyvät vanhemmat ansiotyöhön ja perheeseen liittyvien tekijöiden mukaan 2010, %

		Miehet	Naiset
Kaikki		27	28
Säännöllinen viikkotyöaika	1-30 h	9	28
	31-36 h	29	11
	37-40 h	22	28
	41+ h	40	48
Työaikajärjestelmä	Säännöllinen päivätyö	23	29
	Epätypillinen työaika	34	26
Joustomahdollisuus työajassa	Ei voi vaikuttaa työaikaan	28	22
	Voi vaikuttaa työaikaan	26	31
Puolison työaika	Ei puolisoa	(-)	34
	Puoliso ei työssä tai työaika 1-36 h	35	16
	37-40 h	22	26
	41+ h	24	38
Lasten lukumäärä	1	19	24
	2	30	24
	3+	37	43
Nuorimman lapsen ikä	0-2-v.	32	34
	3-6-v.	29	33
	7-12-v.	22	22
	13-17-v.	23	26
Sosioekonominen asema	Maanviljelijä	25	58
	Yrittäjä	40	28
	Ylempi toimihenkilö	30	34
	Alempi toimihenkilö	17	24
	Työntekijä	24	24
Kotitalouden tuloryhmä*	I (pienituloisimmat)	39	37
	II (alempi keskituloisten ryhmä)	29	30
	III (ylempi keskituloisten ryhmä)	20	22
	IV (suurituloisimmat)	31	21

* vastaajat jaettu tuloryhmiin kotitalouden yhteenlaskettujen tulojen perusteella.

Jakaumat perustuvat päiväkirja-aineistoon. (-) vastaajia vähän.

*Aamulla mä avaan
koneen ja teen etänä
hommia, juttelen siinä,
harjotellaan vähän piano-
läksyjä. Tyttäreille on tär-
keää et mä oon siinä,
vaikka tekisinkin omiani
ja hän puuhailisi omiansa.
Se on iso ero se, että talo
ei ole tyhjä. (Kolmen 5–9
vuotiaan lapsen äiti)*

Kuten Taulukosta 6 ilmenee, kiireen kokemus on yhteydessä työajan pituuteen. Pitkää työviikkoa tekevistä selvästi muita suurempi osa koki jatkuvaa kiirettä. Lyhyt työviikko ei välttämättä kuitenkaan vähentänyt kiireen kokemusta naisilla. Lähes 30 prosenttia alle 30-tuntista viikkoa tekevistä äideistä ilmoitti kokevansa jatkuvaa kiirettä – useampi kuin 31–36-

tunnin viikkoa tekevistä äideistä. Myös isillä oli kiireen kokemus yleisempää niiden joukossa, jotka tekivät hieman tavanomaista viikkotyöaikaa lyhyempää työviikkoa verrattuna normaalia työaikaa (37–40h/vko) tekeviin. Työajan epätyypillisuus – erityisesti vuorotyö – lisäsi isien kiirettä, sen sijaan äideillä kiire oli yleisempää säännöllisessä päivätyössä käyvillä.

Selittyykö kiireen tuntu työajan joustoilla? Hieman yllättävää on, että työajan joustomahdollisuuksien lisääntyminen kasvatti kiirettä äideillä. Kuten edellä havaitsimme, joustomahdollisuudet olivat kuitenkin muita yleisempiä ylemmissä toimihenkilöammateissa toimivilla naisilla. Nämä puolestaan tekivät usein pitkää työviikkoa, mikä lisäsi kiireen kokemusta.

Myös perheeseen ja elämäntilanteeseen liittyvät tekijät ovat yhteydessä kiireen kokemiseen. Yksinhuoltajaäidit olivat muita kiireisempiä. Kahden vanhemman taloudessa usein vähintään toisella on mahdollisuus joustaa joko työajoissa tai omissa tai perheen tar-

peissa, ja pelivaraa aikataulujen sovitukseen on yhden huoltajan talouksiin verrattuna enemmän. Paitsi kahden aikuisen tuoma joustovara, myös puolison lyhyt työaika näyttää olevan resurssi kahden vanhemman talouksissa asuville naisille. Mitä pidempi puolison työviikko oli, sitä useammin äidit kokivat kiirettä. Miesten kohdalla puolison työajalla ei ollut samankaltaista vaikutusta, ja hieman yllättäen eniten kiirettä kokivat ne isät, joiden puoliset tekivät lyhyttä työaikaa.

Lasten määrä ja ikä heijastuvat kiireen kokemiseen. Isien kiire lisääntyi tasaisesti lasten määrän myötä, äideillä selvästi vasta kolmannelta lapsesta eteenpäin. Pienet lapset lisäsivät kiirettä perheissä. Kiire vähenee vasta kun lapset ovat kouluikäisiä. Vähiten kiirettä koettiin niissä perheissä, joissa lapset olivat alakouluikäisiä.

Jatkuva kiire oli tyypillisempää ylemmille toimihenkilöille kuin muille palkan-saajaryhmille. Myös yrittäjäisät ja maanviljelijä-äidit olivat muita useammin kiireisiä. Sen sijaan yrittäjinä toimivat äidit tunsivat harvemmin kiirettä kuin esimerkiksi ylemmissä toimihenkilöammateissa toimivat äidit. On mahdollista, että yrittäjinä toimivat äidit pystyvät sovittamaan työnsä paremmin yhteen perheen tarpeiden kanssa, jolloin kiireisyys vähenee. Kiire oli muita harvinaisempaa työntekijöillä ja alemmilla toimihenkilöillä.

Kotitalouden tulotasolla on vaikutusta kiireen kokemiseen. Kiireen tuntu oli yleisintä pienituloisimmassa ryhmässä ja harvinaisinta keskituloisten yläpäässä ja naisilla suurituloisissa kotitalouksissa. Kiireen kokeminen yleistyi uudelleen miehillä ylimmissä tuloryhmässä, mutta oli kuitenkin selvästi harvinaisempaa kuin alimmissa tuloryhmissä. Yksinhuoltajatalouksissa, jotka tyypillisemmin sijoittuvat keski- tai pienituloisten ryhmään, ei tuloryhmien välillä ollut eroa kiireen kokemisessa.

Pienituloisten kiireen yleisyys on sikäli hieman yllättävää, että aikaisemmin nähtiin kiireen olevan yleisintä yrittäjillä ja ylemmillä toimihenkilöillä. Työntekijät ja alemmissa toi-

mihenkilöammateissa toimivat kärsivät puolestaan muita harvemmin kiireestä. Ristiriitaisten tulosten taustalla voi olla monia tekijöitä. On mahdollista, että osa ylemmistä toimihenkilöistä sijoittuu pienituloisten ryhmään perhevaiheeseen liittyvistä syistä: heistä useammalla on perheessään vielä pieniä lapsia, ja toinen puolisoista voi olla kotona hoitamassa alle 3-vuotiasta, kun muissa talouksissa lapset ovat keskimäärin jo hieman vanhempia. Pienituloisten kiireen taustalla voi olla myös muita kuin pelkästään ansiotyön viemään aikaan liittyviä tekijöitä. Tulot tarjoavat perheille resursseja aikapulan lievittämiseen. Tulotason kohotessa perheet pystyvät esimerkiksi vähentämään kotitöiden tekemistä ostamalla ulkopuolisia palveluja, esimerkiksi syömällä ulkona tai käyttämällä siivous- tai muuta apua.

Luvussa 5 tarkastelemme vielä erikseen ajankäytön rakennetta kiireisillä ja vähemmän kiireisillä pienten lasten vanhemmilla sekä aikapulan ja kiireen välistä yhteyttä.

*On semmosia
viikkoja joskus, että on
lentäviä vaihtoja, että
jompikumpi hakee pojat
hoidosta, sitten toinen tulee
kotiin, sitten taas toinen
lähtee työhönsä tai keikalle.*

3 Ansiotyö lapsiperheissä

Vaikka lapsiperheiden kiire näyttääkin vähentyneen, on ansiotyö ja työaika yksi merkittävimpiä kiireen aiheuttajia perheissä. Tässä luvussa tarkastelemme lapsiperheiden vanhempien ansiotyössä tapahtuneita muutoksia 1990-luvun alusta nykypäivään. Selvitämme aluksi vuosityöajan kehitystä sekä vanhempien viikoittaista säännöllistä työaika.

Vuositasolla tehty ansiotyömäärä työntekijää kohti on koko työväestön kohdalla pitkällä aikavälillä hitaasti vähentynyt. 2000-luvulla väheneminen on kuitenkin pysähtynyt ja vuosityöaika on pysynyt lähes muuttumattomana (Tilastokeskus 2010a; Keinänen 2009). Samaan aikaan on julkisuudessa käyty paljon keskustelua vanhempien työajoista ja pitkistä työpäivistä. Mihin suuntaan työssäkäyvien vanhempien työajat ovat kehittyneet viimeksi kuluneiden parin vuosikymmenen aikana?

Ajankäyttöaineiston avulla esitämme ensin lapsiperheiden vanhempien ansiotyöajan kehitystä vuositason tasolla. Tämän jälkeen siirrymme tarkastelemaan keskimääräistä viikkotyöaika sekä työpäivien pituutta. Kysymme, kuinka yleisiä ovat pitkät tai lyhyet työajat lapsiperheissä ja selvitämme työpäivien pituudessa tapahtuneita muutoksia.

Ansiotyön määrän ja päivittäisen työajan pituuden lisäksi myös työn sijoittuminen vuorokauden tai viikon ajankohtaan vaikuttaa merkittävästi siihen, mitä työajan ulkopuolella tehdään ja missä määrin perheenjäsenillä on mahdollista viettää aikaa yhdessä. Lapsiperheissä esimerkiksi työvuoron sijoittuminen iltaan saattaa olla perheen kannalta ongelmallisempaa kuin työvuoron pituus. Ajankäyttötutkimuksen avulla on mahdollista saada tietoa ansiotyöhön kokonaisuudessaan käytetystä ajasta ja sen sijoittumisesta vuoden, viikon tai yksittäisen päivän eri ajankohtiin. Päiväkirjoissa raportoitu ajankäyttö yksittäisenä työpäivänä täydentää säännöllisen työajan antamaa kuvaa siitä, miten työajat vaikuttavat perheiden muuhun ajankäyttöön. Selvitämme epätyypilliseen aikaan tehtyä työtä tarkastelemalla ilta- tai yöaikaan sekä viikonlopun päiville sijoittuvaa ansiotyötä. Lisäksi tarkastelemme, onko epätyypillinen työaika yleistynyt lapsiperheissä.

Vuosityöaika on lyhentynyt

Vuosityöaika kuvaa tehdyn ansiotyön määrää koko väestön tai väestöryhmän tasolla. Tehtyä työaika lyhentävät erilaiset perhevapaat (äitiys-, isyys- ja vanhempainvapaat), vuosi- ja sairauslomat sekä muut vapaat. Tehty vuosityöaika voi vaihdella myös osa-aikatyön yleisyyden mukaan. Hoitovapaalla olevat tai lomautetut eivät kuulu ajankäytön tutki-

muksessa työllisiin, joten he eivät vähennä ansiotyöaikaa. Samasta syystä myöskään työttömyys ei vaikuta tehtyyn ansiotyöaikaan. Sen sijaan esimerkiksi lomarahojen vaihtaminen vapaaksi lisää vuosittaisten vapaapäivien määrää ja lyhentää tehtyä ansiotyöaikaa. Ansiotyöaikaa puolestaan pidentävät ylityöt ja päätyön lisäksi sivutyössä tehty työaika.

Ajankäyttöaineistojen perusteella työllisten miesten ja naisten (n. 20–60-vuotiaat) tekemä keskimääräinen ansiotyöaika säilyi lähes samana vuodesta 1988 vuoteen 1999. Pienten lasten vanhempien ansiotyöaika piteni jonkin verran, muiden ansiotyöaika sen sijaan hieman lyheni (Taulukko 7). Tuoreet tulokset 2000-luvulta sen sijaan osoittavat, että ansiotyöaika on vähentynyt niin koko väestössä kuin useissa lapsiperheissäkin.

Ansiotyöaika on lyhentynyt vuodesta 1999 vuoteen 2010 lähes kaikissa työllisten ryhmissä. Sekä pienten lasten isien että äitien vuosityöaika on lyhentynyt viimeksi kuluneen kymmenen vuoden aikana lähes kymmenellä prosentilla. Lähes yhtä suuri muutos on tapahtunut lapsettomilla aikuisikäisillä työllisillä. Kouluikäisten lasten vanhempien ansiotyöajan muutokset ovat sen sijaan vähäisempiä. Kuitenkin myös kouluikäisten lasten isien ansiotyöaika lyheni edelleen 2000-luvulla. Ainoastaan kouluikäisten lasten äitien vuosityöaika on kohonnut hieman vuodesta 1999.

Taulukko 7. Työllisten miesten ja naisten keskimääräinen vuosityöaika perhevaiheen mukaan 1988, 1999 ja 2010, tuntia/vuosi, ja muutos 1988–1999 ja 1999–2010, %

		1988	1999	2010	Muutos 1988-1999	Muutos 1999-2010
Miehet	Kaikki	2043	2008	1801	-1,7	-10,3
	0-6-v. lapsi	2033	2105	1855	3,5	-11,9
	7-17-v. lapsi	2081	2022	1952	-2,8	-3,5
	20-60-v., ei lapsia	2032	1969	1739	-3,1	-11,7
Naiset	Kaikki	1560	1565	1434	0,3	-8,4
	0-6-v.	1251	1367	1198	9,3	-12,4
	7-17-v.	1629	1579	1597	-3,1	1,1
	20-60-v., ei lapsia	1652	1616	1453	-2,2	-10,1

Pienten lasten äitien ansiotyöpanos on edelleen selvästi pienempi kuin samanikäisten lasten isien. Tosin myös isien ansiotyöaika alkoi lyhentyä 2000-luvulla. Kouluikäisten lasten isien työajan lyheneminen ja äitien työajan piteneminen on sen sijaan merkinnyt sitä, että äidit ovat viimeisten kymmenen vuoden aikana kuroneet isien työaikaa kiinni.

Isillä edelleen pitkät työviikot

Vuosityöaikojen kehityksen perusteella vanhempien työajat ovat siis keskimäärin lyhentyneet 2000-luvulla. Muutoksen taustalla on erilaisia tekijöitä: osa-aikatyön yleistyminen, perhevapaiden tai muiden vapaiden pitämisen yleistyminen jne. Vuosityöaika ei kuitenkaan välttämättä kerro tavanomaisen työpäivän muutoksista. Pitkiä työpäiviä voidaan esimerkiksi korvata pitämällä vastaavasti ylimääräisiä vapaapäiviä. Minkälaisia ovat lapsiperheiden vanhempien työpäivät? Onko äitien osa-aikatyö yleistynyt? Entä tekevätkö pienten lasten isät puolestaan muita miehiä useammin pitkää työpäivää? Perheellisten työaikaa tarkastellaan ensin vuoden 2010 ajankäyttötutkimuksen haastatteluaineistossa raportoidun säännöllisen viikkotyöajan perusteella ja tämän jälkeen päiväkirja-aineiston työpäiviä koskevien tietojen perusteella.

Säännöllinen viikkotyöaika kertoo tavanomaisesta työajasta, jota ohjaavat alakohtaiset sopimukset ja käytännöt. Työajat ovat muuttuneet parin viime vuosikymmenen aikana yhä erilaisemmiksi. Sekä lyhyt että pitkä työaika ovat yleistyneet ja ”normaali” 35–40-tuntinen työviikko on tullut harvinaisemmaksi. Kun normaalia työviikkoa teki vielä 1980-luvun lopussa yli 80 prosenttia palkansaajista, on osuus laskenut hieman yli 70 prosenttiin 2000-luvun ensimmäisen vuosikymmenen lopulle tullessa. (Keinänen 2009.) Lyhyet työajat ja osa-aikatyö ovat yleisiä varsinkin nuorilla alle 25-vuotiailla ja 55 vuotta täyttäneillä palkansaajilla; myös palvelualojen ammateissa toimivat tekevät muita yleisemmin lyhyttä työaikaa. Valtaosa nuorista tekee osa-aikatyötä opiskelun ohella, iäkkäämmillä työntekijöillä osa-aikatyön syynä on usein osa-aikaeläke (Tilastokeskus 2010b; Keinänen 2009).

Ajankäyttöpäiväkirjaa pitäneistä työllisistä aikuisista (n. 20–60-vuotiaat) hieman yli 60 prosenttia teki 37–40-tuntista viikkoa, eli tyypillisesti noin 7,5–8-tuntista työpäivää (Taulukko 8). Lyhyt viikoittainen työaika (korkeintaan 36 tuntia/viikko) oli tyypillisempää naisille kuin miehille. Lähes 25 prosenttia naisista ilmoitti säännölliseksi työajakseen korkeintaan 36 tuntia viikossa, miehistä hieman yli 10 prosenttia. Pienten lasten äidit tekivät kouluikäisten lasten äiteihin verrattuna jonkin verran yleisemmin lyhyttä työaikaa. Lyhyt työaika oli kuitenkin yleistä myös lapsettomilla naisilla. Miehillä lyhyt työaika oli yleisintä kouluikäisten lasten isillä ja lapsettomilla miehillä ja harvinaisinta alle kouluikäisten lasten isien keskuudessa.

Pitkä työaika, 41–45-tuntinen tai jopa yli 45-tuntinen työviikko, oli puolestaan selvästi yleisempi miehillä kuin naisilla. Lähes joka viides mies teki vähintään 41-tuntista työviikkoa, naisista kahdeksan prosenttia. Pitkän työviikon tekeminen oli yleisempää lapsiperheiden isille kuin lapsettomille miehille. Kouluikäisten lasten isistä jopa 17 prosenttia ilmoitti säännölliseksi viikkotyöajakseen yli 45 tuntia. Alle kouluikäisten lasten isistä yli 45 tunnin työviikkoa tekevien osuus oli melkein yhtä korkea, 14 prosenttia.

Pitkä työviikko ei ole harvinainen äideillekään, 7 prosenttia alle 7-vuotiaiden ja 11 prosenttia kouluikäisten lasten äideistä ilmoitti säännölliseksi työajakseen yli 40 tuntia viikossa. Viisi prosenttia sekä alle kouluikäisten että kouluikäisten lasten äideistä teki yli 45-tuntista viikkoa.

Mä ja mun mies herätään kuuden jälkeen ja yleensä mies alkaa siinä vaiheessa tekemään jo läppärillä tietokonehommia ja mä teen siinä aamutoimet.

Taulukko 8. Säännöllinen työaika viikossa, ansiotyössä käyvät miehet ja naiset perhevaiheen mukaan 2010, %

h/vko	Miehet			Kaikki
	Nuorin lapsi 0–6-vuotias	Nuorin lapsi 7–17-vuotias	20–60-v., ei lapsia	
1-30 h	2	6	6	5
31-36 h	4	8	7	6
37-40 h	64	56	64	62
41-45 h	11	10	7	8
46- h	14	17	12	13
Ei säännöllistä työaikaa	6	4	5	5

h/vko	Naiset			Kaikki
	Nuorin lapsi 0–6-vuotias	Nuorin lapsi 7–17-vuotias	20–60-v., ei lapsia	
1-30 h	18	15	20	19
31-36 h	13	8	7	8
37-40 h	60	65	62	62
41-45 h	2	6	4	4
46- h	5	5	4	4
Ei säännöllistä työaikaa	3	2	3	3

Säännöllinen työaika = vastaajan oma ilmoitus, ml. myös säännöllisesti tehdyt ylityöt.

Huom. Jakaumat perustuvat päiväkirja-aineistoon.

Yrittäjinä toimivat isät ja äidit tekivät muita useammin pitkää ansiotyöviikkoa. Runsas kolmasosa yrittäjäisistä ja runsas neljäsosa yrittäjä-äideistä teki yli 45-tuntista työviikkoa. Yrittäjien työviikon pituus voi kuitenkin vaihdella enemmän kuin palkansaajien, ja lähes joka viides yrittäjäisistä ja joka kymmenes yrittäjä-äideistä ilmoitti tekevänsä epäsäännöllistä työaikaa. Osalla yrittäjistä työviikko jäi tavanomaista lyhyemmäksi: 15 prosenttia yrittäjäisistä ja runsaat 20 prosenttia yrittäjä-äideistä ilmoitti tekevänsä säännöllisesti korkeintaan 36-tuntista työviikkoa.

Normaali työaika (37–40 h/viikko) oli yleisintä työntekijä-ammateissa toimivilla lapsiperheiden vanhemmilla. Pitkä työaika oli puolestaan yleisin ylemmillä toimihenkilöillä. Useampi kuin joka viides ylemmissä toimihenkilöammateissa toimiva isä teki yli 40-tuntista työviikkoa, ylemmissä toimihenkilöammateissa toimivista äideistä pitkää työviikkoa teki lähes joka kymmenes. Hyvin pitkä,

*Mä teen lyhennettyä työviikkoa, että olen päivän viikossa kotona. Siihen voi laittaa kaikki lasten hammaslääkärikäynnit ja muuta niin, et mä pystyn olee mukana niissä.
(Kahden lapsen äiti)*

yli 45-tuntinen työviikko oli kuitenkin isillä yhtä yleinen kaikissa palkansaajaryhmissä. Lyhyt, alle 36-tuntinen työviikko oli muita yleisempää toimihenkilöammateissa toimivilla isillä. Yleisimmässä toimihenkilöammateissa toimivien äitien työaika näytti polarisoituvan muita palkansaajaaiteja enemmän: heidän joukossaan oli muita enemmän sekä pitkää työviikkoa tekeviä että lyhyttä, korkeintaan 36- tai jopa alle 30-tuntista työviikkoa tekeviä.

Aikaisempien tietojen mukaan osa-aikatyön osuus on hitaasti kasvanut 2000-luvulla (Tilastokeskus 2010b). Myös ajankäytön aineistossa osa-aikatyötä tekevien osuus kaikista työllisistä on kasvanut, varsinkin naisilla. Kahdessakymmenessä vuodessa osa-aikatyötä tekevien naisten osuus Suomessa on kasvanut lähes kaksinkertaiseksi (Taulukko 9).

Mielenkiintoista kyllä, syy naisten osa-aikatyön lisääntymiseen ei löydy äitien käyttäytymisestä. Äitien osa-aikatyö on yleistynyt vain hitaasti. Pienten lasten äitien osa-aikatyö on jopa harvinaisempaa kuin nuorten naisten osa-aikatyö keskimäärin. Osa-aikatyön yleistyminen selittää kuitenkin osaltaan vuosityöajassa tapahtunutta vähenemistä varsinkin pienten lasten äideillä.

Yksinhuoltaja-äidit tekevät lyhyttä työaika useammin kuin muut äidit. Myös kouluikäisten lasten äitien osa-aikatyö oli vuonna 2010 hieman yleisempää kuin pari vuosikymmentä sitten. Todennäköisesti osittaisen hoitovapaa-oikeuden ulottaminen asteittain ensin 1.- ja myöhemmin myös 2.-luokkalaisiin 1990–2000-luvuilla lisäsi pienten koululaisten vanhempien – etenkin äitien – osa-aikatyötä.

Taulukko 9. Palkansaajien osa-aikatyö perhevaiheen mukaan 1988, 1999 ja 2010, %

	Miehet				Naiset			
	Nuorin 0-6-v.	Nuorin 7-17-v.	20-60-v., ei lapsia	Kaikki	Nuorin 0-6-v.	Nuorin 7-17-v.	20-60-v., ei lapsia	Kaikki
1988	0,5	4,0	3,8	3,0	13,5	10,8	7,6	9,7
1999	2,7	1,0	5,5	4,1	11,8	11,8	9,7	10,6
2010	1,1	4,3	5,1	4,1	16,9	12,7	17,9	16,7

Huom. Jakaumat perustuvat päiväkirja-aineistoon.

Miehet tekevät naisia harvemmin osa-aikatyötä, ja pienten lasten isistä vain harva on osa-aikatyössä. Kouluikäisten lasten isät tekevät hieman yleisemmin osa-aikatyötä kuin alle kouluikäisten lasten isät.

Työpäivät venyvät pidempään

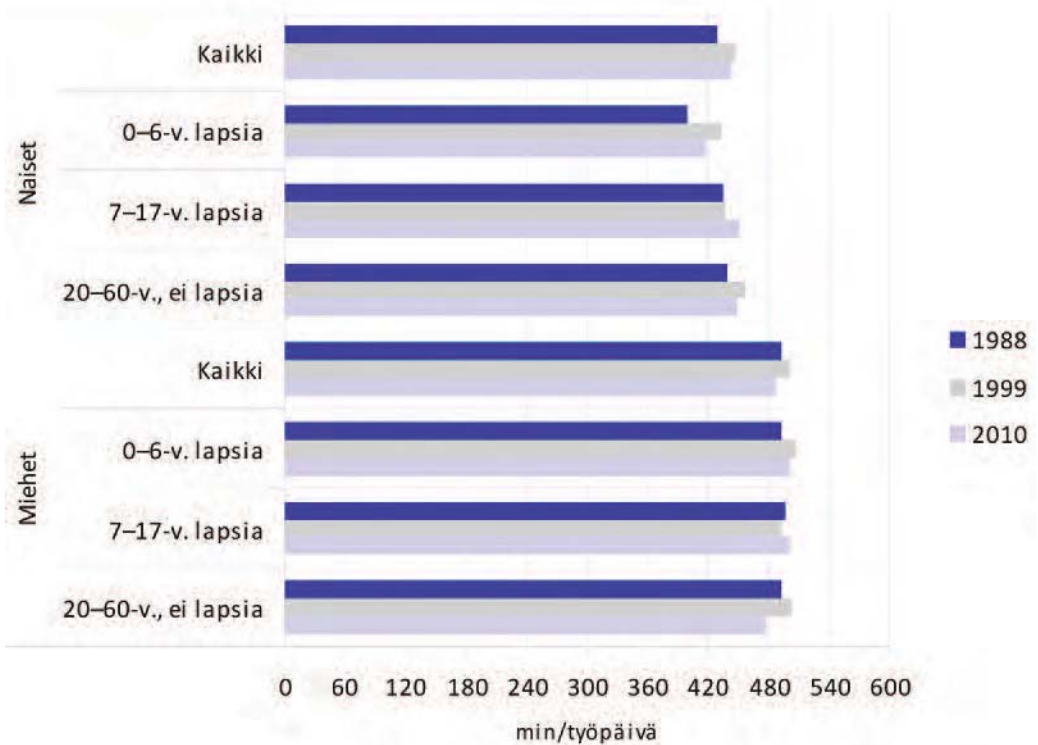
Säännöllinen työaika kertoo tavanomaisesta työajasta viikkotasolla. Tavalliset työpäivät voivat kuitenkin poiketa säännöllisestä työajasta: tehty työaika voi eri syistä jäädä lyhyemmäksi tai päinvastoin venyä pidemmäksi kuin säännöllisen työajan mukainen päivittäinen työaika. Työajan joustomahdollisuuksien lisääntyminen on merkinnyt myös sitä, että työntekijät pystyvät vaikuttamaan aikaisempaa enemmän päivittäiseen tai viikoittaiseen työaikaansa omien tarpeidensa mukaisesti. Tehty työaika tai työajan sijoittuminen vuorokauden aikana voi tämän mukaisesti vaihdella runsaastikin yksittäisten työpäivien välillä. Yrittäjäämmateissa työaika voi puolestaan ulottua viikon jokaiselle päivälle, vaikka yksittäisen työpäivän pituus pysyisikin kohtuullisena.

Edellä havaittiin, että vuosittainen ansiotyöaika on vähentynyt viimeisten kymmenen vuoden aikana sekä miehillä että naisilla. Vain kouluikäisten lasten äitien ansiotyöaika oli pysynyt lähes muuttumattomana. Keskimääräinen ansiotyöaika kaikilta vuoden päiviltä ei kuitenkaan kerro päivittäisen työajan muutoksista tai työpäivän pituudesta tavallisena työpäivänä. Seuraavassa ansiotyöaikaa tarkastellaan erikseen vain työpäivien osalta ajankäytön päiväkirjojen perusteella. Työpäivien keskimääräisen pituuden lisäksi selvitämme pitkien ja lyhyiden työpäivien tekemisen yleisyyttä.

Ajankäytön päiväkirja-aineistossa vastaajia pyydettiin ilmoittamaan, oliko päiväkirjaa pidetty työpäivänä vai sellaisena päivänä, jolloin vastaaja oli poissa työstä joko vapaapäivän, loman tai muun syyn vuoksi. Vuoden 2010 aineistossa työlliset miehet olivat luokitelleet 59 prosenttia päivistään työpäiviksi, naiset 52 prosenttia. Työpäivien osuus päiväkirjapäivistä on vähentynyt kahdessa vuosikymmenessä. Vuonna 1999 oli päiväkirjapäivistä työpäiviä työllisillä miehillä 64 ja naisilla 56 prosenttia, vuonna 1988 vastaavat luvut olivat 65 ja 57 prosenttia. Työpäivien määrä vaihteli myös perhevaiheen mukaan: vähiten työpäiviä kertyi pienten lasten äideille (46 %) ja eniten kouluikäisten lasten isille (63 %).

Työpäivien keskimääräinen pituus kasvoi vuodesta 1988 vuoteen 1999 sekä miehillä että naisilla, mutta tämän jälkeen työpäivät ovat hieman lyhentyneet (Kuvio 4). Keskimääräinen työaika työpäivänä on naisilla kuitenkin pidempi nykyisin kuin vuonna 1988, vaikka 2000-luvun taitteen jälkeen työpäivät ovat heilläkin hieman lyhentyneet. Työpäivän lyheneminen on koskenut alle kouluikäisten lasten äitejä ja lapsettomia naisia, kouluikäisten lasten äitien työpäivät ovat sen sijaan pidentyneet yhtäjaksoisesti 1980-luvun lopusta 2010-luvulle. Miesten työpäivät ovat sen sijaan nykyään hieman lyhyempiä kuin 1990-luvun alussa. Työpäivät ovat lyhentyneet kuitenkin vain lapsettomilla miehillä, lapsiperheiden isät tekivät keskimäärin lähes yhtä pitkiä tai jopa hieman pidempiä työpäiviä nyt kuin pari vuosikymmentä sitten.

Kuvio 4. Päivittäinen työaika, työlliset miehet ja naiset perhevaiheen mukaan 1988, 1999 ja 2010, min/työpäivä

Huom. Työajaksi luetaan kaikki päiväkirjoissa pää- ja sivutyöhön käytetty aika. Mukaan tulee myös esimerkiksi kotona vapaa-ajalla tehty ansiotyö.

Tavallisen työpäivän pituus antaa hieman erilaisen kuvan ansiotyöajan kehityksestä kuin keskimääräinen vuosityöaika tai säännöllinen viikkotyöaika. Koko vuotta koskevien ansiotyöaikojen lyhentyminen kuvaakin sitä, kuinka erilaiset poissaolot työstä – sairauspoissaolot, vapaapäivät sekä perhe- ja muut vapaat (mm. opintovapaat) – ovat vähentäneet ansiotyöpäivien määrää työllisillä. Lapsiperheiden isien tai pienten lasten äitien keskimääräisen ansiotyöajan väheneminen johtuu tämän mukaisesti siten siitä, että erilaiset poissaolot työstä vähentävät tehtyjen työpäivien määrää. Tavallisen työpäivän pituus näyttää sen sijaan pysyneen isillä lähes muuttumattomana, ja pienten lasten äideillä työpäivät ovat nykyään jopa hieman pidempiä kuin 1990-luvun alussa. Osa-aikatyön yleistyminen on kuitenkin hieman lyhentänyt keskimääräisen työpäivän pituutta alle kouluikäisten lasten äideillä 2000-luvulla.

Työpäivien pituutta voidaan tarkastella myös luokiteltuna, jolloin nähdään kuinka yleisiä ovat ns. normaalityöajan (37–40 tuntia viikossa) mukaiset työpäivät (Taulukko 10). Miesten kohdalla ns. normipäivien (taulukossa 6.1–8h) osuus laski 1990-luvulla ja pitkät työpäivät yleistyivät. Normaalityöajan mukaiset työpäivät näyttäisivät 2000-luvulla taas hienoisesti yleistyneen ja pitkien työpäivien osuus vähentyneen. Kaikista työssäkävivistä miehistä noin 40 prosenttia teki 6.1–8 tunnin työpäivää. Naisilla normityöpäivien (6.1–8 tuntia) osuus on laskenut hieman 1990-luvun alusta. Vuonna 2010 hieman yli puolet työssäkävivistä naisista oli tehnyt 6.1–8 tunnin työpäivän. Myös naisilla pitkien työpäivien osuus on kasvanut jonkin verran 1990-luvun alusta, vaikka 2000-luvulla kehityksen suunta näyttää kääntyneen myös naisilla.

Normityöpäivän harvinaistuminen on selvintä pienten lasten vanhemmilla, joilla vetoa on tapahtunut sekä lyhyisiin että pitkiin työpäiviin. Lyhyet työpäivät ovat tulleet jonkin verran yleisemmiksi isillä ja uudestaan äideilläkin 2000-luvulla. Samalla myös tavanomaista jonkin verran pidempi, yli 8 tunnin työpäivä on yleistynyt äideillä. Isillä puolestaan yli 10-tuntisia työpäiviä tehneiden osuus on kasvanut selvästi 1990-luvun alusta.

Kouluikäisten lasten isillä muutokset työpäivien pituudessa ovat vähäisempiä ja normityöpäivän tehneiden osuus on hienoisesti kasvanut 2000-luvulla. Kouluikäisten lasten äideillä suunta on ollut kohti pidempiä työpäiviä ja lyhyen työpäivän tehneiden osuus on heillä laskenut selvästi viimeksi kuluneiden kymmenen vuoden aikana.

Työmatkoihin käytetyn ajan kasvu on lisännyt jonkin verran työpäivien kokonaispituutta. Vuonna 1988 työmatkaan kului työpäivänä miehiltä keskimäärin 38 minuuttia, vuonna 1999 kului 39 minuuttia ja vuonna 2010 puolestaan 43 minuuttia. Naisilla päivittäinen työmatka vei vuonna 1988 noin 36 minuuttia, vuonna 1999 se vei 42 minuuttia ja vuonna 2010 taas 43 minuuttia (Taulukko 10).

*Mun pitäisi olla töissä puol
kahdeksasta neljään, mut
käytännössä mä oon usein
paljon pitempään. Välillä
kokoukset ja matkat ja iltamenot sitten tietysti menee niiden ylitse. Ja mä seuraan sähköposteja ja vastailen ja hoidan asioita kyllä 16 tuntia vuorokaudessa. (Kahden koululaisen äiti)*

Taulukko 10. Työpäivän pituus luokiteltuna sekä keskimääräinen työpäivän pituus ja työmatkaan käytetty aika työssäkäyvillä miehillä ja naisilla perhevaiheen mukaan 1988, 1999 ja 2010, % ja keskiarvo, h:min/vrk

Kaikki	Miehet			Naiset		
	1988	1999	2010	1988	1999	2010
Alle 4 h	4	5	5	8	5	5
4-6 h	8	8	8	13	13	12
6.1-8 h	41	37	41	54	51	52
8.1-alle 10 h	30	31	29	21	24	24
10 h tai yli	17	20	17	5	8	7
Keskiarvo	8:14	8:21	8:07	7:10	7:28	7:24
Työmatka	0:38	0:39	0:43	0:36	0:42	0:43

0-6-v. lapsi	Miehet			Naiset		
	1988	1999	2010	1988	1999	2010
Alle 4 h	4	2	6	12	5	5
4-6 h	7	11	8	17	11	21
6.1-8 h	40	34	37	55	66	50
8.1-alle 10 h	33	33	27	14	15	21
10 h tai yli	16	21	22	2	3	3
Keskiarvo	8:12	8:26	8:21	6:39	7:12	6:58
Työmatka	0:36	0:36	0:43	0:31	0:42	0:43

7-17-v. lapsi	Miehet			Naiset		
	1988	1999	2010	1988	1999	2010
Alle 4 h	6	7	4	7	6	7
4-6 h	8	8	8	13	15	9
6.1-8 h	39	34	39	54	53	53
8.1-alle 10 h	27	31	30	21	20	25
10 h tai yli	20	20	19	6	7	7
Keskiarvo	8:17	8:13	8:22	7:15	7:17	7:31
Työmatka	0:40	0:36	0:43	0:35	0:39	0:41

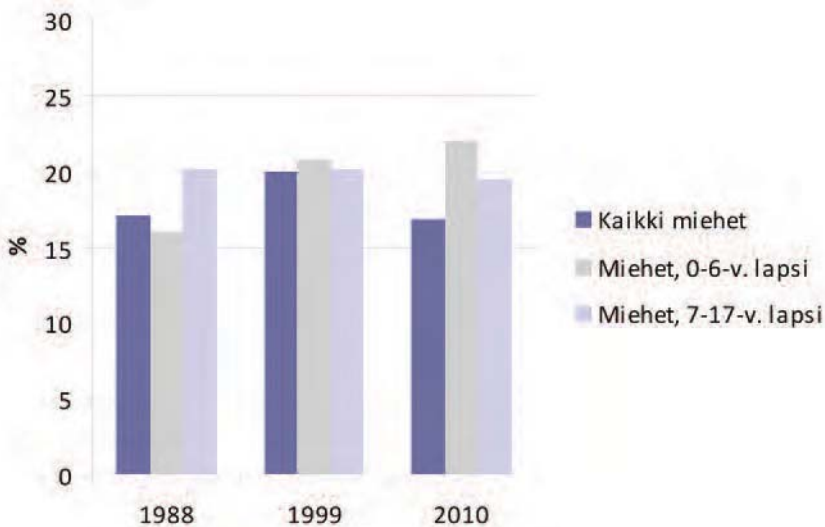
20-60-v., ei lapsia	Miehet			Naiset		
	1988	1999	2010	1988	1999	2010
Alle 4 h	4	5	6	7	5	5
4-6 h	8	6	8	11	12	11
6.1-8 h	43	38	43	53	47	51
8.1-alle 10 h	29	31	30	24	28	25
10 h tai yli	17	20	14	5	9	8
Keskiarvo	8:13	8:22	7:57	7:18	7:37	7:28
Työmatka	0:38	0:41	0:42	0:39	0:43	0:44

Ketkä tekevät pitkää, ketkä lyhyttä työpäivää?

Pitkien, 10-tuntisten tai sitä pidempien työpäivien osuus lisääntyi laman jälkeen 1990-luvulla. 2000-luvulla tämä kehitys näyttää pysähtyneen: pitkien työpäivien osuus on kääntynyt laskuun sekä miehillä että naisilla. Väheneminen on kuitenkin koskenut lähinnä lapsettomia aikuisia; lapsiperheiden vanhempien pitkät työpäivät olivat lähes yhtä yleisiä tai jopa yleisempiä vuonna 2010 kuin kymmenen vuotta aikaisemmin. Tarkastelemme seuraavassa vielä erikseen pitkän tai lyhyen työpäivän tehneiden osuuksissa tapahtuneita muutoksia.

Vuonna 2010 lähes 20 prosenttia isistä ja viisi prosenttia äideistä oli tehnyt 10-tuntisia tai tätä pidempiä työpäiviä (Kuviot 5 ja 6). Osuudet ovat lähes samat kuin vuonna 1999. Pienten lasten isillä pitkän työpäivän tehneiden osuus on kasvanut, äideillä tai kouluikäisten lasten vanhemmilla muutosta ei juuri ole tapahtunut. Poikkeuksellisen pitkien, yli 11-tuntisten päivien osuus on isillä hieman lisääntynyt 11 prosentista vuonna 1999 lähes 14 prosenttiin vuonna 2010. Äideillä vastaavan pituisten työpäivien (yli 11 h) osuus on pysynyt pienenä, noin parissa prosentissa.

Kuvio 5. Pitkien työpäivien (10+h) osuus kaikilla työssäkäyvillä miehillä ja erikseen lapsiperheiden isillä 1988, 1999 ja 2010, %

Kuvio 6. Pitkien työpäivien (10+h) osuus kaikilla työssäkäyvillä naisilla ja erikseen lapsiperheiden äideillä 1988, 1999 ja 2010, %

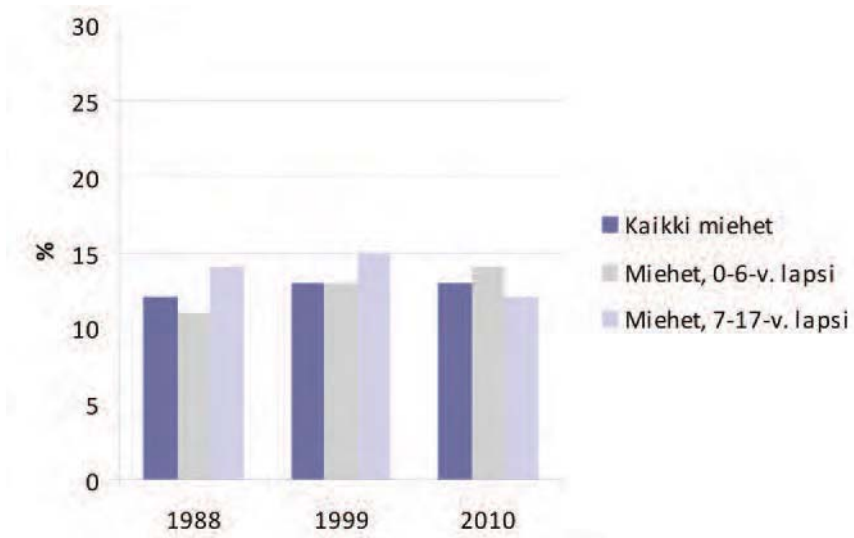

Korkeintaan kuuden tunnin työpäivää oli vuonna 2010 tehnyt yhteensä 14 prosenttia alle kouluikäisten lasten isistä ja useampi kuin joka neljäs äideistä (Kuviot 7 ja 8). Lyhyet työpäivät näyttäisivät siis myös yleistyneen 2000-luvulla pienten lasten vanhemmilla. Kouluikäisten lasten vanhemmilla lyhyiden työpäivien osuus on puolestaan laskenut kymmenen vuoden takaisesta. Kouluikäisten lasten isistä lähes 12 prosenttia ja äideistä runsaat 15 prosenttia oli tehnyt korkeintaan 6-tuntisen työpäivän. Yksinhuoltajaäidit olivat tehneet lyhyen työpäivän lähes yhtä usein kuin pariskuntaperheiden äidit. Pitkien työpäivien osuus oli heillä sen sijaan selvästi pienempi kuin pariskuntaperheiden äideillä.

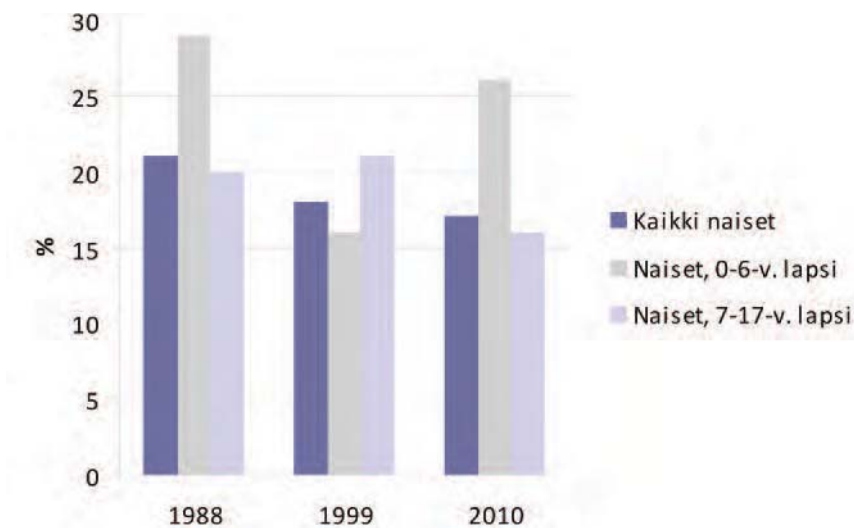
Myös hyvin lyhyiden (alle 4 tuntia) työpäivien osuus on hieman kohonnut 2000-luvulla, kun niiden osuus vielä 1990-luvulla väheni. Tämä muutos on koskenut varsinkin lapsiperheiden äitejä. Viisi prosenttia isistä ja äideistä oli tehnyt alle 4-tuntisiä työpäiviä vuonna 2010.

Mies on siinä läppärillä kyllä illallakin nukkumaanmenon aikaan ja välillä kyllä minäkin sitten. Aika varhaisesta aamusta aika pitkälle iltaan.

Kuvio 7. Lyhyiden työpäivien (korkeintaan 6 h) osuus kaikilla työssäkäyvillä miehillä ja erikseen lapsiperheiden isillä 1988, 1999 ja 2010, %

Kuvio 8. Lyhyiden työpäivien (korkeintaan 6 h) osuus kaikilla työssäkäyvillä naisilla ja erikseen lapsiperheiden äideillä 1988, 1999 ja 2010, %

On mahdollista, että tuettu työajan lyhentämismahdollisuus näkyy osa-aikatyön lisääntymisenä vanhempien keskuudessa. Mahdollisuus työajan lyhentämiseen osittaisen hoitopaikan avulla koskee kaikkia vanhempia aina siihen saakka, kunnes lapsi päättää 2. luokan. Oikeus osittaiseen hoitorahaan koskee kuitenkin vain alle 3-vuotiaiden tai 1.–2.-luokkalaisten vanhempia ja sitä on mahdollista saada, mikäli työaika on korkeintaan 30 h viikossa. Ajankäytön aineistojen perusteella 4–6 tunnin työpäivät ovat kymmenessä vuodessa yleistyneet varsinkin pienten lasten äideillä, kouluikäisten lasten äideillä 4–6 tunnin työpäiviä tehneiden osuus on sen sijaan laskenut 2000-luvulla. Isillä ei 4–6 tunnin työpäivien osuudessa ole juuri tapahtunut muutoksia.

Ajankäytön päiväkirjojen perusteella arvioidut pitkien työpäivien osuutta kuvaavat luvut antavat hieman toisensuuntaista tietoa työajan kehityksestä kuin säännöllisen työajan pituutta kuvaavat tiedot. Pitkät työpäivät näyttävät tämän perusteella olevan yleisempiä kuin säännöllisen työajan perusteella voitaisiin olettaa. Kun säännöllisen työajan perusteella pitkää (yli 45-tuntista) työviikkoa teki 14–17 prosenttia lapsiperheiden isistä, oli päiväkirjojen perusteella yli 10-tuntisia työpäiviä tehnyt lähes joka viides. On kuitenkin muistettava, että työpäivän pituus voi vaihdella paljonkin saman työntekijän eri työpäivien välillä. Myös tässä aineistossa osa pitkän, yli yhdeksän tunnin työpäivän tehneistä ilmoitti säännölliseksi työajakseen korkeintaan 30 tuntia viikossa. Vastaavasti osa niistä, jotka ilmoituksensa mukaan tekivät säännöllisesti yli 45-tuntista viikkoa, oli tehnyt alle viisituntisen työpäivän. Joustavampien työaikojen myötä yksittäisten työpäivien pituus voi vaihdella aikaisempaa enemmän: pitkiä työpäiviä tehdään esimerkiksi enemmän viikon alkupuolella ja lyhyitä viikon lopulla. Työpäiviä voidaan myös pakata tai kerätä työaikaa työaikapankkiin. Pitkien työpäivien vastineeksi pidetään ylimääräisiä vapaapäiviä itselle tai perheelle sopivina ajankohtina.

Sosioekonominen asema ja työpäivän pituus

Odotetusti yrittäjillä ja maanviljelijöillä on muita useammin pitkiä työpäiviä (Taulukko 11). Tämä koskee kuitenkin vain miehiä, sillä yrittäjänä toimivilla äideillä tai maanviljelijä-äideillä työpäivät olivat keskimäärin muita lyhyempiä. Lyhyiden työpäivien runsaus johtuu kuitenkin ainakin osaksi siitä, että työaika jakaantuu näissä ryhmissä usein viikon kaikille päville, jolloin yksittäisen työpäivän keskipituus voi jäädä verraten lyhyeksi muihin työllisiin verrattuna. Säännöllisen viikoittaisen työajan perusteella yrittäjien (ja maanviljelijöiden) työajat ovat suhteellisen pitkiä.

Palkansaajista pitkien työpäivien osuus oli muita suurempi alemmissa toimihenkilö- tai työntekijäammateissa toimivilla isillä, palkansaajanaaisista taas ylemmissä toimihenkilö-ammateissa toimivilla äideillä. Lyhyttä työaikaa tekeviä oli puolestaan eniten työntekijä-ammateissa tai ylemmissä toimihenkilöammateissa toimivien äitien ja alemmissä toimihenkilöammateissa toimivien isien keskuudessa. Toimihenkilöammateissa toimivien isien ja äitien työpäivien pituudet lähestyivät toisiaan, ja isät tekivät keskimäärin vain noin puoli tuntia pidemmän työpäivän äiteihin verrattuna.

Taulukko 11. Työpäivän keskimääräinen pituus sekä lyhyiden (korkeintaan 6 h) ja pitkien (10 h tai yli) työpäivien osuus työssäkäyvillä vanhemmilla sosioekonomisen aseman mukaan 2010, % ja h:min

	Miehet			Keskiarvo (h:min)
	Korkeintaan 6 h	6.1–alle 10 h	10+ h	
Maanviljelijät	11	26	63	9:56
Yrittäjät	23	39	38	8:48
Ylemmät toimihenkilöt	10	81	9	7:57
Alemmat toimihenkilöt	13	72	15	7:57
Työntekijät	7	78	15	8:21
Kaikki	13	67	21	8:22

	Naiset			Keskiarvo (h:min)
	Korkeintaan 6 h	6.1–alle 10 h	10+ h	
Maanviljelijät	64	36	0	4:32
Yrittäjät	37	57	7	6:43
Ylemmät toimihenkilöt	25	69	6	7:18
Alemmat toimihenkilöt	9	86	5	7:36
Työntekijät	26	71	3	7:07
Kaikki	20	76	5	7:17

Joka kolmas äiti tekee epätyypillistä työaikaa

Päivittäisen työajan pituuden lisäksi myös sen sijoittuminen vuorokauden tai viikon ajan-kohtaan muokkaa arjen rytmiä. Erilaiset työaikajärjestelmät ovat yleisiä varsinkin palvelu-ammateissa, joissa asiakkaiden tarpeet tai työn luonne edellyttävät työskentelyä myös muulloin kun ns. normaaliin työaikaan. Muuhun kuin päiväaikaan sijoittuva työ on perinteisesti ollut yleistä hoitoalalla ja palo- ja pelastustoimessa sekä liikenteen, kulttuurin ja viihteen alalla. Kauppojen ja erilaisten asiakaspalvelujen aukioloaikojen piteneminen on lisännyt iltaan ja viikonloppuun sijoittuvan työn määrää.

Työaikojen erilaistumisen myötä on arvioitu, että epätyypilliset työajat olisivat viime vuosikymmenen kuluessa yleistyneet myös monilla muilla aloilla. Epätyypillistä työaikaa säännöllisesti tekevien osuus ei kuitenkaan Työvoimatutkimusten perusteella näytä merkittävästi koonneen 2000-luvulla (Keinänen 2009).

Epätyypilliseen aikaan työskentely on silti yleistä: joka neljäs palkansaaja tekee Työvoimatutkimusten mukaan vuorotyötä, ja lähes yhtä moni työskentelee iltaisin tai lauantaisin. Sunnuntai- tai yötyö on sen sijaan jonkin verran harvinaisempaa. Ylemissä toimi-

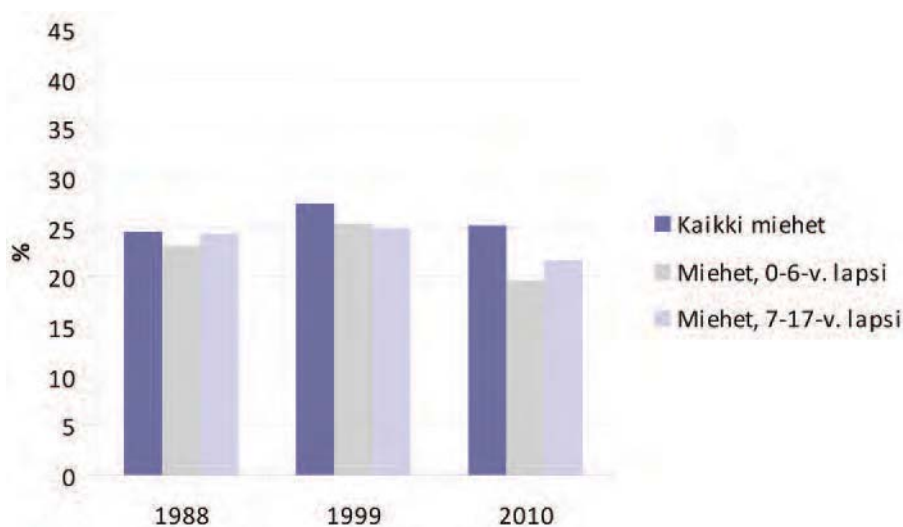
henkilöammateissa epätyypillinen työaika on vielä verraten harvinaista, sen sijaan alemmissa toimihenkilö- ja varsinkin työntekijäammateissa työtä tehdään usein epätyypilliseen työaikaan. (Keinänen 2009.)

Ajankäytön aineistossa epätyypilliseen aikaan sijoittuvaa työtä on mahdollista tarkastella kahdella eri tavalla. Henkilöhaastatteluissa kysytty ansiotyön työaikamuoto kertoo tavanomaisesta työaikajärjestelystä ja antaa siten tietoja säännöllisen ilta-, yö- tai vuorotyön yleisyydestä tutkimusjoukossa. Epätyypillinen työ viittaa tässä siten vain työn vuorokautiseen ajankohtaan, eikä ota erikseen huomioon viikonloppuun sijoittuvaa työtä. Päiväkirjat puolestaan kertovat työpäivän aikana tehdystä ansiotyöstä ja sen sijoittumisesta vuorokauden ajankohtaan.

Säännöllinen päivätyö on ajankäytön haastatteluaineiston perusteella yleisin lapsiperheiden vanhempien työaikamuoto. Lähes 80 prosenttia palkansaajaisista ja kaksi kolmasosa palkansaajaäideistä tekee säännöllistä päivätyötä, pienten lasten äidit hieman harvemmin kuin kouluikäisten lasten äidit.

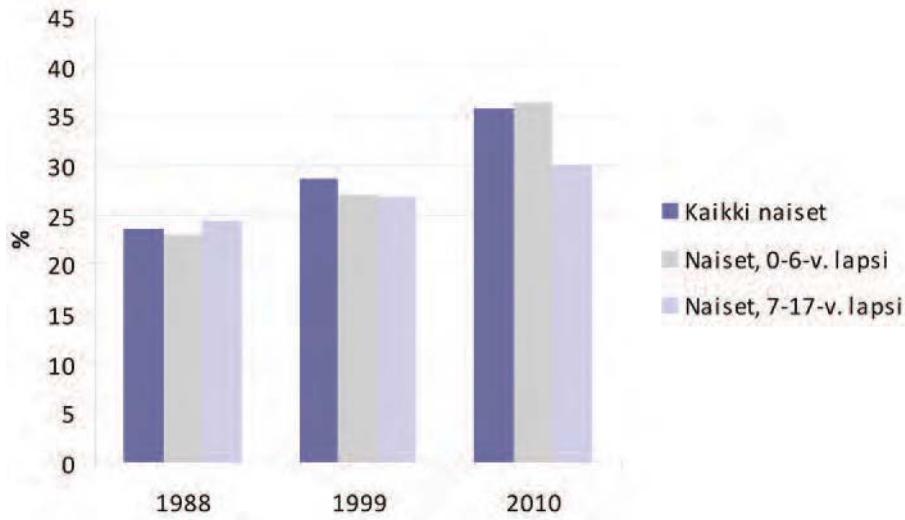
Epätyypilliseen aikaan työskentely on kuitenkin viimeisen parin vuosikymmenen aikana yleistynyt naisilla (Kuviot 9 ja 10). Myös miehillä epätyypillinen työaika yleistyi 1990-luvulla, mutta kääntyi laskuun 2000-luvun taitteen jälkeen. Pienten lasten isät tekevät töitä epätyypilliseen työaikaan muita miehiä harvemmin. Pienten lasten äideillä epätyypillinen työaika on sen sijaan verraten yleistä, vuonna 2010 runsaat 35 prosenttia pienten lasten äideistä teki epätyypillistä työaika.

Kuvio 9. Epätyypillistä työaika tekevien palkansaajien osuus 1988, 1999 ja 2010, %.
Kaikki miehet sekä erikseen lapsiperheiden isät

Huom. Jakaumat perustuvat päiväkirja-aineistoon.

Kuvio 10. Epätyypillistä työaikaa tekevien palkansaajien osuus 1988, 1999 ja 2010, %. Kaikki naiset sekä erikseen lapsiperheiden äidit

Huom. Jakaumat perustuvat päiväkirja-aineistoon.

Vuorotyö on yleisin epätyypillisen työajan muoto (Taulukko 12). Vuoden 2010 ajankäyttötutkimuksen haastattelutietojen mukaan epätyypillistä työaikaa teki säännöllisesti 25 prosenttia palkansaajamiehistä ja 35 prosenttia palkansaajanaيسista. Valtaosa teki kaksi- tai kolmivuorotyötä. Säännöllistä ilta- tai yötyötä teki vain pari prosenttia palkansaajista. Pienten lasten äideillä kaksi- tai kolmivuorotyö oli hivenen yleisempää ja säännöllinen ilta- tai yötyö hivenen harvinaisempaa kuin lapsettomilla naisilla. Epätyypilliset työajat olivat jonkin verran harvinaisempia kouluikäisten lasten äideillä, silti heistäkin suurempi osa kuin samanikäisten lasten isistä teki työtä epätyypilliseen työaikaan.

Mä herään neljältä, mä vien koiraa ulos ja valmistaudun töihin, kun mä menen kuudeksi töihin. Sitten mä soitan joskus seitsemän aikaan ja herätän lapset kouluun. Sitten mä oon joskus kolmen aikaan kotona, sitten alkaakin tää harrasterumba. (Vuorotyötä tekevä yksinhuoltaja.)

Taulukko 12. Säännöllistä päivätyötä tai epätyypillistä työaikaa tekevien palkansaajien osuudet perhevaiheen mukaan 2010, %

Miehet				
Työaikamuoto	Nuorin lapsi 0–6-vuotias	Nuorin lapsi 7–17-vuotias	20–60-v., ei lapsia	Kaikki
Säännöllinen päivätyö	80	78	72	75
Säännöllinen iltatyö	0	0	2	1
Säännöllinen yötyö	0	0	2	2
Kaksivuorotyö, ei yötyötä	4	6	7	6
Kaksivuorotyö, myös yötyötä	2	1	2	2
Kolmivuorotyö	4	5	5	4
Muu työaikamuoto	11	9	10	10

Naiset				
Työaikamuoto	Nuorin lapsi 0–6-vuotias	Nuorin lapsi 7–17-vuotias	20–60-v., ei lapsia	Kaikki
Säännöllinen päivätyö	64	70	63	64
Säännöllinen iltatyö	0	1	2	2
Säännöllinen yötyö	0	0	1	1
Kaksivuorotyö, ei yötyötä	18	13	17	16
Kaksivuorotyö, myös yötyötä	2	1	2	2
Kolmivuorotyö	12	8	9	9
Muu työaikamuoto	5	7	7	7

Huom. Jakaumat perustuvat päiväkirja-aineistoon.

Säännöllisesti ilta-, yö- tai vuorotyötä tekeviä oli eniten alemmissa toimihenkilö- tai työntekijäammateissa toimivien naisten keskuudessa. Lähes kaksi viidestä alemmista toimihenkilöäideistä ja puolet työntekijä-äideistä työskenteli epätyypilliseen työaikaan, ylemmistä toimihenkilöäideistä vain joka kymmenes.

I sien epätyypillinen työaika oli kaikissa palkansaajaryhmissä naisia harvinaisempaa, työntekijäisistä 30 prosenttia ja alemmista toimihenkilöisistä harvempi kuin joka viides työskenteli epätyypilliseen aikaan. Ylemmistä toimihenkilöisistä vain noin viisi prosenttia teki töitä epätyypilliseen työaikaan.

Ilta- tai yötyöt lapsiperheissä

Epätavalliseen ajankohtaan sijoittuvasta ansiotyöstä on mahdollista saada tietoa myös päiväkirjoista, joihin vastaajat kirjasivat ansiotyön tekemistä vuorokauden eri ajankohtina. Näin tulee raportoiduksi paitsi säännöllisesti tehty ilta- tai yöaikaan tai viikonloppuun sijoittuva työ, myös sellainen ansiotyö, jota tehdään tavanomaisen työajan ulkopuolella. Tällaista on esimerkiksi säännöllisen päivätyön lisäksi iltaisin tai viikonloppuisin tehty ylityö.

Ilta- tai yöaikaan tapahtuvaksi työskentelyksi luettiin ansiotyö, jota oli tehty vähintään 10 minuutin ajan joko ilta-aikaan klo 18–22 tai yöaikaan klo 22–06. Ilta- ja yötyö voi siis pitää sisällään myös ylimääräisen tai ylityönä tehdyn ansiotyön. Toisaalta esimerkiksi kaikki vuorotyö ei välttämättä tule näin näkyviin siitä syystä, että kyseiselle päiväkirjapäivälle ei satu ilta- tai yövuoroa.

Ilta- tai yöaikaan sijoittuvaa työtä tarkasteltiin tässä vain työpäiviltä. Mikäli kaikki päivät (esim. vapaapäivät) olisi otettu huomioon, ilta- tai yöaikaan työskennelleiden osuus olisi jäänyt pienemmäksi.

Ne työpaikat, joista oikeasti voi hyvällä omalla tunnolla, niin että esimies on ihan tyytyväinen, lähteä 15.45, ja joka päivä, on aika vähissä. Mä oon ollut yksityisessä asianajossa töissä ja tiedän mitä se ajankäyttö siellä on. Tässä elämänvaiheessa tämä työ valtiolla on sopivin.

Ajankäyttöpäiväkirjan tietojen perusteella ilta-aikaan (klo 18–22) tai yöaikaan (klo 22–06) sijoittuvan ansiotyön tekeminen oli miehillä hieman runsaampaa ja naisilla hieman harvinaisempaa kuin säännöllisen työajan perusteella arvioituna (Taulukko 13). Lähes neljäsosa sekä miehistä että naisista oli työskennellyt klo 18–22 välillä. Ilta-aikaan tehty ansiotyö oli yleisintä lapsiperheiden isillä, joista lähes 30 prosenttia ilmoitti käyttäneensä ainakin jonkin verran aikaa ansiotyöhön myös ilta-aikaan. Lapsiperheiden äidit olivat työskennelleet lapsettomia naisia harvemmin iltaisin, tosin heistäkin lähes joka viides oli päiväkirjan mukaan tehnyt ansiotyötä ilta-aikaan.

Yöaikaan työskentely oli harvinaisempaa. Kuitenkin 13–16 prosenttia lapsiperheiden isistä oli työskennellyt öisin, äideistä 7–12 prosenttia.

Ansiotyötä oli tehty iltaisin keskimäärin kaksi tuntia. Miehet olivat tehneet keskimäärin 1,5 tuntia ja naiset noin 2,3 tuntia ansiotyötä yöaikaan. Keskimääräinen työpanos olisi kuitenkin ollut suurempi, mikäli tarkasteluun olisi otettu vain ne vastaajat, joiden työ sijoittui säännöllisesti (tai vuorotyössä ainakin toisinaan) ilta- tai yöaikaan.

Taulukko 13. Päiväkirjan perusteella työpäivinä ilta-aikaan tai öisin työskennelleiden osuus sekä ansiotyöhön käytetty aika iltaisin ja öisin 2010, % ja h:min (työssäkäyvät vastaajat)

	Ansiotyötä välillä 18–22, %	Ansiotyöhön käytetty aika välillä 18–22 (h:min)	Ansiotyötä välillä 22–06, %	Ansiotyöhön käytetty aika välillä 22–06 (h:min)
Miehet				
0–6-v. lapsia	30	2:06	16	1:55
7–17-v. lapsia	30	2:04	13	1:31
20–60-v., ei lapsia	24	1:47	16	2:39
Kaikki	26	1:55	16	2:19
Naiset				
0–6-v. lapsia	19	1:27	7	3:22
7–17-v. lapsia	21	1:48	12	2:21
20–60-v., ei lapsia	25	2:09	12	2:04
Kaikki	23	1:59	11	2:16

Huom. Ansiotyöajan keskiarvo on laskettu vain niiltä vastaajilta, jotka olivat tehneet vähintään 10 minuuttia ansiotyötä ilta- tai yöaikaan.

Ilta- tai yöaikaan sijoittuva työ oli selvästi yleisintä yrittäjinä tai maanviljelijöinä toimivilla vanhemmilla (Taulukko 14). Heillä työ voi yrityksen toiminnan luonteen vuoksi sijoittua epätyypilliseen työaikaan tai yrityksen toimintaan liittyviä muita töitä tehdään yrityksen aukioloaikojen ja muun varsinaisen työajan ulkopuolella. Rungas puolet yrittäjäisistä ja runsas viidesosa yrittäjä-äideistä teki töitä iltaisin.

Ilta-aikaan ulottuva työ voi yrittäjillä liittyä usein myös työpäivän pituuteen, sillä yrittäjien keskimääräinen päivittäinen ansiotyöaika on usein selvästi pidempi kuin palkansaajilla. Myöskään yöaikaan sijoittuva työ ei ollut harvinaista yrittäjäisillä.

Taulukko 14. Iltaisin tai öisin ansiotyötä tehneet vanhemmat sosioekonomisen aseman mukaan 2010, % (vain työpäivät)

	Miehet		Naiset	
	Ansiotyötä klo 18–22	Ansiotyötä klo 22–06	Ansiotyötä klo 18–22	Ansiotyötä klo 22–06
Maanviljelijät	79	32	64	27
Yrittäjät	52	26	23	10
Ylemmät toimihenkilöt	17	6	24	6
Alemmat toimihenkilöt	22	12	15	8
Työntekijät	21	13	17	25
Kaikki	30	15	20	10

Ilta- tai yöaikaan työskentely oli yleisempää työntekijä- ja alemmissa toimihenkilöammateissa toimivilla isillä kuin ylemmillä toimihenkilöisillä. Sen sijaan ylemmät toimihenkilöäidit työskentelivät ilta-aikaan selvästi runsaammin kuin muut palkansaajaäidit ja yleisemmin kuin saman ryhmän isät. Yöaikaan työskentely oli puolestaan muita runsaampaa työntekijäammateissa toimivilla äideillä.

Paitsi säännöllisesti ilta- tai vuorotyötä tekevät, myös monet säännöllisessä päivätyössä käyvät työskentelivät iltaisin ainakin toisinaan. Kun ilta- tai yöaikaan säännöllisesti sijoittuva työaika oli yleisintä alemmissa toimihenkilö- tai työntekijäammateissa toimivilla, tekivät ylemmät toimihenkilöt puolestaan muita useammin töitä iltaisin säännöllisen päivätyön lisäksi. Lähes joka kahdeksas säännöllistä päivätyötä tekevä teki päiväkirjan mukaan ansiotyötä myös iltaisin, lapsiperheiden vanhemmat lähes yhtä usein kuin lapsettomat, naiset lähes yhtä usein kuin miehet. Säännöllisessä päivätyössä käyvät tekivät ansiotöitä kello 18 ja 22 välillä keskimäärin reilun tunnin.

Yöaikaan tehty ansiotyö oli säännöllisessä päivätyössä olevilla harvinaista lukuun ottamatta työntekijäryhmien äitejä. Heillä samoin kuin työntekijäryhmiin kuuluvilla miehillä yöaikaan (klo 22–06) sijoittuva ansiotyö selittyi kuitenkin suurelta osin sillä, että aamun työvuoro alkoi ennen kello kuutta.

Ilta-aikaan ansiotyötä tehneiden osuus ei näytä merkittävästi lisääntyneen kymmenessä vuodessa (Taulukko 15). Isistä hieman alle kolmasosa teki töitä iltaisin kello 18 ja 22 välillä vuonna 2010 samoin kuin kymmenen vuotta aikaisemminkin. Pienten lasten äitien iltatyö näyttää vähentyneen 2000-luvulla. Kouluikäisten lasten äidit tekivät ansiotyötä iltaisin lähes yhtä usein vuonna 2010 kuin kymmenen vuotta aiemmin.

Taulukko 15. Ilta-aikaan (kello 18–22 välille) sijoittuva työ 1999 ja 2010, työssäkäyvät vanhemmat, % (vain työpäivät)

	Miehet		Naiset	
	1999	2010	1999	2010
0-6-v. lapsia	28	30	27	19
7-17-v. lapsia	31	30	19	20
Kaikki	29	30	22	20

*Mä oon vähän viiden jälkeen kotona.
Ja sitä mä on tehnyt niin kauan ku meillä
on ollut lapsia, että jos on paljon työtä,
niin mä tulen kotiin ja sitten sen jälkeen kun lapset on
nukkumassa, mä menen takaisin töihin.
(Kolmen pojan isä.)*

Viikonlopputyöt ovat harventuneet

Viikonloppuisin tehtävä työ kuuluu myös epätyypillisen työn piiriin. Kauppojen ja monien muiden palvelujen aukioloaikojen piteneminen ja aukiolon ulottuminen kummallekin viikonlopun päivälle on osaltaan lisännyt työskentelyä lauantaicin ja sunnuntaicin. Työvoimatutkimusten mukaan 2000-luvun ensimmäisen vuosikymmenen lopulla lähes neljäsosa työllisistä teki lauantaityötä. Sunnuntaityö oli harvinaisempaa, sillä vain runsaat 15 prosenttia työllisistä teki säännöllisesti sunnuntaityötä. Mukana eivät ole kuitenkaan ne työlliset, jotka tekevät ajoittain töitä viikonloppuisin. (Keinänen 2009.)

Säännöllisesti viikonloppuisin työskentelevien osuudet eivät ole juurikaan kasvaneet viimeisen kymmenen vuoden aikana, ja viimeisimpien, vuotta 2008 koskevien Työvoimatutkimuksen tietojen perusteella sekä lauantai- että sunnuntaityötä tekevien osuus näyttää kääntyneen lievään laskuun. (Keinänen 2009.)

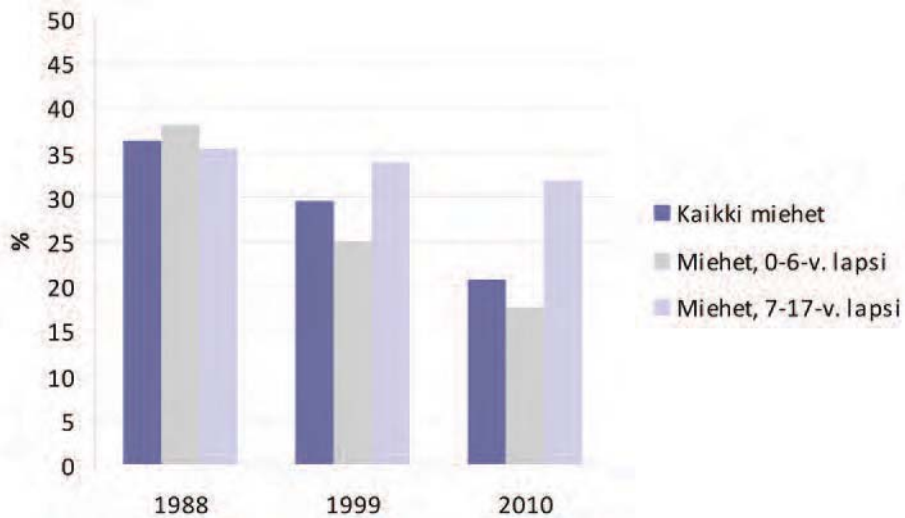
Ajankäyttötutkimuksen avulla viikonloppuun sijoittuvasta työstä on mahdollista saada tietoa selvittämällä sitä, kuinka moni on tehnyt ansiotyötä vähintään 10 minuutin ajan lauantaina tai sunnuntaina. Tuolloin tulee raportoiduksi paitsi säännöllisesti viikonlopun päiviin sijoittuva ansiotyö, myös satunnaisesti tai ylityönä tehty työ. Tarkastelussa ovat mukana kaikki viikonlopun päiviin sijoittuvat päiväkirjapäivät riippumatta siitä, oliko päivä merkitty työpäiväksi tai vapaapäiväksi.

Työllisten miesten päiväkirjojen perusteella oli lauantapäivistä noin 19 prosenttia ja sunnuntapäivistä 15 prosenttia työpäiviä vuonna 2010, vuonna 1999 työpäiviä oli 25 ja 20 prosenttia (1988 taas 26 ja 22). Naisten lauantapäivistä samoin noin 19 prosenttia ja sunnuntapäivistä 14 prosenttia lukeutui työpäiviksi vuonna 2010, vuonna 1999 osuudet olivat 19 ja 16 prosenttia (1988 vastaavasti 20 ja 14). Päiväkirjan työpäivien osuuden perusteella lauantai- ja sunnuntaityön määrä väheni varsinkin miehillä edellisiin ajankäyttötutkimuksiin verrattuna, naisilla muutos oli vähäisempää.

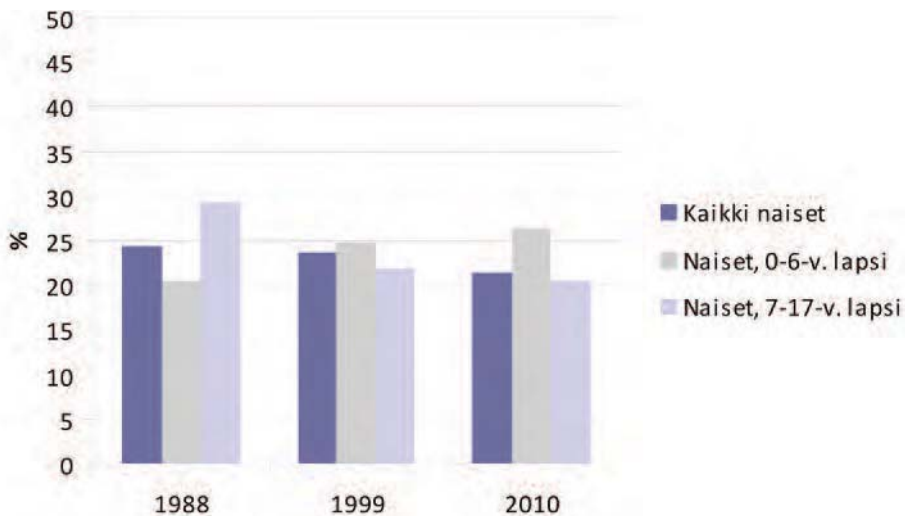
Varsinaisten lauantaille tai sunnuntaille sijoittuvien työpäivien ohella voidaan ansiotyötä tehdä myös viikonloppuun sijoittuvina vapaapäivinä. Ansiotyön tekemistä ei tässä erotella sen mukaan, tekikö vastaaja töitä viikonloppuna koska työpäivä sijoittuu viikonloppulle vai oliko kyseessä vapaapäivänä tehty ansiotyö.

Lauantaina työskentely on ajankäytön aineiston perusteella selvästi vähentynyt miehillä ja jonkin verran myös naisilla (Kuviot 11 ja 12). Pienten lasten äideillä lauantaityöskentely on kuitenkin yleistynyt tasaisesti kuluneena ajanjaksona. Vuonna 2010 alle kouluikäisten lasten äideistä runsas neljäsosa oli tehnyt töitä lauantaicin, 1990-luvun alussa osuus oli noin 20 prosenttia. Pienten lasten isien työskentely lauantaicin on harvinaisempaa, ja vuonna 2010 enää alle viidesosa isistä teki töitä lauantaina, kun osuus vielä 1990-luvun alussa oli lähes 40 prosenttia.

Kuvio 11. Työskentely lauantaina, kaikki työssäkäyvät miehet ja erikseen lapsiperheiden isät 1988, 1999 ja 2010, %

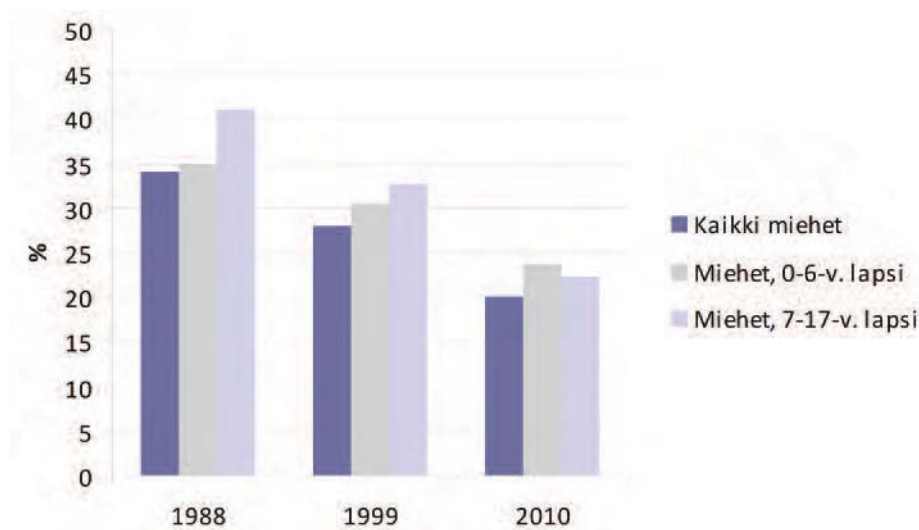

Kuvio 12. Työskentely lauantaina, kaikki työssäkäyvät naiset ja erikseen lapsiperheiden äidit 1988, 1999 ja 2010, %

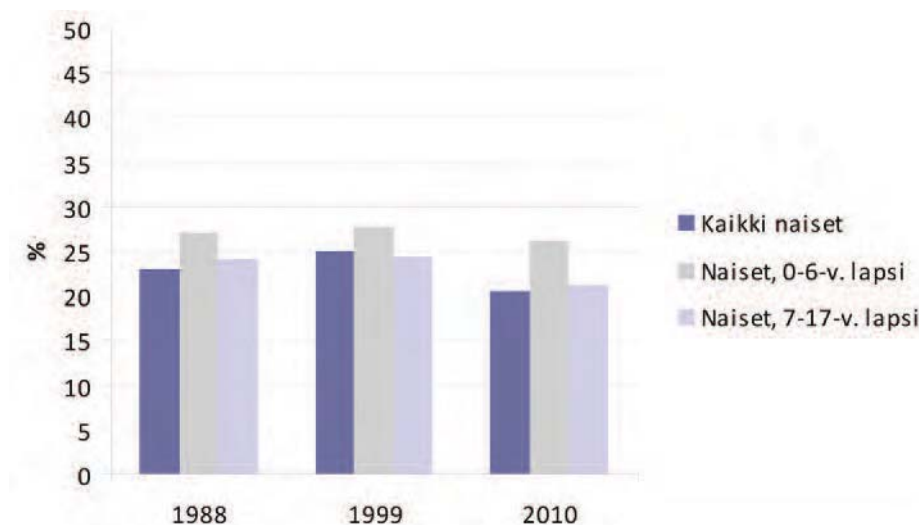

Myös sunnuntaityö on harvinaistunut miehillä, sen sijaan naisilla sunnuntaisin työskentely ensin yleistyi 1990-luvulla mutta on kääntynyt sen jälkeen laskuun (Kuviot 13 ja 14). Sunnuntai- samoin kuin lauantaityö on yleisempää pienten lasten äideillä kuin muilla naisilla.

Kuvio 13. Työskentely sunnuntaina, kaikki työssäkäyvät miehet ja erikseen lapsiperheiden isät 1988, 1999 ja 2010, %

Kuvio 14. Työskentely sunnuntaina, kaikki työssäkäyvät naiset ja erikseen lapsiperheiden äidit 1988, 1999 ja 2010, %

Kauppojen aukioloaikojen vapautuminen ei tämän mukaisesti näy ainakaan lapsiperheiden vanhempien sunnuntaityön merkittävänä kasvuna. Pikemminkin näyttää siltä, että viikonlopulle sijoittuva työ on jopa hienoisesti vähentynyt lapsiperheiden vanhempien keskuudessa viimeisen kymmenen vuoden aikana. Poikkeuksen tässä muodostavat pienten lasten äidit, joilla lauantaityo on tasaisesti yleistynyt, ja sunnuntaityön osuus on säilynyt lähes muuttumattomana 1990-luvun alusta.

Viikonloppuun sijoittuva työ on yleisintä yrittäjillä ja maanviljelijöillä (Taulukko 16). Palkansaajista alemmissa toimihenkilöammateissa toimivat miehet työskentelevät muita useammin viikonloppuisin, naisten kohdalla työntekijäammateissa toimivat äidit tekevät muita useammin töitä viikonloppuisin.

Taulukko 16. Lapsiperheiden vanhempien ansiotyö lauantaina tai sunnuntaina sosioekonomisen aseman mukaan 2010, %

	Lauantai		Sunnuntai	
	Miehet	Naiset	Miehet	Naiset
Maanviljelijät	100	100	75	67
Yrittäjät	53	43	38	11
Ylemmät toimihenkilöt	12	16	16	14
Alemmat toimihenkilöt	15	19	26	22
Työntekijät	9	22	13	31
Kaikki	24	21	23	22

La/su ansiotyötä vähintään 10 min, työssäkäyvät vanhemmat.

Mä oon itse viime aikoina tehnyt semmoisen päätöksen, et mä en enää käytännössä tee viikonloppuisin töitä ollenkaan. Vielä joitakin vuosia sitten se oli aika yleistä, että mä olin ainakin jompanakumpana päivänä töissä. Mutta se ei ole oikein hyvä, että siitä mä oon nyt pyrkinyt eroon.

4 Kotityöt ja vapaa-aika

Pienten lasten isien ja äitien keskimääräinen ansiotyöaika on vähentynyt 2000-luvulla. Muutos koskee kuitenkin tehtyjen työpäivien määrää. Erilaiset vapaat tai muusta syystä johtuvat poissaolot ovat vähentäneet tehtyä työaika. Sen sijaan muutokset tavanomaisten työpäivän pituudessa ovat olleet vähäisempiä. Ansiotyön väheneminen on myös koskettanut ennen kaikkea alle kouluikäisten lasten vanhempia. Kouluikäisten lasten vanhempien ansiotyöajan muutokset ovat vähäisempiä, ja työpäivät ovat jopa keskimäärin hieman pidentyneet.

Missä määrin muutosta on tapahtunut lapsiperheiden muussa ajankäytössä: onko lapsiperheiden vapaa-ajan määrä lisääntynyt kuluneen vuosikymmenen aikana? Entä mitä työssäkäyvät vanhemmat tekevät töiden jälkeen arkisin tai vapaapäivisin? Vievätkö vapaa-ajan harrastukset ja erilainen osallistuminen myös aikuisten aikaa, vai käytetäänkö ansiotyöstä vapaata aikaa nykyään enemmän omaan perheeseen?

Tässä luvussa tarkastelemme ensin kotitöihin, lastenhoitoon ja vapaa-ajan toimintoihin käytetyn ajan kehitystä kahden viime vuosikymmenen aikana. Keskiarvotarkastelussa on mukana koko vuoden ajankäyttö, eli kuvaamme kotitöihin tai muihin toimintoihin käytetyn ajan keskimäärää vuoden kaikilta päiviltä. Tämän jälkeen tarkastellaan ajankäytön viikkorytmiä työssäkäyvillä: kotitöihin, lastenhoitoon ja vapaa-ajan toimintoihin käytettyä aikaa työpäivinä ja vapaapäivinä. Kysymme myös, mitä arkipäivien ja vapaapäivien ajankäyttö pitää sisällään. Onko viikonlopun ja arkipäivän ajankäyttö entistä eriytyneempää? Entä milloin tavataan ystäviä ja tuttavvia, vai onko sosiaalinen kanssakäyminen siirtynyt kokonaan nettiin?

Me molemmat tehdään ruokaa, molemmat lappaa tavaroita tiskikoneeseen tai pyykkikoneeseen, molemmat siivoo vähän ad hoc. Se työn määrä, se on siis ihan valtava ja se lisääntyy eksponentiaalisesti lasten lukumäärän kasvaessa. (Kolmen lapsen isä)

Kotitöiden muutokset vähäisiä

Kotitöihin käytetty aika ei koko väestön tasolla ole juuri muuttunut kahdessa vuosikymmenessä (Pääkkönen & Hanifi 2011; Niemi & Pääkkönen 2001). Vuonna 2010 kotitöihin käytettiin aikaa 3 tuntia 8 minuuttia, pari minuuttia vähemmän kuin vuonna 1999, kun myös lastenhoito lasketaan osaksi kotitöitä.

Sukupuolten välinen työnjako on kuitenkin hitaasti tasoittunut. Kun naiset tekivät 61 prosenttia kaikesta kotityöstä vuonna 1999, on osuus laskenut 59 prosenttiin vuonna 2010. Miehet ovat vähitellen lisänneet kotitöiden tekemistä samalla kun naisten kotitöihin käytämä aika on vähentynyt tasaisesti. Tasoittumisesta huolimatta naiset tekevät edelleen suurimman osan kotitöistä. (Pääkkönen & Hanifi 2011; Niemi & Pääkkönen 2001).

Muutokset ovat samansuuntaisia ansiotyössä käyvillä miehillä ja naisilla (Taulukko 17). Miesten tekemä kotityö on lisääntynyt, naisilla puolestaan kotitöiden tekeminen on vähentynyt. Lastenhoitoon käytetty aika on sen sijaan lisääntynyt kummallakin sukupuolella. Myös vapaa-ajan määrä näyttää kasvaneen 2000-luvulla varsinkin miehillä, naisilla puolestaan henkilökohtaisiin toimiin (mm. nukkuminen, ruokailu ja muut henkilökohtaiset toimet) käytetty aika on lisääntynyt selvästi.

Taulukko 17. Kotitöihin, lastenhoitoon, vapaa-ajan toimiin sekä henkilökohtaisiin toimintoihin käytetty aika, työssäkäyvät miehet ja naiset (n. 20–60-vuotiaat) 1988, 1999 ja 2010, h:min (kaikki vuoden päivät)

	Miehet			Naiset		
	1988	1999	2010	1988	1999	2010
Kotityöt	2:02	2:04	2:13	3:21	3:15	3:04
Lastenhoito	0:16	0:17	0:20	0:25	0:22	0:26
Vapaa-aika	5:34	5:25	5:40	5:10	5:03	5:15
Henkilökohtaiset toimet	10:05	10:08	10:13	10:14	10:25	10:41
Huom. Vapaa-aika pitää sisällään vapaa-ajalla tapahtuvan opiskelun, vapaaehtoistyön ja muun osallistumisen, sosiaalisen kanssakäymisen, kulttuuri- ja harrastustoiminnan, liikunnan ja ulkoilun, median seuraamisen ja vapaa-ajan tietokoneen käytön sekä levon ja oloilun. Vapaa-aikaan ei tässä lueta vapaa-ajan toimintoihin liittyviä matkoja.						

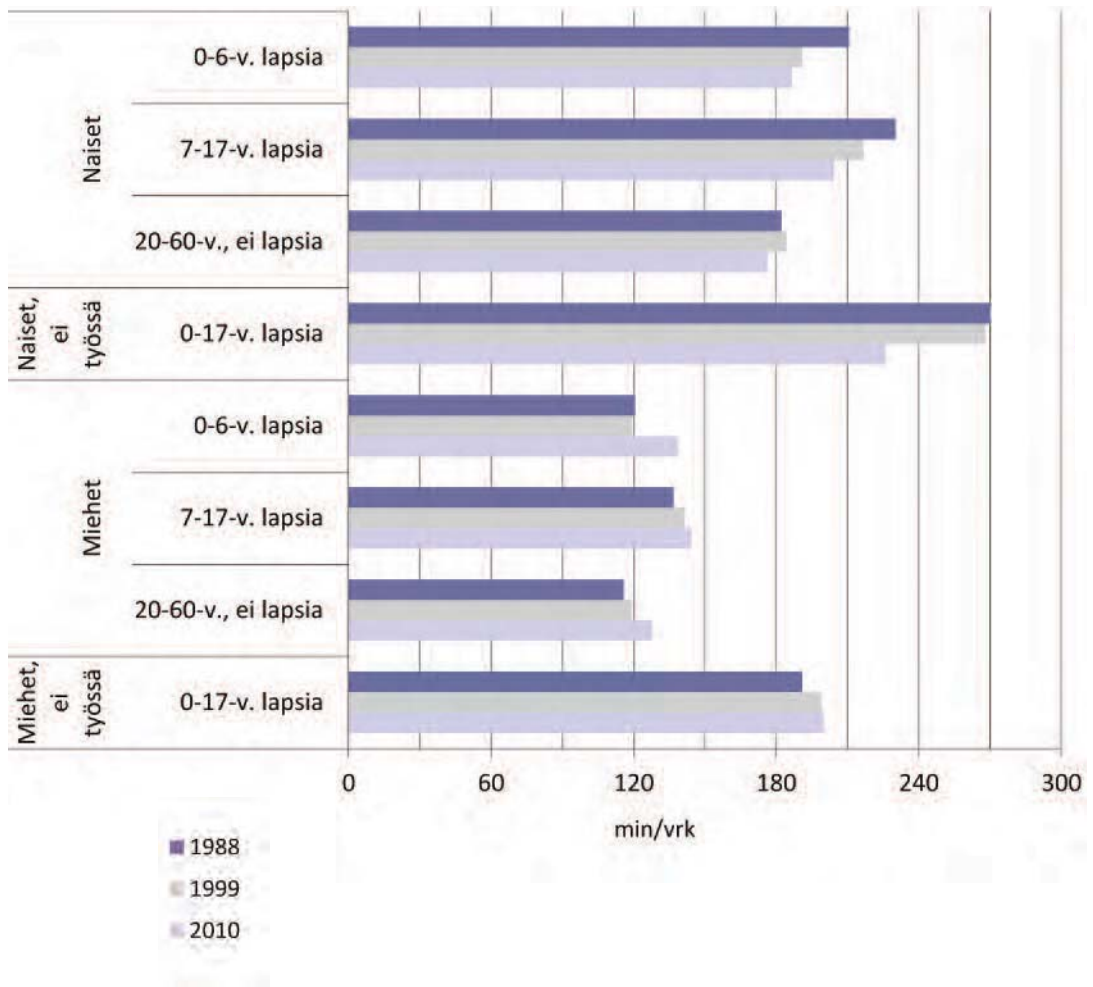
Perhevaihe ja työssäkäynti vaikuttavat siihen, mihin toimintoihin ansiotyöstä vapaata aikaa käytetään. Lapsiperheissä on usein vähemmän vapaa-aikaa, ja kotityöt syövät suuremman osan ajankäytöstä kuin muilla. Kotitöihin luetaan tässä erilaiset kotitalouden työt kuten ruuanlaitto, vaatehuolto, siivous ja muu järjestäminen, kodin huolto-, piha- ja korjaustyöt sekä ostoksilla käynti ja asiointi ja näihin liittyvät matkat. Lasten hoitoon liittyviä tehtäviä ei tässä lueta kotitöihin.

Työssäkäyvistä vanhemmista eniten kotitöitä tekevät 7–17-vuotiaiden lasten äidit (Kuvio 15). He käyttävät kotitöihin aikaa keskimäärin lähes kolme ja puoli tuntia päivittäin. Alle kouluikäisten lasten äideiltä kotitöihin kuluu keskimäärin hieman yli kolme tuntia vuorokaudessa. Eniten aikaa kotitöihin kuluu kuitenkin niiltä lapsiperheiden äideiltä, jotka eivät käy työssä. Naisten tekemän kotityön määrä on laskenut kaikissa ryhmissä. Selvintä muutos on ollut kotona olevilla äideillä.

Perhevaihe ja työssäkäynti vaikuttavat myös miesten kotityön määrään, vaikkakin vähemmän kuin naisilla. Kotitöihin osallistuminen on lisääntynyt kaikilla miehillä ja eniten pienten lasten isillä. Nämä käyttävät nykyään kotitöihin lähes yhtä paljon aikaa kuin kouluikäisten lasten isät, keskimäärin noin 1.3 tuntia vuorokaudessa. Myös isillä kotonaolo lisää kotityöpanosta. Kotona olevat isät tekevät lähes tunnin verran enemmän kotitöitä vuorokaudessa työssäkäyviin isiin verrattuna.

Me ei olla mitään silitysraudan heiluttajia, et me koetetaan sitten joustaa kotitöissä niin paljon kun mahdollista.

Kuvio 15. Kotitöihin käytetty aika, työssäkäyvät miehet ja naiset perhevaiheen mukaan sekä työssä käymättömät lapsiperheiden vanhemmat 1988, 1999 ja 2010, min/vrk (kaikki vuoden päivät)

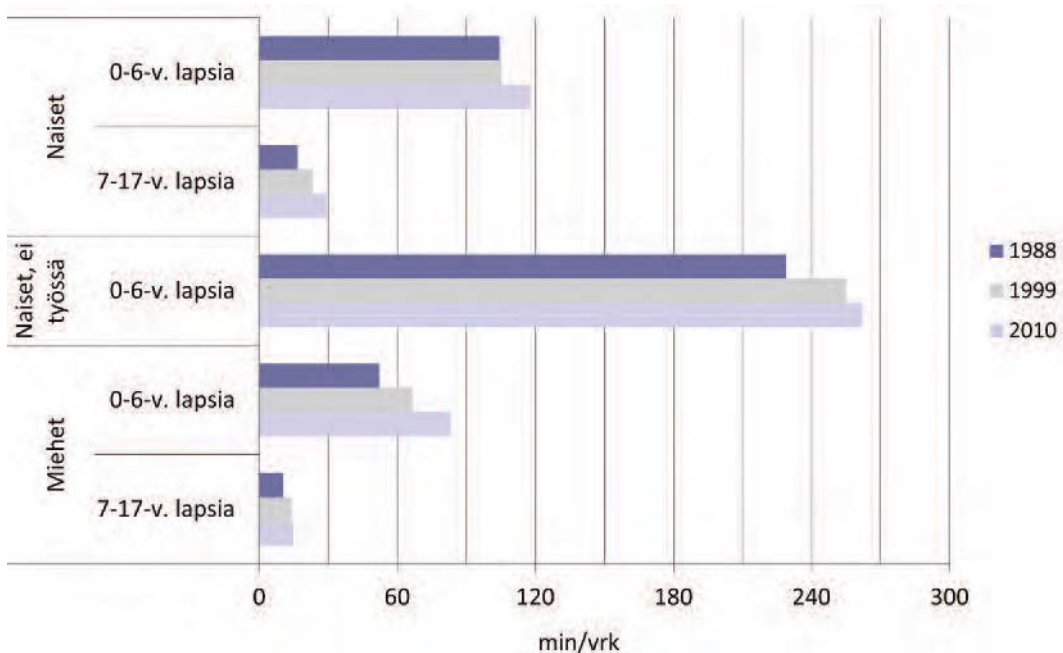
Lastenhoitoon käytetty aika on lisääntynyt

Jos kotitöiden tekeminen on vähentynyt naisilla ja lisääntynyt jonkin verran varsinkin pienten lasten isillä, lastenhoitoon käytetty aika on sen sijaan kasvanut tasaisesti kummallakin sukupuolella. Merkittävin muutos koskee pienten lasten työssäkäyviä isiä, joiden ajankäyttö lastenhoitoon on kasvanut selvästi viimeisen parin vuosikymmenen aikana (Kuvio 16).

Työssäkäyvien alle kouluikäisten lasten isien ajankäyttö lastenhoitotehtäviin on lisääntynyt lähes 60 prosentilla vuodesta 1988 vuoteen 2010 (runsaasta 50 minuutista yli 80 minuuttiin vuorokaudessa). Myös työssäkäyvät äidit ovat lisänneet lastenhoitoon käyttämänsä aikaa sekä pienten että myös vähän vanhempien lasten perheissä. Merkille pantavaa on se, että isät ovat kuroneet äitejä kiinni lastenhoitoon käytetyssä ajassa alle kouluikäisten lasten perheissä. Kun vuonna 1988 työssäkäyvien äitien osuus isien ja äitien yhteenlasketusta lastenhoitoon käyttämästä ajasta alle kouluikäisten lasten perheissä oli 67 prosenttia, oli äitien osuus vuonna 2010 enää 59 prosenttia. Vähän vanhempien lasten perheissä äidit ovat sen sijaan lisänneet lasten kanssa käyttämänsä aikaa enemmän kuin isät.

Lastenhoitotehtäviin käytetyn ajan kasvu voi osaltaan liittyä siihen, että varsinkin pienten lasten äitien osa-aikatyö on nykyisin jonkin verran yleisempää kuin vielä 1990-luvun alkupuolella. Ansiotyöhön kuluvan ajan väheneminen lisää lastenhoitoon käytettyä aikaa. Kotona olevat alle kouluikäisten lasten äidit käyttävätkin selvästi työssäkäyviä äitejä enemmän aikaa lastenhoitotehtäviin. Valtaosa heistä on kotona hoitovapaalla hoitamassa alle 3-vuotiasta lasta. Kiinnostavaa on kuitenkin se, että myös tässä ryhmässä lastenhoitoon käytetty aika on hitaasti kasvanut kahdessa vuosikymmenessä. Onkin mahdollista, että lastenhoitoon käytetyn ajan lisääntyminen kertoo myös yleisemmästä kulttuurisesta muutoksesta perheiden ajankäytössä eikä liity pelkästään esimerkiksi äitien osa-aikatyön yleistymiseen.

Kuvio 16. Lastenhoitoon käytetty aika, työssäkäyvät miehet ja naiset perhevaiheen mukaan sekä työssä käymättömät naiset (nuorin lapsi 0–6-v.) 1988, 1999 ja 2010, min/vrk (kaikki vuoden päivät)

Missä määrin perheiden lapsiluvun kasvu selittää lastenhoitoon käytetyn ajan lisääntymistä? Kahdessakymmenessä vuodessa ajankäytön aineiston perheiden lapsimäärässä on tapahtunut hienoista kasvua, kun 1- ja 2-lapsisten talouksien osuus on laskenut ja 3- tai sitä useampilapsisten talouksien osuus puolestaan kasvanut. Vuonna 1988 ajankäytön aineiston lapsiperheissä oli keskimäärin 1,76 lasta, vuonna 2010 keskimäärin 1,90 lasta. Samana ajanjaksona keskimääräinen lastenhoitoon käytetty aika kasvoi äideillä 82 minuutista 110 minuuttiin ja isillä 33 minuutista 56 minuuttiin.

Vaikka lastenhoitoon käytetty aika kasvaakin jossain määrin lapsiluvun myötä, ei ajallinen muutos selity pelkästään perhekoon kasvulla. Sen sijaan työssäkäynnin muutokset selittävät osaltaan muutosta äitien lastenhoitoon käyttämässä ajassa. Kaikkien äitien kohdalla havaittu lastenhoitoajan lisääntyminen 1990-luvulla johtui suureksi osaksi siitä, että äitien työssäkäynti oli vähäisempää vuonna 1999 kuin vuonna 1988. Kotona olevat äidit käyttivät ylipäänsä työssäkäyviä enemmän aikaa lastenhoitoon, toisaalta myös kotona olevilla keskimääräinen lastenhoitoaika kasvoi 1990-luvulla. 2000-luvun kehitys ei sen sijaan liity samassa määrin äitien työllisyydessä tapahtuneisiin muutoksiin. Äitien työllisyys lisääntyi, mutta toisaalta varsinkin pienten lasten äitien työpäivät lyhenivät 1990-luvun loppuun verrattuna.

Kun työssäkäyvien vanhempien lastenhoitoon käyttämää aikaa tarkasteltiin lapsiluvun mukaan, osoittautui, että isät ovat lisänneet lastenhoitoaikaa kaiken kokoisissa perheissä (Taulukko 18). Työssäkäyvillä äideillä muutos oli vähäisempää ja suunta vaihteli jonkin verran perhekoon mukaan. Eniten kasvua on tapahtunut yksilapsisissa perheissä, ja myös kahden tai kolmen lapsen perheissä äidit käyttävät hieman enemmän aikaa lastenhoitoon nykyisin kuin vuonna 1988. Tätä isommissa perheissä äitien työssäkäynti on harvinaisempaa, ja muutoksen suunta epävarmempaa.

Taulukko 18. Lastenhoitoon käytetty aika lapsiluvun mukaan, kaikki vanhemmat ja erikseen työssäkäyvät vanhemmat 1988, 1999 ja 2010, min/vrk

	Lasten lukumäärä	Kaikki			Työssäkäyvät		
		1988	1999	2010	1988	1999	2010
Miehet	1	28	36	49	28	37	43
	2	36	48	56	36	46	54
	3	40	43	60	39	41	61
	4+	44	51	92	33	43	81
	Kaikki	33	42	56	33	41	52
Naiset	1	58	71	105	34	32	61
	2	88	102	106	60	65	64
	3	125	105	115	90	62	87
	4+	153	163	148	105	121	110
	Kaikki	82	91	110	52	51	69

Vapaa-ajan muutokset

Koko väestön tasolla vapaa-aika on lisääntynyt lähes parilla tunnilla 1990-luvun alusta (Pääkkönen & Hanifi 2011). Työssäkäyvillä aikuisikäisillä vapaa-ajan muutokset ovat maltillisempia. Työssäkäyvien aikuisikäisten vapaa-aika on hienoisesti lisääntynyt 1980-luvun lopusta nykyhetkeen, vaikka vielä 1990-luvulla vapaa-ajan määrä aleni työssäkäyvillä (Kuvio 17). Vapaa-ajan toimiin sisältyvät kaikki ne toiminnot, jotka eivät kuulu ansiotyöhön tai työmatkaan, kotitöihin tai lastenhoitoon. Siihen ei myöskään lueta nukkumiseen, ruokailuun tai muihin henkilökohtaisiin toimiin (esim. peseytyminen tai vuodelepo sairaana ym.) kuuluvia toimintoja. Sen sijaan opiskelu ja vapaa-ajan eri toimintoihin liittyviin matkoihin kuluva aika on tässä luettu vapaa-aikaan. (Vapaa-ajan määrittely poikkeaa tässä tutkimuksessa jonkin verran Tilastokeskuksen käyttämästä vapaa-ajan määritelmästä.) Vapaa-ajalla ei myöskään tässä tarkoiteta kaikkea ansiotyöstä vapaata aikaa, toisin kuin tavallisesti vapaa-ajasta puhuttaessa ymmärretään. Vapaa-aika voi tämän mukaisesti vähentyä myös siksi, että muuhun kuin ansiotyöhön – esimerkiksi nukkumiseen tai kotitöihin – käytetään enemmän aikaa kuin aikaisemmin.

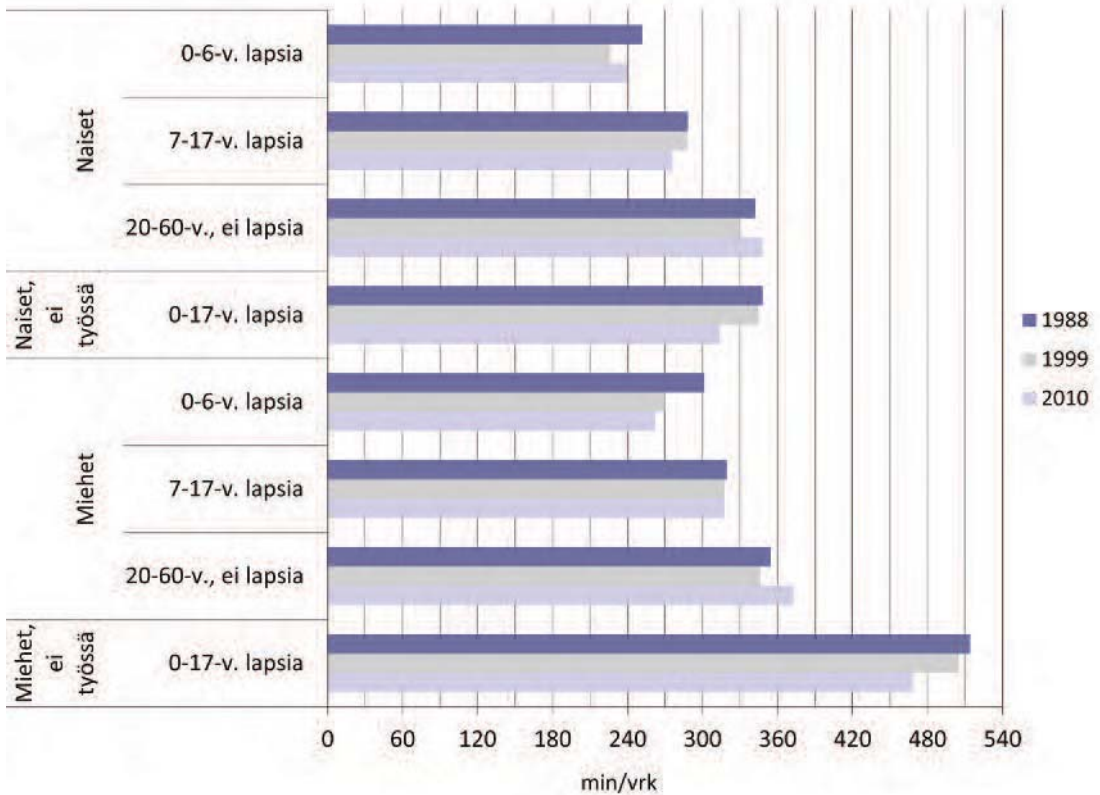
Tässä raportissa käytetyn määritelmän mukaista vapaa-aikaa oli työssäkäyvillä miehillä vuonna 1988 keskimäärin noin 5 tuntia 34 minuuttia vuorokaudessa, vuonna 2010 noin 5 tuntia 40 minuuttia (ks. edellä Taulukko 17). Naisilla on käytössään vähemmän vapaa-aikaa: vuonna 1988 työssäkäyvillä naisilla oli keskimäärin noin 5 tuntia 10 minuuttia vapaa-aikaa vuorokaudessa, vuonna 2010 noin 5 tuntia 15 minuuttia.

Vapaa-ajan määrä on kuitenkin kasvanut vain lapsettomilla aikuisikäisillä. Työssäkäyvillä vanhemmilla vapaa-aikaa on nykyisin keskimäärin vähemmän kuin 1990-luvun alussa (Kuvio 17). Työssäkäyvillä pienten lasten äideillä on nykyään lähes 1,3 tuntia vähemmän vapaa-aikaa viikossa kuin pari vuosikymmentä sitten, isien vapaa-aika on samana ajanjaksona vähentynyt runsaalla 4,5 tunnilla viikossa. Pienten lasten äitien tilanne on kuitenkin helpottunut 2000-luvulla, kun vapaa-aikaa on tullut hieman lisää. Isillä vapaa-aika väheni selvästi 1990-luvulla, 2000-luvulla vapaa-ajan väheneminen näyttää heillä hidastuneen.

Kouluikäisten lasten vanhempien vapaa-ajan muutokset ovat vähäisempiä. Äitien vapaa-aika on hivenen vähentynyt ja isien pysynyt lähes muuttumattomana kahden viimeksi kuluneen vuosikymmenen aikana. Kouluikäisten lasten äideillä on nykyisin vapaa-aikaa keskimäärin noin 4 ja puoli tuntia päivässä, kun 1990-luvulla sitä oli 4 tuntia 50 minuuttia. Kouluikäisten lasten isillä vapaa-aikaa on noin 5 tuntia 20 minuuttia päivässä. Vapaa-ajan määrä on vähentynyt myös niillä vanhemmilla, jotka eivät käy työssä, jopa enemmän kuin työssäkäyvillä. Vapaa-aikaa ovat vähentäneet lastenhoitoon ja henkilökohtaisiin toimiin käytetyn ajan kasvu.

Lapset saa viikkorahaa, niin sitten ne osallistuu, lähinnä roskaa vie ja vie koiraa päivisin. Ja kyllä sitten tiskikoneen täyttö vuorotellen niillä on ja toinen imuroi aina välillä.

Kuvio 17. Vapaa-ajan toimintoihin käytetty aika, työssäkäyvät miehet ja naiset perhevaiheen mukaan sekä työssä käymättömät lapsiperheiden vanhemmat 1988, 1999 ja 2010, min/vrk (kaikki vuoden päivät)

Vapaa-aika pitää sisällään vapaa-ajalla tapahtuvan opiskelun, vapaaehtoistyön ja muun osallistumisen, sosiaalisen kanssakäymisen, kulttuuri- ja harrastustoiminnan, liikunnan ja ulkoilun, median seuraamisen ja vapaa-ajan tietokoneen käytön sekä levon ja oileilun. Lisäksi mukana vapaa-ajan toimintoihin liittyvät matkat. Vapaa-aikaan ei tässä lueta henkilökohtaisiin toimiin (ruokailu, peseytyminen ym., nukkuminen) käytettyä aikaa.

Arkisin ansiotöitä – viikonloppuisin kotitöitä

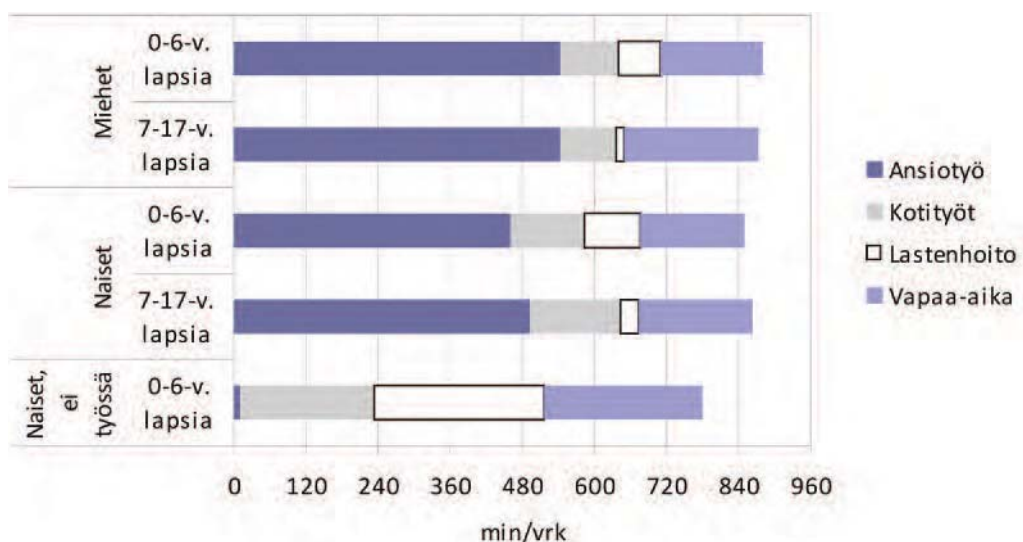
Arkipäivisin ansiotyö vie suuren osan työssäkäyvien ajasta. Varsinaisen työajan lisäksi työmatka vie oman aikansa, ja työpäivinä kotitöiden ja lasten viemän ajan jälkeen vapaata aikaa jää vähän. Kuinka paljon sitten vanhemmilta jää aikaa muulle kuin ansiotyölle? Siirtyykö osa lastenhoidosta ja kotitöistä viikonlopulle, vai pyhitetäänkö viikonloput pelkäänsä vapaa-ajan viettoon?

Ideaali olisi, jos viikossa olisi kahdeksas päivä, jolloin pystyisi täyttämään jääkaapin, pesemään pyykkiä, siivoamaan. Mutta käytännössä se on niin että joko lauantaina tai sunnuntaina niin sinä aikana kun yksivuotias nukkuu ja viisivuotias on ulkona isänsä kanssa, niin siinä vaiheessa mä siivoan ja teen muita hommia. (Kahden pienen lapsen äiti)

Tarkastelemme työssäkäyvien vanhempien ajankäytön rakennetta työpäivinä ja vapaapäivinä. Vapaapäiviin ei tässä ole luettu vuosilomapäiviä vaan ainoastaan tavanomaiset viikko- tai työvuorovapaat, jotka usein sijoittuvat viikonloppuun. Vertailun vuoksi kuvioissa on esitetty myös kotona olevien alle kouluikäisten lasten äitien ajankäytön jakaantuminen kotitöihin, lastenhoitoon ja vapaa-aikaan viikon arkipäivinä ja viikonloppuna.

Ansiotyössä käyvien äitien keskimääräinen ansiotyöaika työpäivänä on hieman lyhyempi kuin isien (Kuvio 18). Äidit tekevät keskimäärin noin kahdeksan tunnin työpäivää (kun työmatka on laskettu osaksi ansiotyöhön käytettyä aikaa) ja isät työskentelevät tunnin pidempään. Ansiotyöhön kuluvan ajan ero on suurin pienten lasten perheissä, joissa osa äideistä tekee lyhyempää työaikaa tai osa-aikatyötä. Alle kouluikäisen lapsen äitien työpäivä jää alle kahdeksan tunnin, isien työpäivä kestää yli yhdeksän tuntia, kun työmatka on laskettu työaikaan.

Kuvio 18. Ajankäyttö työpäivänä tai viikon arkipäivänä 2010. Ansiotyössä käyvät vanhemmat ja työssä käymättömät äidit, min/vrk

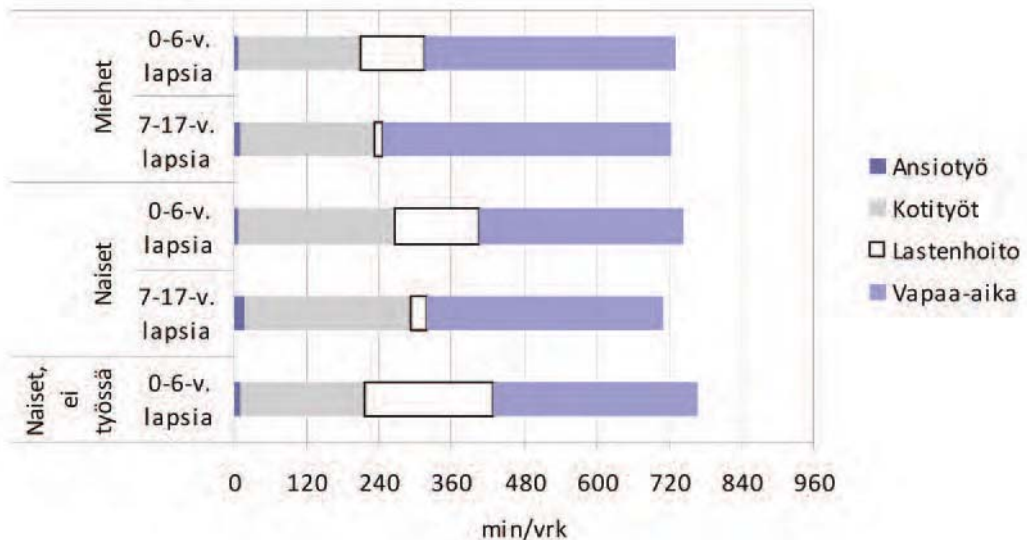

Kuviossa ansiotyöhön on luettu myös päivittäiseen työmatkaan kuluva aika. Vapaa-aika, ks. kuvio 17.

Arkipäivien ja viikonlopun tai vapaapäivien ajankäyttö eroaa paitsi ansiotyön myös kotitöiden ja vapaa-ajan suhteen. Ansiotyössä käyvät äidit käyttävät työpäivinä keskimäärin runsaat kaksi tuntia kotitöihin, isät noin puolitoista tuntia. Viikonloppuisin tai vapaapäivinä sekä äitien että isien kotityömäärä kasvaa. Äidit tekevät viikonloppuisin tai vapaapäivisin kotitöitä runsaat 4,5 tuntia vuorokaudessa, isät runsaat 3,5 tuntia (Kuvio 19).

Vanhempien ansiotyö heijastuu myös lastenhoitoon käytettyyn aikaan. Ansiotyössä käyvät pienten lasten äidit käyttävät arkisin noin puolitoista tuntia ja isät hieman yli tunnin lastenhoitoon. Viikonloppuisin lastenhoitotehtäviin käytetään enemmän aikaa, äidit noin kaksi ja puoli tuntia ja isät hieman alle kaksi tuntia. Kouluikäisten lasten vanhempien ajankäyttöön ei viikonloppu tai vapaapäivä juuri tuo muutosta: äidit käyttävät sekä työpäivinä että vapaapäivinä keskimäärin hieman alle puoli tuntia lastenhoitotehtäviin, isät noin 15 minuuttia.

Kuvio 19. Ajankäyttö vapaapäivänä tai viikonloppuna 2010. Ansiotyössä käyvät vanhemmat ja työssä käymättömät äidit, min/vrk (vuosilomaa ei ole luettu vapaapäiviin)

Kuviossa ansiotyöhön on luettu myös päivittäiseen työmatkaan kuluva aika. Vapaa-aika, ks. kuvio 17.

Myös ei-työllisten äitien (yleensä hoitovapaalla) arjen ja viikonlopun ajankäyttö eroaa jonkin verran toisistaan. Päinvastoin kuin ansiotyöäidit, kotona olevat äidit tekevät kotitöitä ja käyttävät lastenhoitoon enemmän aikaa viikolla ja vastaavasti vähemmän viikonloppuisin. Kotona olevat äidit käyttävät selvästi muita äitejä enemmän aikaa kotitöihin ja lastenhoitoon koko viikon aikana; ansiotyöäideillä kotityön ja lastenhoidon kokonaisaika jää vähäisemmäksi ja eroaa selvemmin työssäkäyntipäivien ja vapaapäivien välillä.

Sekä isille että äideille jää työpäivän jälkeen vapaata aikaa lähes saman verran. Ansiotyö, kotityöt ja lastenhoito vievät työpäivinä alle kouluikäisten lasten isiltä yhteensä keskimäärin hieman alle 12 tuntia, äideiltä noin 11,5 tuntia. Kouluikäisten lasten isiltä kuluu ansiotyöhön, kotitöihin ja lastenhoitoon keskimäärin hieman alle 11 tuntia työpäivinä, äideiltä hieman yli 11 tuntia.

Vapaapäivinä tai viikonloppuisin äitien kokonaistyöpanos (ansiotyö, kotityöt ja lastenhoito yhteenlaskettuna) on hieman suurempi: pienten lasten äidit käyttävät kotitöihin ja lastenhoitoon vapaapäivisin runsaat 6,5 tuntia, isät runsaat 5 tuntia. Lastenhoitoon liittyvät tehtävät eivät enää juuri vie aikaa kouluikäisten lasten vanhemmilta, sen sijaan vapaapäivinä tehdään runsaasti kotitöitä. Lastenhoito ja kotityöt vievät vapaapäivisin kouluikäisten lasten isiltä keskimäärin 4 tuntia ja äideiltä runsaat 5 tuntia.

Mitä vapaa-aikana tehdään?

Mitä vanhemmat sitten tekevät ansiotyön jälkeen tai vapaapäivinä? Työpäivinä lapsiperheiden vanhemmat käyttivät runsaat kolme tuntia erilaisiin vapaa-ajan toimiin, viikonloppuisin ja vapaapäivinä vapaa-aikaa oli luonnollisesti enemmän. Aikaisempien tutkimusten perusteella tiedetään, että television katselu vei 2000-luvun alussa suuren osan suomalaisten vapaa-ajasta (Niemi & Pääkkönen 2001), onko tässä tapahtunut muutoksia? Samaan aikaan sosiaalinen kanssakäyminen, kyläily ja osallistuva toiminta olivat selvästi vähentyneet edellisestä vuosikymmenestä.

Seuraavassa tarkastelemme, miten ansiotyöstä vapaa aika jakaantuu eri toimintoihin lapsiperheissä arkipäivisin ja vapaapäivinä. Ansiotyön ulkopuoliseen ajankäyttöön on tässä huomioitu kaikki muu kuin ansiotyöaika riippumatta siitä, mihin päivän ajankohtaan työpäivä tai työstä vapaa aika sijoittuu. Mukana on myös kotitöihin ja lastenhoitoon käytetty aika, sen sijaan erilaisiin henkilökohtaisiin toimiin tai ruokailuun liittyvää ajankäyttöä ei tässä ole otettu huomioon. Kotitöistä on erotettu ostosten tekemiseen ja asiointiin käytetty aika omaksi kokonaisuudekseen.

Kotityöt vievät ylivoimaisesti eniten aikaa työpäivän jälkeen työssäkäyviltä lapsiperheiden äideiltä (Kuvio 20). Kotitöiden lisäksi päivittäiset ostokset ja asiointit vievät myös aikaa arkisin, äideiltä yli puoli tuntia päivittäin ja isiltä hieman vähemmän. Kotitöiden jälkeen television katselu ja lastenhoito vievät lähes yhtä suuren osan äitien ajasta.

Muuhun kuin perheen kanssa tapahtuvaan sosiaaliseen kanssakäymiseen, kyläilyyn tms. sekä erilaisiin kulttuuri- tai urheilutapahtumiin ja harrastuksiin kuluu äideiltä keskimäärin noin puoli tuntia työpäivinä. Kulttuuri ja harrastukset sisältää mm. elokuvissa tai kirjastossa käymisen, lukemisen, radion tai musiikin kuuntelun, urheilutapahtumiin osallistumisen sekä muun harrastustoiminnan. Liikuntaan ja ulkoiluun käytetään vähemmän aikaa arkisin, keskimäärin noin 20 minuuttia.

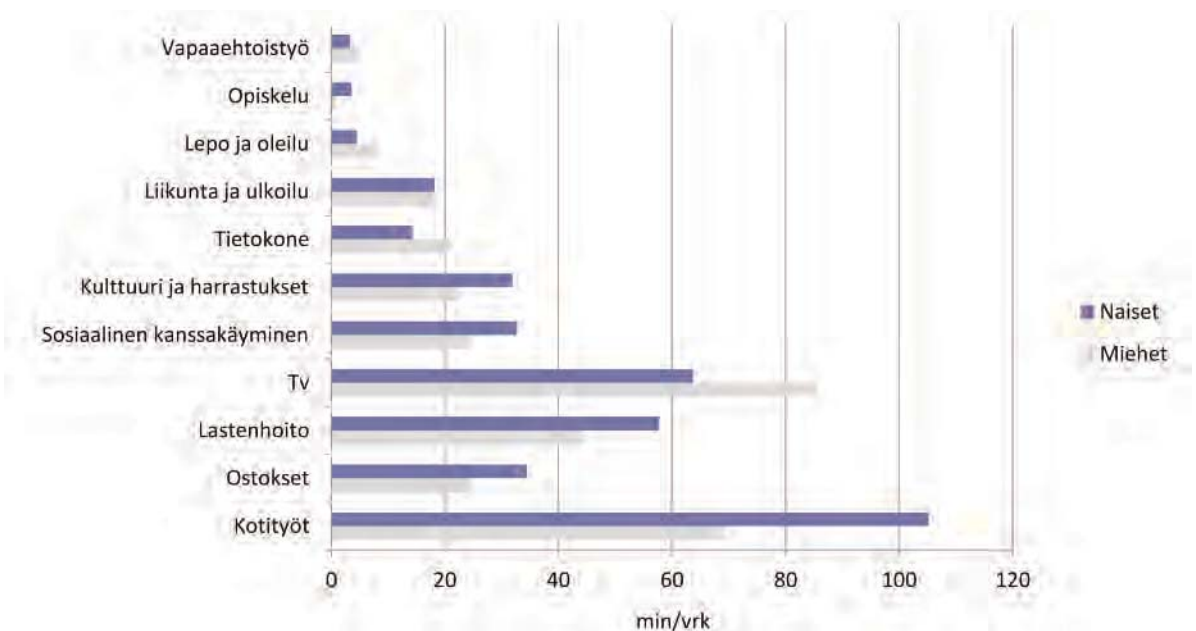
Tietokoneella kuluu äitien aikaa noin 15 minuuttia päivässä. Tässä tietokoneen käyttöön

Mutta iltaisin ollaan kyllä yleensä samassa tilassa. Mitä kukin nyt sitten tekee – vaihtelevia kotitöitä, läksyjä, lukee sähköposteja, katsoo telkkaria, istuu parvekkeella ja ihmettelee ja lukee, ihan semmoista normaalia oleilua.

on kuitenkin huomioitu vain vastaajien päätoimintoon merkitsemä ajankäyttö (tietokoneen avulla tapahtuva viestintä, muu tietokoneharrastus, pelaaminen). Mikäli olisi otettu huomioon tietokoneen ja netin käyttö muiden toimintojen yhteydessä, tietokoneella vietetty aika olisi todennäköisesti suurempi.

Vapaa-ajan opiskeluun tai vapaaehtoistyöhön käytetty aika on vähäistä. Äidit käyttävät keskimäärin vain muutaman minuutin näihin toimiin työpäivinä. On kuitenkin muistettava, että keskiarvotietoihin sisältyvät myös ne, jotka eivät ole tehneet kyseistä toimintoa lainkaan. Siten ajankäyttö joihinkin toimintoihin voi jäädä vähäiseksi myös siitä syystä, että sen tekeminen on harvinaisempaa.

Kuvio 20. Ajankäyttö työpäivän jälkeen: kotityöt, lastenhoito ja vapaa-aika, työssäkäyvät lapsiperheiden vanhemmat 2010, min/työpäivä

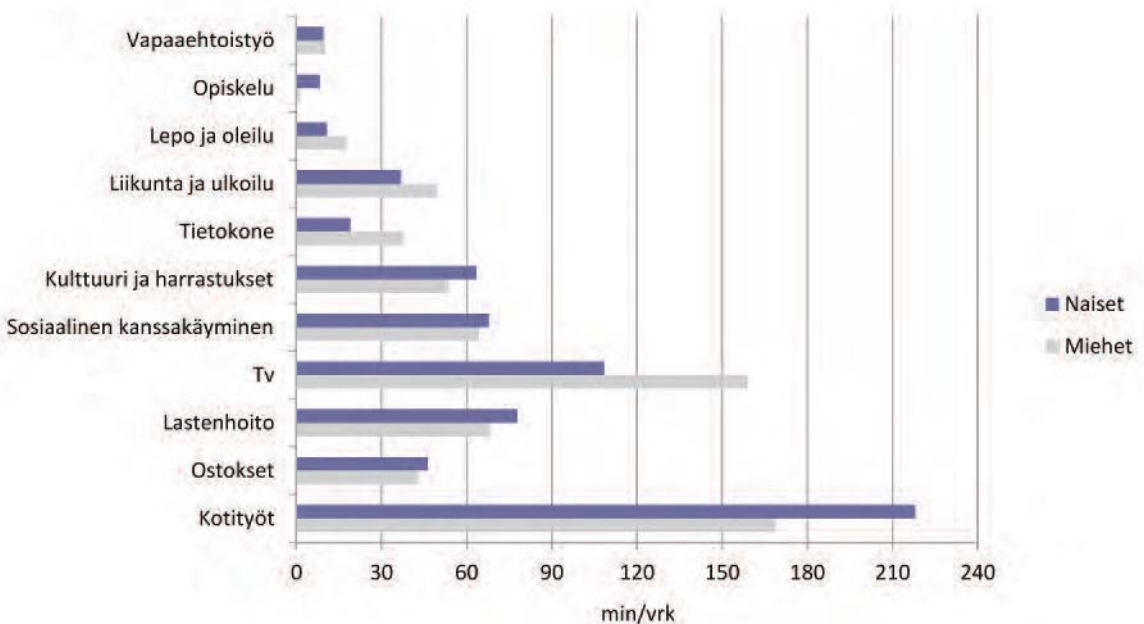

Huom. Työpäivän jälkeen ei tässä tarkoiteta välttämättä iltapäivää tai ilta-aikaa, sillä esimerkiksi iltavuoron tehneellä vapaa-aika sijoittuu päiväaikaan, ennen työpäivän alkamista.

Isien arkipäivien vapaa-ajasta vie tv:n katselu suurimman osan. Television lisäksi isiltä kuluu aikaa kotitöihin. Isät käyttävät kuitenkin kotitöihin selvästi vähemmän aikaa työpäivinä kuin äidit. Lastenhoitoon kuluu isiltä arkisin keskimäärin noin 45 minuuttia, äideiltä lähes 60 minuuttia. Ero lastenhoitoon käytetyssä ajassa on isien ja äitien välillä pienempi kuin kotitöihin käytetyssä ajassa. Sosiaalinen kanssakäyminen, kulttuuri ja harrastukset sekä liikunta ja ulkoilu ja tietokoneella käytetty aika vievät kukin lähes yhtä runsaasti isien arki-iltojen aikaa. Vapaa-ajan opiskeluun tai vapaaehtoistyöhön kuluu isiltä arkisin vain vähän aikaa.

Vapaa-ajan ajankäytön rakenne ei lapsiperheissä olennaisesti eroa arkipäivien ajankäytöstä (Kuvio 21). Kotityöt, lastenhoito ja television katselu vievät vanhempien aikaa myös vapaapäivisin. Kotitöitä lukuun ottamatta näiden osuudesta kuitenkin hieman nipistetään, ja sosiaaliseen kanssakäymiseen, kyläilyyn sekä kulttuuriolosallistumiseen ja harrastuksiin käytetyn ajan osuus puolestaan hieman kasvaa viikonloppuisin. Myös liikunnan ja ulkoilun osuus kasvaa hieman. Sen sijaan ostoksilla käymisen ja asiointien osuus viikonloppun ajankäytöstä on jopa hieman vähäisempi kuin arkipäivisin. Sunnuntaista on myös tullut lähes lauantain veroinen ostospäivä.

Kuvio 21. Vapaapäivän ajankäyttö: kotityöt, lastenhoito ja vapaa-aika, työssäkäyvät lapsiperheiden vanhemmat 2010, min/vapaapäivä (pl. vuosiloma)

Lapsiperheiden vanhempien arki-iltojen ajankäytön rakenne ei suuremmin ole muuttunut viimeisten kymmenen vuoden aikana (Taulukko 19). Lastenhoitoon käytetään kuitenkin nykyään hivenen suurempi osa arki-illan vapaasta ajasta kuin 2000-luvun alussa. Myös kotitöiden osuus on kasvanut isillä, äideillä sen sijaan kotitöiden osuus on aikaisempaa pienempi. Sekä isät että äidit ovat tinkineet tv:n katseluun käytetystä ajasta vaikka televisio viekin edelleen suuren osa arki-iltojen ajankäytöstä. Kulttuuritilaisuuksiin osallistumiseen tai harrastuksiin käytetyn ajan osuus on laskenut sekä isillä että äideillä. Äideillä myös liikunnan osuus on vähentynyt, isien vapaasta ajasta liikunta vie puolestaan hieman suuremman osan kuin aikaisemmin. Sosiaalisen kanssakäymiseen käytetyn ajan kohdalla on käynyt päinvastoin: äitien ajankäytöstä suurempi osa kuluu sosiaaliseen kanssakäymiseen, isiltä taas pienempi osa kuin kymmenen vuotta sitten.

Taulukko 19. Arki-iltojen ajankäyttö. Eri toimintojen osuus ansiotyön ulkopuolisesta vapaasta ajasta työpäivinä, työssäkäyvät vanhemmat 1999 ja 2010, %

	1999		2010	
	Miehet	Naiset	Miehet	Naiset
Kotityöt	19	30	21	28
Ostokset	9	9	7	9
Lastenhoito	11	12	13	15
Tv:n katselu	27	19	26	17
Sosiaalinen kanssakäyminen	9	7	7	9
Kulttuuri ja harrastukset	10	10	7	8
Liikunta ja ulkoilu	5	6	6	5
Muu	11	8	13	9
Yhteensä	100	100	100	100

Ansiotyöstä vapaa aika sosioekonomisen aseman mukaan

Onko sosioekonomisella asemalla yhteyttä siihen, miten ansiotyöstä vapaa aika jakaantuu kotitöiden, lastenhoidon tai muiden toimintojen välillä? Edellä havaitsimme, että kotityöt ja lastenhoito vievät suuren osan sekä arki-iltojen että vapaapäivien ajasta, ja että näihin kuluva aika vie jopa suuremman osan lapsiperheiden vanhempien arki-iltojen ajasta kuin vielä kymmenen vuotta sitten. Ansiotyöstä vapaan ajan määrä vaihtelee kuitenkin sosioekonomisen aseman mukaan. Yrittäjien, ylempien toimihenkilöiden ja korkeammin koulutettujen ansiotyöaika on muita pidempi ja tämän mukaisesti heillä on muita vähemmän vapaata aikaa. Ovatko pitkää työpäivää tekevät valmiita tinkimään muusta vapaan ajan toimistaan kotitöiden ja lastenhoidon viemän ajan kustannuksella, vai vähentääkö ansiotyöaika osallistumista kotitöihin, lastenhoitoon ja erilaisiin vapaa-ajan toimintoihin tasaisesti?

Taulukoissa 20 ja 21 on kuvattu ansiotyöstä vapaan ajan rakenne sosioekonomisen aseman mukaan. Kotityöt vievät suurimman osan ajasta ylemmiltä toimihenkilöisiltä ja lähes yhtä suuren osan työntekijäammateissa toimivien isien ajasta. Lastenhoitoon käytetyn ajan osuus ei merkittävästi vaihdellut sosioekonomisen aseman mukaan lukuun ottamatta maanviljelijäisiä, joilla lastenhoitoon käytetyn ajan osuus oli pienin. Tämä voi kuitenkin heijastaa perhevaihetta. Maanviljelijäperheiden lapset ovat iältään vanhempia, joten lastenhoitoon käytetty aika on ylipäänsä näissä talouksissa muita vähäisempää. Työntekijäisien vapaasta ajasta suurin osa kuluu tv:n katseluun. Television katselu vie kuitenkin suuren osan myös muihin sosioekonomisiin ryhmiin kuuluvien isien ajasta. Ylemmät toimihenkilöiset käyttivät vähiten aikaa television parissa. Maanviljelijäisien vapaasta ajasta suuri osa kuluu tietokoneen parissa. Kulttuurin ja harrastusten parissa vietetyn ajan osuus oli suurin alemmilla toimihenkilöisillä, sosiaalisen kanssakäymisen osuus taas yrittäjillä. Maanviljelijöillä lepo ja muu oleilu vie muita isä suuremman osan ajasta.

Taulukko 20. Ansiotyöstä vapaan ajan jakaantuminen eri toimintoihin sosioekonomisen aseman mukaan, työssäkäyvät isät 2010. Toimintoon käytetyn ajan osuus kaikesta koti- töihin, lastenhoitoon ja vapaa-ajan toimintoihin käytetystä ajasta (kaikki vuoden päivät), %

	Sosioekonominen asema				
	Maanviljelijät	Yrittäjät	Ylemmät toimihenkilöt	Alemmat toimihenkilöt	Työntekijät
Kotityöt	18	20	26	20	25
Ostokset	8	7	7	9	6
Lastenhoito	7	13	13	12	9
Tv	26	26	21	23	29
Tietokone	16	7	8	9	8
Sosiaalinen kanssakäyminen, vapaaehtoistyö	9	12	10	7	9
Kulttuuri ja harrastukset, opiskelu	4	5	6	11	6
Liikunta ja ulkoilu	7	7	7	7	6
Lepo ja oleilu	6	3	3	2	3
Yhteensä	100	100	100	100	100

Taulukko 21. Ansiotyöstä vapaan ajan jakaantuminen eri toimintoihin sosioekonomisen aseman mukaan, työssäkäyvät äidit 2010. Toimintoon käytetyn ajan osuus kaikesta koti- töihin, lastenhoitoon ja vapaa-ajan toimintoihin käytetystä ajasta (kaikki vuoden päivät), %

	Sosioekonominen asema				
	Maanviljelijät	Yrittäjät	Ylemmät toimihenkilöt	Alemmat toimihenkilöt	Työntekijä
Kotityöt	45	27	29	31	32
Ostokset	13	7	8	9	8
Lastenhoito	8	18	15	12	14
Tv	15	17	16	16	16
Tietokone	6	11	11	9	8
Sosiaalinen kanssakäyminen, vapaaehtoistyö	9	10	11	11	9
Kulttuuri ja harrastukset, opiskelu	1	6	4	5	6
Liikunta ja ulkoilu	4	4	6	6	5
Lepo ja oleilu	0	1	1	2	2
Yhteensä	100	100	100	100	100

Maanviljelijöitä lukuun ottamatta äitien ajankäyttö erosi varsin vähän sosioekonomisen ryhmän mukaan kotitöihin ja lastenhoitoon käytetyssä ajassa. Maanviljelijä-äitien ajasta ylivoimaisesti suurin osa kului kotitöihin, kun taas lastenhoitoon käytetyn ajan osuus oli heilillä pienin. Lasten korkeampi ikä maanviljelijäperheissä selittää osaltaan tätä eroa. Lastenhoitoon käytetyn ajan osuus oli suurin yrittäjillä. Palkansaajaäitien väliset erot lastenhoitoon kuluvan ajan osuudessa olivat verraten pieniä. Myös äideillä tv:n katselu vie suuren osan ajasta, mutta sosioekonomisen aseman mukaiset erot olivat pienempiä kuin isillä. Eniten aikaa tv:n parissa kului yrittäjä-äideiltä.

Koulutuksen mukaiset erot vapaa-ajan rakenteessa olivat vähäisempiä kuin sosioekonomisen aseman mukaiset erot. Silti pienten lasten perheissä kuluu korkeammin koulutettujen ajankäytöstä suurempi osa lastenhoitoon kuin vähemmän koulutetuilla. Sosioekonomiset tai koulutusryhmien väliset erot näyttävät enemmänkin liittyvän eri toimintoihin käytetyn ajan tai vapaan ajan määrään kuin ansiotyöstä vapaan ajan sisältöön. On kuitenkin huomattava, että esimerkiksi vapaa-ajan toimintoja tarkastellaan tässä hyvin karkeina ryhminä. Mikäli toimintoja olisi eroteltu tarkemmin, on mahdollista, että koulutusryhmien välillä olisi tullut esiin suurempia eroja vapaa-ajan jakaantumisessa eri toimintoihin.

Onko tuttavien tapaaminen siirtynyt nettiin?

Jos perheet käyttävät lähes saman verran aikaa ansiotyöhön ja jonkin verran enemmän aikaa perheen parissa kotitöihin ja lastenhoitoon käytetyn ajan perusteella nykyään kuin vaikkapa vielä kymmenen vuotta sitten, miten on käynyt muun sosiaalisen kanssakäymisen? Ovatko suomalaiset lopettaneet kokonaan kyläilyn tai tuttavien tapaamisen, vai onko yhteydenpito siirtynyt kokonaan nettiin?

Ajankäytön aineistosta on mahdollista selvittää erilaisen sosiaalisen kanssakäymisen tapoja ja näihin käytettyä aikaa. Ystävien ja tuttavien tapaamisen ja kyläilyn lisäksi sosiaaliin kanssakäymiseen luetaan puhelinkeskustelut, seurapelien pelaaminen sekä ajan viettäminen esimerkiksi kahvilassa ystävien kanssa. Tässä emme lue sosiaaliin kanssakäymiseen perheenjäsenten keskinäistä kanssakäymistä tai esimerkiksi yhteistä ruokailua tms. Sen sijaan luemme sosiaaliin kanssakäymiseen edellisten lisäksi osallistumisen erilaiseen järjestö- ja vapaaehtoistoimintaan sekä muiden kotitalouksien auttamiseen käytetyn ajan. Tarkastelu kohdistuu lapsiperheiden vanhempiin ja lapsettomiin, iältään 20–60-vuotiaisiin aikuisiin.

Aikaisempien ajankäytön tutkimusten perusteella sosiaalinen kanssakäyminen väheni varsinkin 1990-luvulla (Pääkkönen & Hanifi 2011; Niemi & Pääkkönen 2001). Kehitys näyttää pysähtyneen, sillä 2000-luvulla sosiaaliin kanssakäymiseen käytetty aika oli naisilla sama kuin 1990-luvun lopussa, keskimäärin noin 50 minuuttia vuorokaudessa (Taulukko 22). Miehillä sosiaaliin kanssakäymiseen käytetty aika oli vähentynyt muutamalla minuutilla vuodesta 1999, mutta muutos on kuitenkin selvästi pienempi kuin vielä 1990-luvulla. Osallistuminen erilaiseen järjestö- tai vapaaehtoistoimintaan on hieman vähentynyt sekä naisilla että miehillä, sen sijaan auttamiseen käytetty aika näyttää jopa hivenen kasvaneen. Muiden talouksien auttamiseen käytettyä aikaa lukuun ottamatta ansiotyö vähentää

sosiaaliseen kanssakäymiseen käytettyä aikaa, ja työssä käymättömät käyttävät työllisiin verrattuna enemmän aikaa tuttavien tapaamiseen ja muuhun sosiaaliseen kanssakäymiseen.

Tietokoneella tapahtuvaa viestintää ja kanssakäymistä on eritelty vasta vuodesta 1999, silloinkaan ei erotettu reaaliaikaista viestintää muusta tietokoneen avulla tapahtuvasta viestinnästä. Ajankäytön lisääntyminen tietokoneen avulla tapahtuvaan kanssakäymiseen kertoo kuitenkin uuden teknologian tuomasta muutoksesta sosiaalisessa kanssakäymisessä. On epäilty, että se osaltaan vähentää tuttavien tai ystävien tapaamista tai puhelin-keskusteluja. Teknologia ei kuitenkaan näytä vähentäneen suomalaisten keskinäistä kanssakäymistä ainakaan 2000-luvulla vaan vaikutus on pikemminkin päinvastainen. Mikäli tietokoneen avulla tapahtuva viestintä olisi tässä laskettu mukaan muuhun sosiaaliseen kanssakäymiseen käytettyyn aikaan, merkitsisi se sosiaalisen kanssakäymiseen käytetyn ajan hienoista kasvua 2000-luvulla sekä naisilla että miehillä.

Osa netin välityksellä tapahtuvasta kanssakäymisestä voi olla luonteeltaan anonyymiä viestintää muiden kuin tuttavien kanssa. On myös huomattava, että tietokoneella tapahtuvan kanssakäymisen arvioimisessa ajankäytön päiväkirjat eivät välttämättä anna täysin oikeansuuntaista kuvaa. Ongelma on osittain sama kuin muun sosiaalisen kanssakäymisen raportoimisessa: hyvin lyhytkestoiset puhelut, keskustelut tai kohtaamiset tuttavien ja ystävien kanssa, sähköpostin lähettämiset, reaaliaikaiset Internetin välityksellä tapahtuvat keskustelut tms. jäävät päiväkirjoissa helposti ilmoittamatta ja sosiaalisen kanssakäymiseen käytetty aika jää näin todellisuutta vähäisemmäksi.

Taulukko 22. Sosiaaliseen kanssakäymiseen käytetty aika, kaikki n. 20–60-v. miehet ja naiset 1988, 1999 ja 2010, min/vrk (vuoden kaikki päivät)

	Miehet			Naiset		
	1988	1999	2010	1988	1999	2010
Sosiaalinen kanssakäyminen	60	46	43	67	50	50
Osallistuminen ja vapaaehtoistoiminta	7	7	6	7	5	5
Toisen kotitalouden auttaminen	10	10	11	7	11	12
Yhteensä	77	63	60	81	66	66
Tietokoneella tapahtuva viestintä	-	1	5	-	1	7

Kun sosiaalista kanssakäymistä arvioidaan sen perusteella, onko päiväkirjapäivältä ylipäätänsä merkintöjä johonkin sosiaaliseen kanssakäymiseen, muiden auttamiseen tai vapaaehtoistyöhön tm. osallistumiseen käytetystä ajasta, saadaan sosiaaliseen kanssakäymiseen tutkimuspäivänä osallistuneiden osuus. Tällä tavoin arvioituna on työssäkäyvien isien osallistuminen vähentynyt tasaisesti vielä 2000-luvullakin, vaikka keskimääräinen ajankäyttö sosiaaliseen kanssakäymiseen ei olekaan tuona ajanjaksona enää merkittävästi alentunut.

(Taulukko 23). Työssäkäyvistä isistä hieman yli puolet (54 %) ilmoitti käyttäneensä päiväkirjapäivän aikaa sosiaaliseen kanssakäymiseen vuonna 1999, vuonna 2010 tämä osuus oli laskenut 41 prosenttiin. Muutos on erityisen suuri pienten lasten isillä. Äitien osallistumisessa ei ole tapahtunut yhtä merkittävää muutosta, vaikka myös heillä sosiaaliseen kanssakäymiseen aikaa käyttäneiden osuus on laskenut viimeksi kuluneiden kahden vuosikymmenen aikana. Pienten lasten äitien osallistuminen on kuitenkin hivenen kasvanut 2000-luvulla.

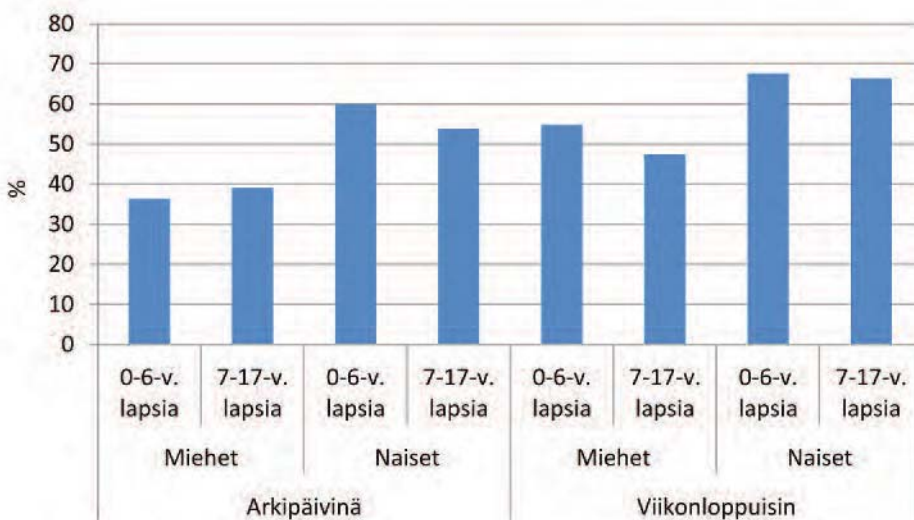
Taulukko 23. Sosiaaliseen kanssakäymiseen osallistuneet työssäkäyvät lapsiperheiden vanhemmat 1988, 1999 ja 2010, %

	Miehet			Naiset		
	1988	1999	2010	1988	1999	2010
0-6-v. lapsia	57	50	41	68	59	60
7-17-v. lapsia	51	45	41	63	61	56
Kaikki	54	48	41	65	60	58

Huom. Sosiaalinen kanssakäyminen sisältää tässä tavanomaisen sosiaalisen kanssakäymisen (kyläilyn, tapaamiset, puhelinkeskustelut) osallistumiseen ja vapaaehtoistyöhön sekä auttamiseen käytetyn ajan. Siinä ei ole mukana tietokoneella tapahtuvaa reaaliaikaista tai muuta viestintää.

Sosiaalisen kanssakäymisen viikkorytmi on samansuuntainen kuin ennen: ystäviä ja tuttavita tavataan harvemmin arkisin ja sosiaalinen kanssakäyminen sekä osallistuminen erilaiseen järjestö- tms. vapaaehtoistyöhön keskittyy viikonlopulle (Kuvio 22). Pienten lasten äitien muita runsaampi arkipäivien osallistuminen selittyy osin sillä, että tässä ryhmässä on muita enemmän kotona olevia.

Kuvio 22. Sosiaaliseen kanssakäymiseen osallistuneet lapsiperheiden vanhemmat viikon arkipäivinä ja viikonloppuina 2010, %

Työt ja vapaa-aika sukupuolen mukaan

Miesten osallistuminen kotitöihin ja lastenhoitoon on lisääntynyt viime vuosikymmenten kuluessa. Kun myös äitien ansiotyössä käynti on Suomessa yleistä, on odotettu, että kotitalouden työnjako vähitellen tasoittuu lapsiperheissä. Kuten havaitsimme, pienten lasten perheissä isät ovatkin ottaneetkin harppauksen eteenpäin. Kun isien osuus kotitöistä ja lastenhoidosta oli 1990-luvun alkupuolella runsas kolmannes, tekevät isät nykyisin jo yli 40 prosenttia yhteenlasketuista koti- ja lastenhoitotöistä. Myös kouluikäisten lasten perheissä kotitöiden tekeminen on hitaasti tasoittunut. Lastenhoitoon käytetyssä ajassa kouluikäisten lasten isät sen sijaan ovat jääneet äideistä jälkeen. Missä määrin on tapahtunut tasoittumista myös muussa ajankäytössä?

Äitien osa-aikatyön yleistyminen näkyy ansiotyöajan jakaantumisessa pienten lasten perheissä. Isien osuus ansiotyöajasta on hivenen kasvanut vuodesta 1999, kun se sitä edeltävänä vuosikymmenenä aleni (Taulukko 24). Isien ansiotyöosuuden ja kotitöihin ja lastenhoitoon käytetyn ajan kasvu on tasoittanut työnjakoa pienten lasten perheissä: isät ja äidit jakavat nyt kokonaistyöpanoksen (ansiotyö, kotityöt ja lastenhoito yhteenlaskettuna) puoliksi.

Kouluikäisten lasten perheissä äitien ansiotyöajan kasvu ja isien työajan vähittäinen aleneminen ovat puolestaan tasoittaneet ansiotyön jakaantumista äitien ja isien välillä. Isät tekevät hieman yli puolet perheiden yhteenlasketusta ansiotyöstä. Isät ovat myös kasvattaneet kotityöpanostaan, sen sijaan lastenhoitotehtävissä äitien osuus on kasvanut varsinkin viimeksi kuluneiden kymmenen vuoden aikana. Vastakkaisten kehityskulkujen seurauksena isien osuus kokonaistyöpanoksesta on pysynyt muuttumattomana viimeiset pari vuosikymmentä kouluikäisten lasten perheissä.

Vapaa-ajan määrä näyttää myös vähitellen tasoittuvan pienten lasten perheissä. Sen sijaan kouluikäisten lasten perheissä kehitys on osin päinvastainen. Vapaa-ajan määrä tasoittui 1990-luvulla mutta 2000-luvulla isien osuus vapaa-ajasta on uudelleen kasvanut.

Taulukko 24. Miesten osuus eri toimintoihin käytetystä ajasta työssäkäyvien vanhempien lapsiperheissä, % (kaikki vuoden päivät)

	0–6-v. lapsi			7–17-v. lapsi		
	1988	1999	2010	1988	1999	2010
Ansiotyö	58	57	58	56	56	55
Kotityöt	36	38	43	37	40	41
Lastenhoito	33	39	41	38	38	34
Kokonaistyöaika	48	49	50	49	49	49
Vapaa-aika	54	54	52	53	52	54

Kokonaistyöaika = ansiotyöaika+kotityöt+lastenhoito.

5 Lastenhoito

Tässä luvussa selvitämme tarkemmin lastenhoitoon käytetyn ajan kehitystä ja isien ja äiti-en työnjakoa lastenhoitotehtävissä. Tarkastelemme ansiotyön vaikutusta lastenhoitoon käytettyyn aikaan. Jääkö pitkiä työaikoja tekeville vanhemmille lainkaan aikaa olla lasten kanssa? Miten iltatyö vaikuttaa lastenhoitoaikaan? Lopuksi selvitämme vielä lapsiperheiden kiirettä ja aikapulaa: miksi kiire vähenee mutta aikapula kasvaa. Entä mihin aikaa haluttaisiin lisää?

Lastenhoitoon käytetty aika

Ajankäyttötutkimusten mukaan kotitöihin käytetty aika ei koko väestön tasolla ole merkittävästi muuttunut viimeisen parin vuosikymmenen aikana vaikka sen sisällössä onkin tapahtunut jonkin verran muutoksia ja sukupuolten välinen työnjako on hitaasti tasoittunut (Niemi & Pääkkönen 2001). Lastenhoitotehtäviin käytetty aika on kuitenkin tasaisesti lisääntynyt sekä miehillä että naisilla. Kasvua on tapahtunut erityisesti pienten lasten perheissä. Myös kouluikäisten lasten hoitoon käytetty aika on lisääntynyt.

Lasten ikä vaikuttaa luonnollisesti lastenhoitoon käytettyyn aikaan. Pienten lasten perheissä kummankin vanhemman aikaa kuluu runsaasti erilaisiin lastenhoitotehtäviin. Myös kuljettaminen ja lasten saattaminen vievät vielä alakoululaisten vanhempien aikaa. Yläkouluikäisten vanhemmilta näihinkin tehtäviin kuluva aika vähenee. Kouluikäisten lasten perheissä vanhemmat tekevät enää verraten vähän pelkästään lasten hoitamiseen liittyviä tehtäviä. Silti myös kouluikäisten lasten perheissä on lastenhoitotehtäviin käytetty aika kasvanut 1990-luvun alusta (Taulukko 25).

Lasten perushoitoon käytetty aika on lisääntynyt selvästi pienten lasten isillä, työssäkäyvät äidit käyttävät perushoitoon ja lapsen valvontaan saman verran aikaa nykyisin kuin 1990-luvun alussa. Sen sijaan lasten kanssa leikkimiseen, ulkoiluun ja muuhun puuhailuun sekä neu-

Lähden töihin 7 että voisin olla kotona jo iltapäiväkerhon jälkeen. Yleensä siinä on ruokailu sitten heti, muuten ovat hirmu kiukkuisia. Sitten tehdään läksyt. Ja läksyjen jälkeen sitten vapaata ulkoilua johonkin kahdeksaan asti, puuhastelevat ulkona tai sisällä, kattelevat telkkaria. No sitten alkaa oleman iltapalan aika ja tuommoista rauhoittumista siinä. (Kahden kouluikäisen lapsen äiti.)

vomiseen ja koulutehtävissä auttamiseen kuluu nykyään sekä isiltä että äideiltä enemmän aikaa kuin aikaisemmin. Myös lasten kuljettamiseen käytetty aika on kasvanut viimeisten parin vuosikymmenen aikana.

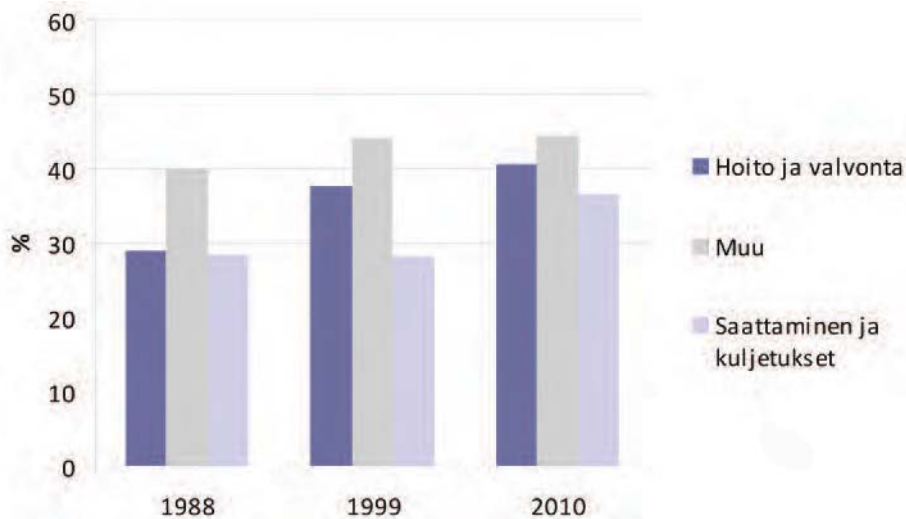
Kouluikäisten lasten hoitoon käytetyn ajan kasvu selittyy suurelta osin lasten kuljettamiseen käytetyn ajan lisääntymisellä. Suurin osa kouluikäisten lasten isien ajankäytöstä lasten kanssa liittyykin lasten kuljettamiseen joko kouluun, harrastuksiin tai muihin tapahtumiin. Myös äidit käyttävät lasten kuljettamiseen nykyään enemmän aikaa kuin aikaisemmin. Äidit käyttävät kuitenkin myös enemmän aikaa muuhun lasten kanssa puuhailuun tai lapsiin liittyviin tehtäviin kouluikäisten lasten perheissä.

Taulukko 25. Lastenhoitotehtäviin käytetty aika nuorimman lapsen iän mukaan, työssäkäyvät vanhemmat 1988, 1999 ja 2010, h:min (lastenhoito päätoimintona)

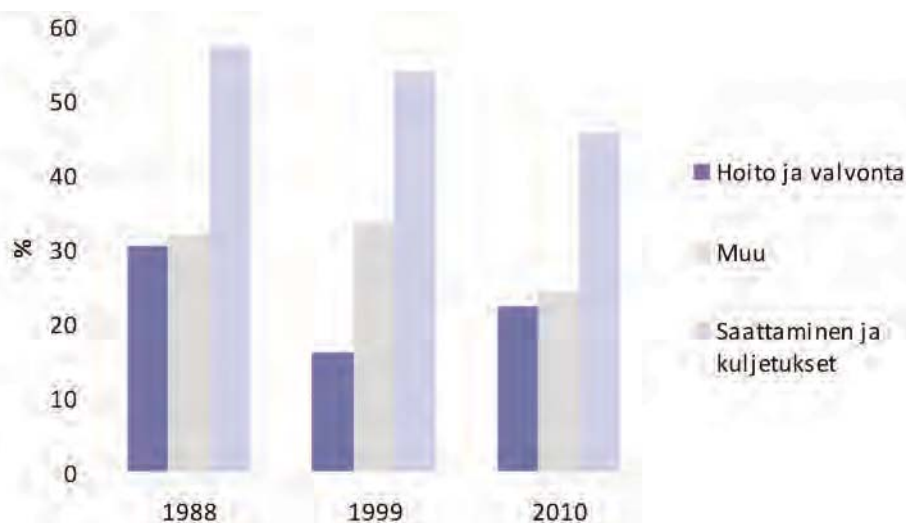
	Miehet			Naiset		
	1988	1999	2010	1988	1999	2010
0–6-vuotias lapsi						
Hoito ja valvonta	0:21	0:28	0:35	0:52	0:46	0:51
Muu	0:25	0:31	0:35	0:38	0:39	0:44
Saattaminen ja kuljettaminen	0:06	0:08	0:13	0:14	0:20	0:23
Lastenhoitotehtävät yhteensä	0:52	1:06	1:23	1:44	1:45	1:58
7–17-vuotias lapsi						
Hoito ja valvonta	0:02	0:01	0:02	0:06	0:07	0:06
Muu	0:04	0:05	0:04	0:03	0:07	0:11
Saattaminen ja kuljettaminen	0:04	0:08	0:09	0:08	0:09	0:11
Lastenhoitotehtävät yhteensä	0:10	0:14	0:15	0:17	0:23	0:29

Sukupuolten välinen työnjako on tasoittunut kaikissa lastenhoitotehtävissä alle kouluikäisten lasten perheissä. Isät ovat lisänneet osallistumistaan tasaisesti kaikkiin lastenhoitoon liittyviin tehtäviin: suurin muutos on koskenut lasten perushoivaa ja saattamista tai kuljettamista (Kuvio 23). Pienten lasten isät osallistuvat siis nykyisin jo lähes yhtä paljon kuin äidit kaikkiin lastenhoidon vaatimiin tehtäviin. Sen sijaan kouluikäisten lasten perheissä äitien ajankäyttö lastenhoitoon on lisääntynyt nopeammin kuin isien. Sukupuolten välinen työnjako lastenhoitotehtävissä onkin kouluikäisten lasten perheissä muuttunut epätasaisemmaksi, vaikka myös isät ovat lisänneet osallistumistaan. Äidit käyttävät enemmän aikaa myös perinteisesti isien tehtäväksi miellettyyn lasten saattamiseen ja kuljettamiseen sekä pienten että kouluikäisten lasten perheissä. (Kuvio 24).

Kuvio 23. Isän osuus lastenhoitotehtävistä, % äidin ja isän yhteenlasketusta ajasta alle kouluikäisten lasten perheissä 1988, 1999 ja 2010 (työssäkäyvät vanhemmat)

Kuvio 24. Isän osuus lastenhoitotehtävistä, % äidin ja isän yhteenlasketusta ajasta kouluikäisten lasten perheissä 1988, 1999 ja 2010 (työssäkäyvät vanhemmat)

Lastenhoitoon käytetyn ajan arvioiminen ajankäyttöaineiston avulla on monella tavalla ongelmallista. Suuri osa lasten tarvitsemasta huolenpidosta on aikuisen läsnäoloa, valmiutta vastata lapsen tai nuoren esittämiin tarpeisiin tai kysymyksiin, jota on vaikeaa raportoida konkreettisia toimintoja tai tehtävien suorittamista mittaavissa tutkimuksissa (Folbre ym. 2007; Budig & Folbre 2004). Lastenhoidosta osa hoituu myös muiden toimintojen rinnalla, usein muiden kotitöiden tekemisen ohessa. Onkin todennäköistä, että perheissä suuri osa lasten kanssa tapahtuvasta toiminnasta tai kanssakäymisestä ei näy päiväkirjoissa lastenhoitona, vaan peittyy muiden kotitalouden toimien taakse.

Ajankäytön tutkimuksissa tätä muun työn ohessa tapahtuvaa lastenhoitoa on pyritty mittaamaan pyytämällä vastaajia raportoimaan päiväkirjoissa myös päätoiminnon rinnalla tehtyjä muita toimintoja. On epävarmaa, missä määrin tälläkään tavalla pystytään tavoittamaan sitä osaa vanhempien tekemästä lastenhoitotyöstä, joka on enemmänkin saatavilla oloa kuin aktiivista kanssakäymistä lasten kanssa. Sivutoimintona tehdyn lastenhoidon huomioimisen on kuitenkin tutkimuksissa havaittu lisäävän lastenhoitoon käytettyä aikaa jopa kolmanneksella (Budig & Folbre 2004).

Kun suomalaisvanhempien ajankäyttöä lastenhoitotehtäviin tarkasteltiin niin, että otettiin huomioon myös sivutoiminnoksi merkitty lastenhoito, kasvoi lastenhoitoon käytetty aika selvästi sekä miehillä että naisilla (Taulukko 26). Miehillä sivutoimintojen huomioon ottaminen kasvatti lastenhoitoon käytettyä aikaa lähes neljänneksellä, naisilla jopa 50 prosentilla. Lastenhoitoon käytettyä aikaa raportoitiin sivutoimintona varsinkin kouluikäisten lasten perheissä.

Sivutoimintojen huomioiminen lisäsi varsinkin lasten kanssa keskustelemiseen käytettyä aikaa. Samoin yleisempi hoitoon ja valvontaan käytetty aika kasvoi, kun myös sivutoimintona tehty lastenhoito huomioitiin. Näin varsinkin äitien ajankäyttö lasten kanssa lisääntyi. Keskustelu lasten kanssa ja lasten valvonta lienevät toimintoja, joiden tekeminen muun nk. päätoiminnon rinnalla on tavanomaista, kun taas muut aikuisen aktiivisempaa panosta vaativat lastenhoitotehtävät – kuten vaikkapa koulutehtävissä auttaminen – vaativat huomion keskittämistä pelkästään lapsen kanssa tapahtuvaan toimintaan ja tulevat sen mukaisesti raportoiduiksi päätoimintoina.

*Mutta mä en sinänsä koe,
et mul olisi koskaan ollu
omaa aikaa liian vähän.*

*Me ollaan aina sovittu
sillä tavalla, että mä oon
aina tehny omia juttuja,
et se ei ole mikään ongel-
ma ollut. Koska me ollaan
jaettu, mun mies on hoi-
tanut yhtä paljon lapsia
kun minäkin.*

Taulukko 26. Lastenhoitotehtäviin käytetty aika 2010, työssäkäyvät vanhemmat nuorimman lapsen iän mukaan, h:min (kaikki vuoden päivät, lastenhoito päätoimintona tai sivutoimintona)

0–6-v. lapsi	Miehet		Naiset	
	Päätoiminto	Sivutoiminto	Päätoiminto	Sivutoiminto
Lasten hoito ja valvonta	0:35	0:08	0:51	0:13
Opettaminen ja neuvominen	0:01	0:01	0:02	0:01
Lukeminen ja leikkiminen	0:25	0:03	0:26	0:03
Lasten kanssa ulkoilu	0:06	0:00	0:09	0:01
Keskustelu lasten kanssa	0:02	0:07	0:05	0:32
Muu lastenhoito	0:01	0:00	0:01	0:01
Lasten saattaminen ja kuljettaminen	0:13	0:00	0:23	0:01
Lastenhoito yhteensä	1:23	0:20	1:58	0:52
7–17-v. lapsi	Miehet		Naiset	
	Päätoiminto	Sivutoiminto	Päätoiminto	Sivutoiminto
Lasten hoito ja valvonta	0:02	0:00	0:06	0:05
Opettaminen ja neuvominen	0:01	0:00	0:04	0:00
Lukeminen ja leikkiminen	0:01	0:01	0:02	0:00
Lasten kanssa ulkoilu	0:00	0:00	0:01	0:00
Keskustelu lasten kanssa	0:01	0:05	0:05	0:21
Muu lastenhoito	0:00	0:00	0:01	0:00
Lasten saattaminen ja kuljettaminen	0:09	0:00	0:11	0:01
Lastenhoito yhteensä	0:15	0:06	0:29	0:28

Kun lastenhoitoon käytettyä aikaa tarkasteltiin sosioekonomisen aseman mukaan, havaittiin jonkin verran eroja. Varsinkin isien ajankäyttö alle kouluikäisten lasten perheissä erosi selvästi ammattiaseman mukaan (Taulukko 27). Ylemmät toimihenkilöisät käyttivät selvästi muita isiä enemmän aikaa lasten perushoivaan ja muuhun lastenhoitoon. Varsinkin lasten perushoitoon kuuluvissa tehtävissä ero erityisesti työntekijäisiin oli varsin suuri.

Äitien kohdalla sosioekonominen aseman mukaiset erot olivat vähäisempiä. Työntekijä-äidit käyttivät jonkin verran muita enemmän aikaa perushoivaan ja selvästi enemmän lasten saattamiseen ja kuljettamiseen. Myös työntekijäammateissa toimivat isät käyttivät lasten kuljettamiseen muita enemmän aikaa. Näyttää siis siltä, että lasten saattamiseen ja kuljettamiseen erilaisiin tapahtumiin käytetään työntekijätalouksissa selvästi enemmän aikaa

kuin muissa talouksissa. Isien ja äitien työnjaon tasoittuminen lastenhoitotehtävissä koskee taas erityisesti toimihenkilöperheitä: ylemmissä toimihenkilöammateissa toimivat isät käyttävät lähes yhtä paljon aikaa lasten perushoivaan kuin saman ryhmän äidit.

Kouluikäisten lasten perheissä ei isien ajankäyttö juuri eroa sosioekonomisen aseman mukaan. Työntekijäammateissa toimivat isät käyttävät hieman muita enemmän aikaa sekä lasten kuljettamiseen että muihin lapsiin liittyviin tehtäviin. Erot ovat kuitenkin pieniä. Äideillä puolestaan sosioekonomisen aseman mukaiset erot lastenhoitotehtäviin käytetystä ajasta ovat selvempiä kuin alle kouluikäisten lasten kohdalla. Ylemmissä toimihenkilöammateissa toimivat äidit käyttävät muita äitejä enemmän aikaa lähes kaikkeen lastenhoitoon, myös lasten perushoivaan. Työntekijäammateissa toimivat äidit käyttävät puolestaan muita äitejä vähemmän aikaa kouluikäisten lasten hoitoon.

Taulukko 27. Sosioekonominen asema ja lastenhoitotehtävät. Työssäkäyvät vanhemmat ja lastenhoitotehtäviin käytetty aika 2010 (lastenhoitoon käytetty aika päätoiminnoissa ja sivutoiminnoissa, min/vrk)

0–6-v. lapsi	Miehet			Naiset		
	Hoito ja valvonta	Muu	Saattaminen ja kuljettaminen	Hoito ja valvonta	Muu	Saattaminen ja kuljettaminen
Maanviljelijät	(24)	(13)	0	(16)	(53)	(7)
Yrittäjät	34	42	15	83	69	22
Ylemmät toimihenkilöt	60	53	14	62	84	22
Alemmat toimihenkilöt	41	43	12	60	82	21
Työntekijät	28	47	16	68	79	41
Kaikki	43	46	13	64	81	24
7–17-v. lapsi	Miehet			Naiset		
	Hoito ja valvonta	Muu	Saattaminen ja kuljettaminen	Hoito ja valvonta	Muu	Saattaminen ja kuljettaminen
Maanviljelijät	1	11	8	(9)	(18)	(18)
Yrittäjät	3	8	9	8	38	10
Ylemmät toimihenkilöt	3	9	10	23	41	9
Alemmat toimihenkilöt	2	7	6	8	33	13
Työntekijät	1	10	10	2	23	12
Kaikki	2	9	9	11	34	12

(-) vastaajien lukumäärä pieni

Ansiotyö ja lastenhoito

Lapsiperheiden vanhempien ansiotyöaika on kokonaisuudessaan hieman vähentynyt viimeksi kuluneen kymmenen vuoden aikana. Samalla työajan suhteen on kuitenkin tapahtunut kahtiajakautumista: sekä pitkien että lyhyiden työpäivien osuus on kasvanut lapsiperheiden vanhemmilla. Silti nämä muutokset eivät välttämättä näy lapsiperheiden arkipäivässä. Keskimääräisen kehityksen tarkastelu voi peittää alleen merkittäviäkin eroja perheiden välillä. Millä tavoin ansiotyöaika heijastuu kotitöihin tai lasten kanssa vietettyyn aikaan ja lastenhoitoon?

Kansainvälisissä tutkimuksissa on havaittu, että äitien työssäkäynnin lisääntyminen ei vähennä suoraviivaisesti lastenhoitoon käytettyä aikaa. Vanhempien lastenhoitoon käyttämä aika näyttää sen sijaan jopa hitaasti kasvaneen viime vuosikymmenten kuluessa (Gauthier ym. 2004; Bianchi 2000).

Suomalaisäideistä valtaosa jää vanhempainvapaan jälkeen vielä joksikin aikaa hoitovapaalle kotiin alle 3-vuotiaan lapsen kanssa. Vaikka myös isä voi jäädä hoitovapaalle, harva isä on käyttänyt tätä mahdollisuutta (Lammi-Taskula 2007). Vanhempien mahdollisuutta tehdä osa-aikatyötä tuetaan nk. osittaisen hoitovapaan ja -rahan avulla. Harvat äidit (tai isät) valitsevat silti työajan lyhentämisen ja osa-aikaisen päivähoidon yhdistelmän pienen lapsen hoitoratkaisuksi. Valtaosassa työssäkäyvän vanhemman perheistä kumpikin vanhemmista tekee kokoaikatyötä. Tavanomaisin viikkotyöaika on noin 37–40 tuntia, mutta varsinkin lapsiperheiden isillä pitkät työpäivät ovat melko tyypillisiä. Äidit tekevät harvemmin pitkiä työpäiviä, sen sijaan epätyypilliseen työaikaan työskentely – iltatyö tai vuorotyö – on heillä verraten yleistä. Millä tavoin ansiotyö näkyy lapsiperheiden vanhempien kotitöihin ja lastenhoitoon käyttämässä ajassa?

Ansiotyöajan lisääntyminen vähentää kotitöiden tekemistä sekä miehillä että naisilla (Taulukko 28). Pitkää työviikkoa tekevilla naisilla kotitöiden väheneminen ei kuitenkaan ole suoraviivaista. Pitkä, mutta epä säännöllinen työaika tai yrittäjäyys pikemminkin lisää naisten ajankäyttöä kotitöihin kuin vähentää sitä. Miesten kohdalla pitkä työviikko on sen sijaan selvästi yhteydessä vähäisempään kotityöpanokseen.

*Sitten mä tuun kotiin, tyttärellä on viideltä harjoitukset, kestää puolitoista tuntia ja häntä sitten viedään ja haetaan. Nyt kyllä hän alkaa itse kulkee pyörällä siellä ja jos kuljetetaan, niin sitten saateen kuljettaa naapurustonkin lapsia sinne. Siinä välissä voi olla, että pojan kanssa vähän pelataan siinä pihalla tai käydään fillaamassa, nyt kun vähän parempi ilma alkaa olla.
(Kolmen lapsen isä.)*

Taulukko 28. Säännöllinen ansiotyöaika ja kotitöihin ja lastenhoitoon käytetty aika 2010, työssäkäyvät vanhemmat työajan mukaan ja ei-työlliset vanhemmat, h:min

0–6-v. lapsi	Miehet		Naiset	
	Kotityöt	Lastenhoito	Kotityöt	Lastenhoito
Ei työssä	(3:10)	(2:33)	3:39	4:23
1-30 h	(1:43)	(1:42)	3:09	2:44
31-36 h	(2:10)	(1:42)	3:21	1:42
37-40 h	2:33	1:31	3:05	1:47
41-45 h	1:57	1:03	(3:10)	(2:12)
46+ h	1:49	1:07	(2:51)	(1:57)
Ei säännöllistä työaikaa	1:29	1:05	(3:54)	(2:18)
Kaikki	2:18	1:23	3:09	1:59
7–17-v. lapsi	Miehet		Naiset	
	Kotityöt	Lastenhoito	Kotityöt	Lastenhoito
Ei työssä	3:27	0:35	4:13	0:47
1-30 h	(2:31)	(0:02)	3:59	0:54
31-36 h	3:03	0:14	3:29	0:36
37-40 h	2:40	0:18	3:17	0:26
41-45 h	2:29	0:07	3:07	0:17
46+ h	1:05	0:12	(3:52)	(0:12)
Ei säännöllistä työaikaa	(1:55)	(0:28)	(1:30)	(0:17)
Kaikki	2:22	0:15	3:23	0:29

(-) Vastaaajia vähän. Lastenhoitoon käytetty aika vain päätoiminnosta.

Lastenhoitoon käytetyn ajan yhteys ansiotyöaikaan on sen sijaan epäselvä. Normaalin, 37–40-tuntisen työviikon tekevät isät käyttävät muita enemmän aikaa lastenhoitoon, ja yli 40-tuntisen viikon tehneet isät vähiten. Ansiotyöajan piteneminen ei kuitenkaan tämän jälkeen enää vähennä isillä lastenhoitoon käytettyä aikaa. Myös pienten lasten äideillä työviikon pituuden ylittäessä 30 viikkotuntia lastenhoitoon käytetty aika vähenee ensin. Tämän jälkeen ansiotyöajan kasvu ei näy lastenhoitoon käytetyssä ajassa. Kouluikäisten lasten perheissä ansiotyöajan piteneminen sen sijaan vähentää lastenhoitoon käytettyä aikaa äideillä. Isistä taas ne, jotka tekevät normaalia työviikkoa hivenen pidemmän viikon, käyttävät vähiten aikaa lastenhoitoon ja normaalin työviikon tehneet eniten.

Vanhemmat, jotka eivät käyneet työssä, käyttävät selvästi enemmän aikaa kotitöihin ja lastenhoitoon kuin työssäkäyvät vanhemmat (Taulukko 28). Alle kouluikäisten lasten kotonan ovat äidit käyttävät lastenhoitoon yli kaksinkertaisen ajan työssäkäyviin verrattuna, ja isilläkin ajankäyttö kasvaa runsaalla tunnilla. Valtaosa pienten lasten työssä käymättömistä

äideistä on vanhempain- tai hoitovapaalla. Siten suurin osa alle kouluikäisten lasten äideistä on kotona hoitamassa alle 3-vuotiasta lasta. Tämä heijastuu myös ajankäyttöön: suurin osa äitien ajasta kuluu lapsen perushoivaan.

Tarkastelemme seuraavaksi lastenhoitoon käytettyä aikaa, kun useampien tekijöiden vaikutus otetaan huomioon. Tarkastelu kohdistetaan työssäkäyviin vanhempiin, joilla on vähintään yksi 10-vuotias tai tätä nuorempi lapsi. Työajan pituuden ja epätyypillisen työajan yhteyttä lastenhoitoaikaan arvioidaan kovarianssianalyysin avulla. Lastenhoitoon käytetty aika on peräisin vastaajien päiväkirjatiedoista ja kertoo päiväkirjapäivänä lastenhoitotehtäviin käytetyn ajan (minuutteina). Työaika on mitattu vastaajien ilmoittaman säännöllisen viikkotyöajan perusteella ja epätyypillinen työaika sen mukaan, ilmoittiko vastaaja tekevänsä säännöllistä päivätyötä vai jotain muuta työaikajärjestelyä. Epätyypillinen työ pitää siis tässä sisällään ilta- tai yötyön sekä vuorotyön. Ilta-aikaan sijoittuvan työn vaikutusta tarkastellaan myöhemmin vielä erikseen. Työajan ja lastenhoitoajan mahdollisen ei-lineaarisen yhteyden selvittämiseksi on malleissa mukana työajan neliö. Kontrollimuuttujina käytetään nuorimman lapsen ikää, lasten lukumäärää, vanhemman koulutus-tasoa ja ikää sekä puolison työaikaa. Lisäksi kontrolloidaan päiväkirjapäivää (työpäivä/vapaapäivä). Lastenhoitoon on tässä laskettu sekä päätoiminnoista että sivutoiminnoista lastenhoitotehtäviin käytetty aika.

Vähentääkö ansiotyöhön kuluvan ajan kasvu lastenhoitoon käytettyä aikaa? Tulokset eivät ole suoraviivaisia. Miehillä ansiotyöajan lisääntyminen vähentää kyllä lastenhoitoon käytettyä aikaa, mutta yhteys ei ole tilastollisesti merkitsevä (Taulukko 29). Lisäksi muutos on verraten pieni, ansiotyöajan kasvu yhdellä tunnilla viikossa vähentää lastenhoitoon käytettyä aikaa noin yhdellä minuutilla vuorokaudessa eli runsaalla kahdeksalla minuutilla viikossa.

Naisilla ansiotyöajan yhteys lastenhoitoaikaan on käyräviivainen. Tämä tarkoittaa sitä, että ansiotyöajan lisääntyminen ensin vähentää lastenhoitoon käytettyä aikaa, mutta yhteys kääntyy lopulta päinvastaiseksi, ja ansiotyöajan kasvulla on pikemminkin lastenhoitoaikaa lisäävä kuin vähentävä vaikutus. Kun lastenhoitoaikaan yhteydessä olevia tekijöitä tarkasteltiin äitien kohdalla lähemmin, osoittautui, että lastenhoitoaika väheni työajan lisääntymisen myötä palkansaaajilla. Yhteys ei kuitenkaan ollut tilastollisesti merkitsevä ja – aivan kuten miehilläkin – ansiotyöajan kasvu vähensi lastenhoitoaikaa vain hyvin vähän. Tunnin lisäys viikoittaisessa ansiotyöajassa vähensi palkansaaajaäitien lastenhoitoon käyttämää aikaa kahdella minuutilla vuorokaudessa eli noin 15 minuutilla viikossa. Yrittäjinä tai maanviljelijöinä toimivilla äideillä ansiotyöajan yhteys lastenhoitoon käytettyyn aikaan oli lievästi u:n muotoinen.

Epätyypilliseen aikaan työskentelevät käyttivät päivittäin keskimäärin noin 6–8 minuuttia vähemmän aikaa lastenhoitotehtäviin kuin säännöllisessä päivätyössä käyvät. Epätyypilliseen aikaan työskentelyllä ei kuitenkaan ollut tilastollisesti merkitsevää yhteyttä lastenhoitoon käytettyyn aikaan.

Taulukko 29. Ansiotyöajan ja työajan epätyypillisyyden yhteys lastenhoitoon käytettyyn aikaan, työssäkäyvät isät ja äidit (alle 10-v. lapsi(a)), 2010. Kovarianssianalyysi.

	Miehet			Naiset		
	Parametrin estimaatti	p-arvo	Min*	Parametrin estimaatti	p-arvo	Min*
<i>Lastenhoitoon käytetty aika (min/vrk)</i>	89.28			152.71		
Ansiotyöaika						
Ansiotyöhön käytetty aika	-1.19	.535		-6.67	.001	
Työajan neliö	0.01	.535		0.06	.005	
Työajan epätyypillisuus		.268			.591	
Epätyypillinen työaika	(ref.)		82	(ref.)		149
Säännöllinen päivätyö	13.71		96	8.09		157
<i>Kontrollimuuttujat</i>						
Päiväkirjapäivän tyyppi		.000			.006	
Työpäivä	-32.90		73	-34.72		135
Vapaapäivä	(ref.)		106	(ref.)		170
Vastaaajan ikä	0.83	.347		0.11	.979	
Nuorimman lapsen ikä	-13.07	.000		-16.17	.000	
Lasten lukumäärä		.560			.311	
1	-7.50		82	-1.66		161
2	7.42		97	-29.10		134
3+	(ref.)		89	(ref.)		163
Puolison työ		.059			.301	
Ei puolisoa	(-29.36)		74	40.58		190
Puoliso ei työssä/työaika 1–36h	-25.61		77	-8.69		141
Puolison työaika 37–40h	(ref.)		103	(ref.)		149
Puolison työaika 41+h	0.26		103	-18.58		131
Koulutusaste		.100			.539	
Keskiaste tai vähemmän	-21.01		79	-11.61		147
Amkk tai yliopisto	(ref.)		100	(ref.)		159
R ²	.23			.28		

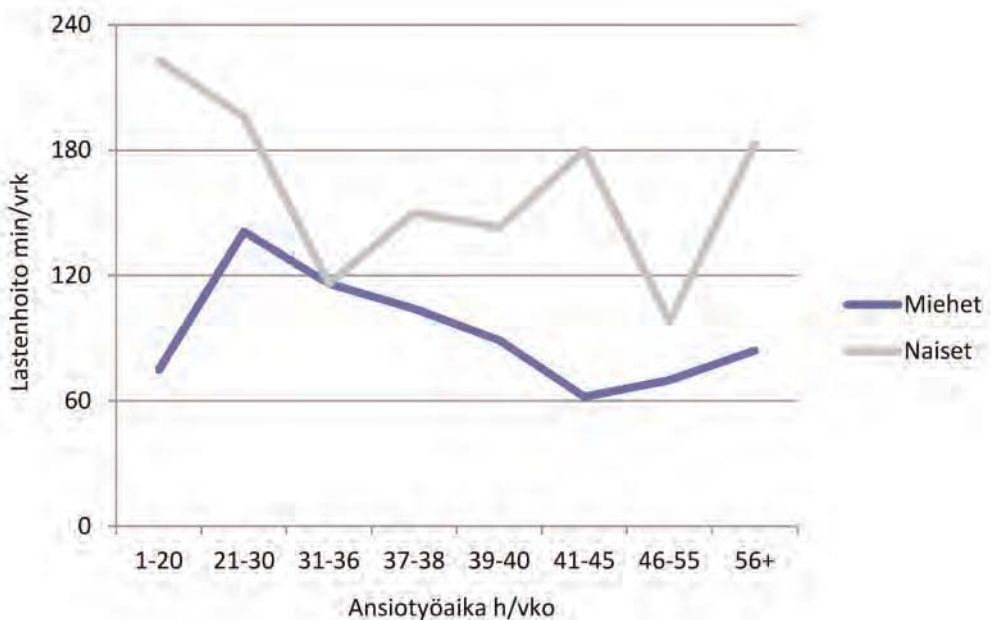
* Muuttujan luokassa lastenhoitoon käytetty keskimääräinen aika, kun muiden mallissa olevien muuttujien vaikutus on vakioitu.

Lasten lukumäärän yhteys lastenhoitoaikaan ei ole suoraviivainen. Luvussa 4 havaitsimme, että lastenhoitoaika kasvoi lapsiluvun myötä sekä isillä että äideillä, kun lasten ikää ei otettu huomioon. Kun lasten iän vaikutus vakioitiin, siirtyminen yhdestä lapsesta kahteen lapseen lisäsi isien ja vähensi äitien työmäärää. Sen sijaan kun lapsia oli kolme tai sitä enemmän, väheni isien työmäärä mutta äitien kasvoi. Vanhemman ikä ei tässä tarkastelussa vaikuttanut lastenhoitoon käytettyyn aikaan.

Puolison työaika vaikutti isien lastenhoidon määrään mutta ei äitien. Isät käyttivät enemmän aikaa lastenhoitoon, jos äiti teki normaalia tai pitkää työviikkoa. Äitien työpanokseen isän työviikon pituus ei vaikuttanut. Puolison puuttuminen heijastui kuitenkin äitien työmäärään. Yksinhuoltajaäidit käyttivät pariskuntaäiteihin verrattuna selvästi enemmän aikaa lastenhoitoon, kun muiden tekijöiden vaikutus oli kontrolloitu. Koulutustason nousu lisäsi lastenhoitoon käytettyä aikaa sekä äideillä että isillä, mutta sen yhteys ei ollut tilastollisesti merkitsevä kun muiden tekijöiden vaikutus oli otettu huomioon.

Kuvaamme vielä erikseen ansiotyöajan yhteyttä lastenhoitoon käytettyyn aikaan, kun muiden tekijöiden vaikutus on kontrolloitu. Kuviosta 25 käy ilmi, että ansiotyöajan lisääntyminen vähentää lievästi lastenhoitoon käytettyä aikaa sekä naisilla että miehillä. Naisilla lastenhoitoon käytetty aika kääntyy kuitenkin lievästi nousevaksi kun säännöllinen viikko työaika ylittää ns. normaalin työajan, 37–40 tuntia viikossa. Myös miehillä pitkän työviikon yhteys lastenhoitoaikaan oli epäselvä: hyvin pitkää työviikkoa tekevillä isillä lastenhoitoon käytetty aika ei juuri poikennut ns. normaalia työaikaa tekevistä isistä.

Kuvio 25. Vanhempien ansiotyöajan yhteys lastenhoitoon käytettyyn aikaan 2010 (lastenhoitoaika min/vrk)

Ansiotyöajan yhteys lastenhoitoaikaan mallista, jossa ikä, nuorimman lapsen ikä, lapsiluku, koulutusaste, puolison työaika, päiväkirjanpäivän tyyppi sekä ansiotyöaika luokiteltuna.

Iltatyö vähentää lastenhoitoon käytettyä aikaa

Tarkastelemme vielä erikseen sitä, miten ilta-aikaan työskentely vaikuttaa lastenhoitoon käytettyyn aikaan. Vaikka epätyypillinen työaika ei sellaisenaan vähentänyt lastenhoitoon kokonaisuudessa käytettyä aikaa (Taulukko 29), ilta-aikaan sijoittuva työaika merkitsee kuitenkin käytännössä sitä, ettei vanhemmalla ole samassa määrin mahdollisuuksia viettää aikaa lastensa kanssa varsinkaan työpäivinä. Äidit tekevät runsaasti vuorotyötä, johon saat-
taa sisältyä iltatyötä, isillä puolestaan ilta-aikaan tehty työ oli satunnaisempaa ja liittyi joko työpäivän venymiseen tai ansiotöiden tekemiseen kotona ilta-aikaan. Taulukossa 30 on kuvattu lastenhoitoon, kotitöihin ja vapaa-aikaan kuluva aika (sekä päätoimintona että sivutoimintona tehty lastenhoito) sen mukaan, tekikö vanhempi töitä ilta-aikaan klo 18 ja 22 välillä. Tarkastelu on kohdistettu vain työpäiviin ja niihin vanhempiin, joilla oli vähintään yksi korkeintaan 10-vuotias lapsi.

Taulukko 30. Kotitöihin, vapaa-ajan toimiin sekä lastenhoitoon käytetty aika työpäivänä ilta-aikaan tehdyn ansiotyön mukaan 2010, min/vrk.

	Miehet		Naiset	
	Ansiotyötä klo 18–22	Ei ansiotyötä klo 18–22	Ansiotyötä klo 18–22	Ei ansiotyötä klo 18–22
Lastenhoito	48	82	110	120
Kotityöt	64	103	143	129
Vapaa-aika	134	208	135	186

Huom. Lastenhoitoaikaan laskettu sekä päätoiminto ja sivutoiminto.

Ilta-aikaan sijoittuva ansiotyö vähentää selvästi lastenhoitoon käytettyä aikaa sekä miehillä että naisilla. Äideillä ero on kuitenkin verraten pieni, vain 10 minuuttia vuorokaudessa. Tässä ei eroteltu iltatyötä sen mukaan, oliko kyseessä tavanomainen iltavuoro vai satunnainen, päivätyön lisäksi ilta-aikaan tehty (yli)työ. Äidit olivat tehneet ansiotyötä keskimäärin 87 minuuttia ja isät noin kaksi tuntia klo 18 ja 22 välillä. Isien iltatyöstä suurempi osa kuin äideillä liittyi tavanomaisen työpäivän venymiseen klo 18 yli.

Lastenhoitoon käytetty aika väheni tasaisesti sitä mukaa, kun ansiotyöaika piteni. Tulokset on sikäli odotettavissa, että ansiotyöajan pitenemisen myötä aikaa jää väistämättä vähemmän muille toiminnoille. Ansiotyötä iltaisin tekevät pienten lasten isät vähensivät ajankäyttöään tasaisesti paitsi lastenhoitoon myös kotitöihin tai vapaa-ajan toimiin. Äidit tinkivät puolestaan enemmän vapaa-ajastaan, ja ilta-aikaan ansiotyötä tekevät äidit käyttivät enemmän aikaa kotitöihin kuin ne äidit, jotka eivät tehneet ansiotöitä iltaisin. Ilmeisesti iltavuoroon menevät äidit tekevät kotityöt aamupäivisin.

Iltaisin työskentelevät vanhemmat voivat korvata iltatyön aiheuttamaa vähennystä lastenhoitoon viettämällä lasten kanssa enemmän aikaa päiväaikaan tai viikonloppuisin.

Epätyyppillistä työaikaa tekevät käyttivätkin arkipäivisin vähemmän aikaa, ja viikonloppuisin tai vapaapäivinä enemmän aikaa lastenhoitotehtäviin kuin säännöllisessä päivätyössä käyvät (taulukkoa ei esitetä). Keskimäärin lastenhoitoon käytetty aika (vuoden kaikkien päivien keskiarvo) ei juuri eronnut säännöllisessä päivätyössä käyvillä tai epätyyppilliseen aikaan työskentelevillä.

Kiire ei vähennä lastenhoitoa

Vapaa-aikaa on koko väestön tasolla tullut lisää, mutta lapsiperheiden vanhemmat eivät juuri ole päässeet kasvaneesta vapaa-ajasta nauttimaan. Kotityöt ja lastenhoito vievät suurimman osan arkipäivien vapaasta ajasta. Kiireen kokeminen on yleistä lapsiperheissä, vaikka kiirekokemukset näyttävätkin vähentyneen viimeksi kuluneen kymmenen vuoden aikana.

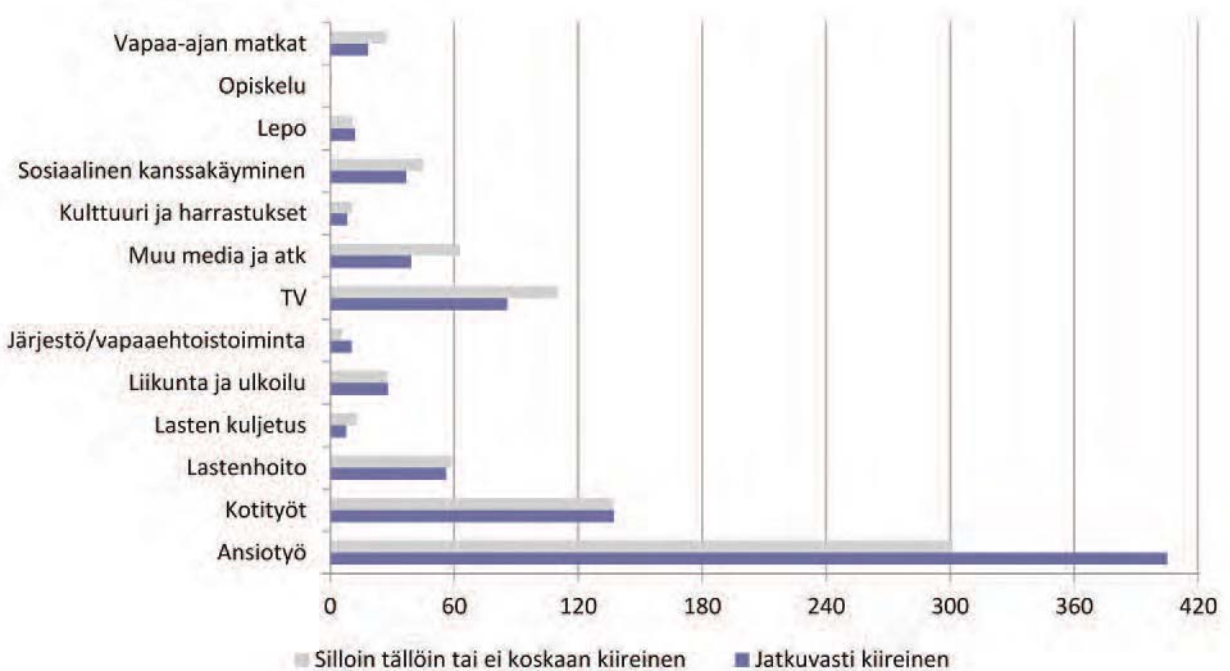
Pitkät työpäivät lisäävät kiirettä, mutta miten kiire näkyy lapsiperheiden muussa ajankäytössä? Tekevätkö jatkuvasti kiireiset vanhemmat myös muita enemmän kotitöitä, vai liittyykö kiire siihen, että erilaiset vapaa-ajan harrastukset ja toimet tai lasten vieminen erilaisiin harrastuksiin vievät runsaasti kiireisten vanhempien aikaa? Vertailemme seuraavaksi jatkuvasti kiireisten ja vähemmän kiireisten vanhempien ajankäyttöä. Tarkastelun kohteena ovat työssäkäyvät vanhemmat, joilla on vähintään yksi 10-vuotias tai tätä nuorempi lapsi.

Ansiotyö vei selvästi enemmän aikaa niiltä isiltä, jotka kokivat jatkuvasti kiirettä kuin niiltä, joilla kiire oli satunnaisempaa (Kuvio 26). Kiireiset isät eivät kuitenkaan näytä tinkivän kotitöistä tai lastenhoitoon käyttämästään ajasta. Ainoastaan lasten kuljetuksiin ja saattamiseen kuluu heiltä vähemmän aikaa kuin kiireettömiltä isiltä. Kiire vähentää myös tasaisesti isien muuta ajankäyttöä. Jatkuvasti kiirettä kokevat isät käyttävät muita vähemmän aikaa sosiaaliseen kanssakäymiseen ja tuttavien tapaamiseen, kulttuuri- ja harrastustoimintaan tai television tai muun median parissa. Liikuntaan ja ulkoiluun riittää kuitenkin kiireisiltä isiltä yhtä paljon aikaa kuin vähemmän kiireisiltä. Myös vapaaehtoistoimintaan kuluu enemmän aikaa jatkuvasti kiirettä kokevilta isiltä muihin verrattuna. Hieman yllättävää oli se, että jatkuvasti kiireiset isät käyttivät lepoon tai muuhun oleiluun enemmän aikaa kuin vähemmän kiireiset.

Tykkään piirtää, maalata, tehdä käsillä erilaisia juttuja. Se olisi varmaan ensimmäinen asia mikä lisääntyisi, jos yhtäkkiä olisi pitkiä, yhtäjaksoisia pätkiä omaa aikaa enemmän.

Kiireisyys voi liittyä myös runsaaseen kodin ulkopuolisiin tapahtumiin tai harrastuksiin osallistumiseen. Vapaa-aikana tapahtuvaan liikkumiseen tai matkoihin kuluvan ajan perusteella pyrittiin arvioimaan sitä, kuinka runsasta tämänkaltaisen osallistuminen on. Tulosten perusteella näyttää siltä, että kiireiset isät osallistuvat muita harvemmin kodin ulkopuolisiin tapahtumiin. Jatkuvasti kiirettä kokevat isät käyttivät nimittäin vähemmän aikaa vapaaajalla tapahtuviin liikkumiseen tai matkoihin kuin ne isät, jotka eivät olleet yhtä kiireisiä.

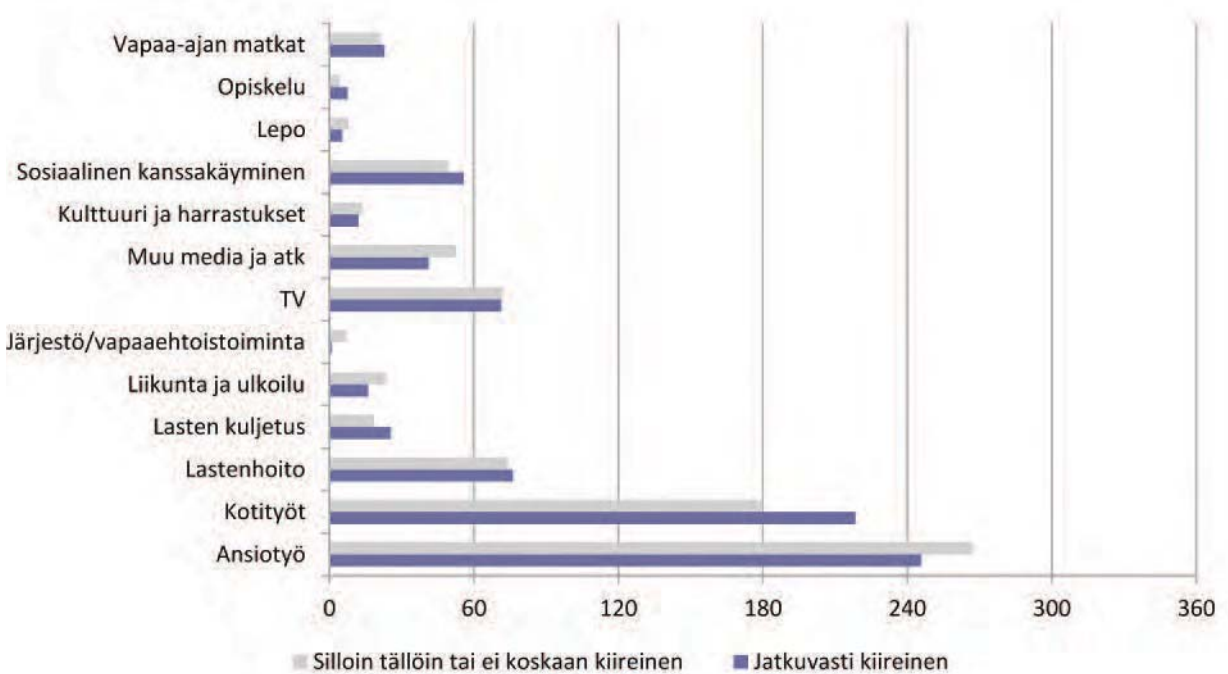
Kuvio 26. Ajankäyttö eri toimintoihin vastaajan kiireisyyden mukaan 2010, min/vrk (kaikki vuoden päivät). Työssäkäyvät isät

Ansiotyö ei ole yhtä selvästi yhteydessä äitien kuin isien kiireeseen (Kuvio 27). Pitkät työajat lisäsivät myös äitien kiirettä, mutta kiireen kokemus ei ollut harvinaista lyhyttä työpäivää tekevillä äideilläkään. Jatkuvasti kiirettä kokevat äidit käyttivät sen sijaan selvästi enemmän aikaa kotitöihin ja jonkin verran enemmän aikaa myös lastenhoitoon ja lasten kuljettamiseen kuin harvemmin kiirettä kokevat äidit. Äitien kiireen taustalla näyttääkin olevan isiä selvemmin myös kotiin ja perheen ajankäyttöön liittyviä tekijöitä.

Kiireiset äidit tinkivät lähinnä liikunnasta ja muun median – erityisesti lukemisen – parissa viettämästään ajasta. Sen sijaan tv:n katseluun, sosiaaliseen kanssakäymiseen ja vapaa-ajan opiskeluun riittää kiireisiltä äideiltä lähes yhtä paljon tai jopa enemmän aikaa kuin vähemmän kiireisiltä. Järjestö- tai vapaaehtoistoimintaan tai kulttuuri- ja harrastusosallistumiseen ei kiireisiltä äideiltä sen sijaan juuri riitä aikaa. Myös lepoaikaa jäi kiireisille äideille vähemmän kuin niille äideille, jotka eivät tunteneet kiirettä yhtä usein. Vapaa-ajalla tapahtuva kodin ulkopuolisiin toimintoihin osallistuminen – erityisesti lasten kuljettaminen – näyttää olevan jatkuvaa kiirettä kokevilla äideillä runsaampaa kuin vähemmän kiireisillä. Kiirettä kokevat äidit käyttivät jonkin verran enemmän aikaa vapaa-ajalla tapahtuvaan liikkumiseen ja matkoihin kuin vähemmän kiireiset äidit. Ehkä osa äitien kiireestä selittyikin juuri lasten harrastuksiin osallistumisen tai oman osallistumisen viemällä ajalla.

Kuvio 27. Ajankäyttö eri toimintoihin vastaajan kiireisyyden mukaan 2010, min/vrk (kaikki vuoden päivät). Työssäkäyvät äidit

Kiireiset vanhemmat eivät siis juuri näytä tinkivän kotitöistä tai lastenhoidon vaatimasta ajasta, vaan näihin kuluu jopa enemmän aikaa kuin vähemmän kiireisiltä. Isät vähensivät sen sijaan muita vapaa-ajan toimiaan, erityisesti television katselua, äidit lähinnä liikuntaan ja lukemiseen käyttämäänsä aikaa.

*Mitään muuta
en ole kokenutkaan
kuin aikapulaa.*

Kiirettä vai aikapulaa?

Voiko lapsiperheiden kiire vähentyä vaikka aikapula kasvaa? Tilasto-keskuksen tekemän vertailun perusteella aikapulaa kokeneiden lapsiperheiden osuus on näet noussut tasaisesti 1990-luvun alusta vuoteen 2010 (Pääkkönen & Hanifi 2011). Aikapulan kokeminen oli lisääntynyt varsinkin pienten lasten talouksissa. Samalla kuitenkin varsinkin pienten lasten äitien kiire oli vähentynyt viimeksi kuluneen kymmenen vuoden aikana.

On mielenkiintoista, että kiireen kokemista ja aikapulaa koskevat tulokset antavat hie-
man ristiriitaista tietoa lapsiperheiden kiireen kehityksestä. Voiko potea kroonista aikapu-
laa vaikkei olisikaan kiireinen?

Aikapulan kokeminen voi olla yhteydessä kiireen tunteeseen, mutta sen taustalla voi olla myös muita tekijöitä. Kiire viittaa ehkä enemmän kokemukseen siitä, että ei ehdi tekemään kaikkea mitä oli tarkoitus tehdä, kun tehtävän suorittamiseen on varattu liian vähän aikaa. Kiire kasvaa tasaisesti työmäärän kasvaessa. Aikapulan kokemus taas viittaa ristiriitaisiin tavoitteisiin: haluttaisiin tehdä monia erilaisia asioita, mutta aika ei yksinkertaisesti riitä kaikkeen.

Aikapula on ehkä myös kiirettä alttiimpi yhteiskunnassa valitseville normeille: ajan puutteen kokemus ei liity pelkästään tosiasialliseen (vapaan) ajan vähyys, vaan sitä ohjaavat myös käsitykset siitä, mihin aikaa pitäisi käyttää. Aikaa tulisi kohdistaa 'oikeanlaiseen' tekemiseen, esimerkiksi ajan viettämiseen perheen kanssa (Takala 2002; Gershuny 2000). Toki lapsiperheissä aikapulan ja kiireen kokemukset voivat olla päällekkäisiä. Kiire syntyy siitä, kun yritetään ehtiä tekemään kaikki tarpeelliset asiat, aikataulut ovat tiukkoja ja joudutaan sovittamaan yhteen erilaisia tarpeita – ja samalla haluttaisiin tehdä vielä paljon muuta.

Ajankäytön tutkimuksissa kiireen kokemista kysyttiin samankaltaisella kysymyksellä vuosina 1999 ja 2010. Aikapulaa koskeva kysymys on sen sijaan ollut lähes samankaltainen jo vuodesta 1987. Aikapulaa koskevassa kysymyksessä tiedusteltiin vastaajilta, oliko heillä sellaisia asioita, joita he olisivat halunneet tehdä tavallisina arkipäivinä, mutta joista oli jouduttu luopumaan aikapulan takia.

Aikapulan kokeminen oli, kuten jatkuvan kiireenkin kokemus, yleisempää naisilla kuin miehillä (Taulukko 31). Lasten ikä vaikutti sekä kiireen että aikapulan kokemuksiin: mitä vanhempia lapset olivat, sitä vähemmän koettiin kiirettä tai aikapulaa. Kiireisimpiä olivat alle kouluikäisten lasten vanhemmat sekä yksinhuoltajaäidit. Kiireen kokeminen samoin kuin aikapula lisääntyi isillä tasaisesti ansiotyöaikojen pidentyessä. Äideillä yhteys ei ollut yhtä selvä kuin isillä. Ansiotyöajan lisääntyminen kasvatti kuitenkin tasaisemmin äitien kiirettä, kun taas aikapulaa kokevia oli lähes yhtä runsaasti sekä lyhyttä että pitkää työaikaa tekevien äitien joukossa.

Kiirekokemukset olivat vähentyneet erityisesti pienten lasten äideillä ja kouluikäisten lasten vanhemmilla. Aikapulan suhteen oli puolestaan nähtävissä vastakkaista kehitystä: aikapulan kokemukset olivat yleistyneet erityisesti pienten lasten isillä ja kouluikäisten lasten äideillä.

Taulukko 31. Jatkovaa kiirettä tai aikapulaa kokeneiden vanhempien osuus 1999 ja 2010, % (vain työssäkäyvät vanhemmat)

	1999		2010	
	Miehet	Naiset	Miehet	Naiset
Jatkuvasti kiire				
0–6-v. lapsi	34	42	31	33
7–17-v. lapsi	32	30	23	23
Kaikki	33	34	27	28
Aikapula				
0–6-v. lapsi	68	79	77	81
7–17-v. lapsi	59	64	57	72
Kaikki	64	69	68	76

Kiireen ja aikapulan kokemukset erosivat jossain määrin yhteiskuntaluokan mukaan. Yrittäjillä ja ylemmissä toimihenkilöammateissa toimivilla oli muita useammin jatkuvasti kiire, alemmissa toimihenkilöammateissa toimivilla (isillä) puolestaan muita harvemmin (Taulukko 32). Sen sijaan aikapulan kokemukset olivat muita yleisempiä ylemmissä toimihenkilöammateissa toimivilla vanhemmilla. Koulutusasteen yhteys kiire- tai aikapulan kokemiseen oli samansuuntainen: sekä kiirekokemukset että kokemus ajan puutteesta olivat suurimmat korkeasti koulutetuilla.

Taulukko 32. Jatkuvasti kiireiset ja aikapulaa kokeneet työssäkäyvät vanhemmat nuorimman lapsen iän ja sosioekonomisten tekijöiden mukaan, 2010, %

		Miehet		Naiset	
		Jatkuvasti kiire	Aikapula	Jatkuvasti kiire	Aikapula
Kaikki		27	68	28	76
Nuorimman lapsen ikä	0–2-v.	32	81	34	79
	3–6-v.	29	72	33	82
	7–12-v.	22	59	22	75
	13–17-v.	23	55	26	67
Perhetyyppi	Yksinhuoltaja	-	-	34	86
	Kahden huoltajan perhe	27	68	27	74
Koulutusaste	Keskiaste tai vähemmän	26	66	26	74
	Alin korkea-aste tai amkk	26	69	29	76
	Korkea-aste	34	78	30	82
Sosioekonominen asema	Yrittäjät (ml. mv)	37	67	33	70
	Ylemmät toimihenkilöt	30	78	34	81
	Alemmat toimihenkilöt	17	53	24	74
	Työntekijät	24	68	24	76

Onko kiireisillä tai aikapulaa kokevilla muita vähemmän vapaa-aikaa? Aikaisempiin ajankäytön aineistoihin perustuvassa tutkimuksessa havaittiin, että aikapulan ja todellisuudessa käytössä olleen vapaa-ajan määrä eivät aina kulkeneet käsi kädessä. Korkeammin koulutetut tunsivat muita useammin puutetta ajasta, vaikka ajankäytön rakenne tai vapaa-ajan määrä eivät samassa määrin eronneet koulutusryhmien välillä (Takala 2002).

Tarkastelemme seuraavaksi vapaa-ajan määrää vastaajien kokeman aikapulan mukaan vuonna 2010 työssäkäyvien vanhempien keskuudessa.

Isillä kiireen tai aikapulan kokeminen oli sitä yleisempää mitä vähemmän heillä oli vapaata aikaa (Taulukko 33). Aikapulaa kokevilla isillä oli keskimäärin noin 37 minuuttia vuorokaudessa vähemmän vapaa-aikaa kuin niillä isillä, jotka eivät kokeneet ajanpuutetta. Viikossa eroa syntyi noin neljä tuntia. Äideillä aikapulan yhteys vapaa-ajan määrään ei ollut yhtä selvä. Ajanpuutetta kokevilla äideillä oli keskimäärin vain noin 16 minuuttia vuorokaudessa vähemmän vapaa-aikaa kuin niillä äideillä, jotka eivät kokeneet aikapulaa. Lisäksi yrittäjinä tai työntekijäammateissa toimivista äideistä aikapulaa kokeneilla on lähes saman verran tai jopa enemmän vapaa-aikaa kuin niillä äideillä, jotka eivät olleet kokeneet puutetta ajasta. Kun vapaa-ajan määrää tarkasteltiin pelkästään työssäkäyntipäiviltä, erot olivat samansuuntaisia. Aikapulaa kokevilla isillä oli päivittäin keskimäärin noin puoli tuntia vähemmän vapaa-aikaa kuin niillä isillä, jotka eivät kokeneet aikapulaa. Äideillä ero kapeni kymmeneen minuuttiin.

Taulukko 33. Vapaa-ajan määrä aikapulan mukaan, työssäkäyvät vanhemmat sosioekonomisen aseman mukaan 2010, h:min (kaikki vuoden päivät)

	Aikapulaa	Ei aikapulaa
Miehet		
Yrittäjät	3:39	4:17
Ylemmät toimihenkilöt	4:32	5:38
Alemmat toimihenkilöt	5:12	5:49
Työntekijät	5:11	5:09
Kaikki	4:38	5:15
Naiset		
Yrittäjät	4:22	4:24
Ylemmät toimihenkilöt	4:17	4:31
Alemmat toimihenkilöt	4:07	4:33
Työntekijät	4:34	4:32
Kaikki	4:15	4:31
Vapaa-aika ks Kuvio 17.		

Nuorempana sitä hyvin hoiti työpäivät ja illalla oli jotain kokousta ja siinä välillä ehti tekemään vaikka mitä. Ja mä sillon ihmettelin, että mitä nuo vanhemmat ihmiset puhuu, ettei ehdi tehdä mitään. Nyt mä tiedän tasan tarkkaan mitä ne tarkotti sillä.

On muistettava, että tässä vapaa-aikaan luettiin erilaisia toimintoja, eikä se tarkoittanut pelkästään ansiotyöstä (tai kotitöistä/lastenhoidosta) vapaata aikaa. Vapaa-ajan harrastukset tai runsas osallistuminen voivat osaltaan lisätä puutetta ajasta – tai tunnetta siitä, että erilaisesta tekemisestä huolimatta aika ei edelleenkään riitä kaikkeen siihen, mitä haluaisi tehdä.

Aikapulaa kokeneista runsas kolmannes kertoi olevansa jatkuvasti kiireinen ja noin kaksi kolmasosaa koki kiirettä silloin tällöin. Jatkuvasti kiireisistä taas yli 95 prosenttia koki myös aikapulaa. Sen sijaan silloin tällöin kiirettä kokevista noin kolmasosa katsoi, ettei juuri kokenut aikapulaa. Jatkuva kiireen kokemus näyttää siis lisäävän aikapulaa, sen sijaan aikapulan kokeminen ei välttämättä ole yhteydessä kiireen kasvuun.

Ainahan ihmiset joutuu luopumaan jostain, aika on aina rajallinen, koskaan ei voi tehdä kaikkea sitä mitä haluais. Ehkä tarkoittit, et joutuuko luopumaan jostakin tärkeästä sen takia, et joutuu tekemään jotain pakollista. En mä tiedä – kyl mä oon valinnu sen elämän mikä mulla on.

Mihin aikaa toivotaan lisää?

Kun vanhemmilta tiedusteltiin, minkälaisiin toimiin lisäaikaa sitten haluttaisiin, liikunta ja ulkoilu nousivat ylivoimaisesti toivotuimmiksi ajankäytön kohteiksi (Taulukko 34). Liikunnalle lisää aikaa toivovien osuus on myös noussut kymmenen vuoden takaisesta. Pienten lasten äideistä lähes 43 prosenttia toivoi voivansa harrastaa liikuntaa enemmän, samanikäisten lasten isistä lähes 37 prosenttia. Kymmenen vuotta sitten lisää aikaa liikunnalle toivoi joka viides pikkulapsen vanhempi (Pääkkönen & Niemi 2002, 40). Liikunnan lisäksi muita lisäajan kohteita olivat erilaiset harrastukset, äidit mm. toivoivat lisää aikaa käsitöille, vaikkakaan eivät enää yhtä runsaasti kuin vielä vuosikymmen sitten. Myös lukemiseen olisi toivottu lisää aikaa.

Sen sijaan kotitöiden tekemiseen ei enää samassa määrin haluta lisää aikaa kuin vielä 2000-luvun alussa. 2000-luvun alussa 16 prosenttia pienten lasten isistä ja runsas viidesosa äideistä halusi lisää aikaa kotitöiden tekemiseen (Pääkkönen & Niemi 2002, 40), nyt harvempi kuin joka kymmenes isistä tai äideistä halusi käyttää enemmän aikaa kotitöihin. Lastenhoito tai lasten kanssa ajan viettäminen samoin kuin muu perheen kanssa seurustelu ovat sen sijaan säilyttäneet tai jopa vahvistaneet asemaansa: kuusi prosenttia pienten lasten isistä ja kymmenen prosenttia äideistä olisi halunnut lisää aikaa olla lasten kanssa vuonna 1999 samoin kuin vuonna 2010. Aikaa perheelle halusi viisi prosenttia pikkulapsiperheiden isistä ja vain kaksi prosenttia äideistä vuonna 1999 (emt., 40), mutta vuonna 2010 isistä noin kymmenen ja äideistä viisi prosenttia olisi halunnut viettää enemmän aikaa perheen kanssa.

Taulukko 34. Mihin aikaa haluttaisiin lisää? Työssäkäyvät vanhemmat (0–17-vuotiaita lapsia) 2010, % (vastausten jakauma)

	Miehet	Naiset
Liikunta ja ulkoilu	36	39
Harrastukset	16	15
Kotityöt	12	9
Lepo	7	2
Perheen kanssa seurustelu	7	4
Lasten hoito	5	8
Lukeminen	5	11
Muu sosiaalinen kanssakäyminen	2	3
Kulttuuritilaisuuudet	1	1
Opiskelu vapaa-ajalla	1	1
Nukkuminen	1	2
Ansiotyö	1	0
TV:n katselu	1	0
Muu vapaa-ajan vietto	6	4
Yhteensä	100	100

*Lapset tulee koulusta,
sitten he syö siellä välipalaa,
myöskin ruokailevat itsenäi-
sesti. Illat on yleensä vedetty
täyteen harrastuksia.*

6 Lasten ja nuorten arki-illat

Tässä luvussa kerromme vanhempien, lasten ja nuorten kotona olosta arkisin. Ovatko vanhempien työpäivät venyneet yhä pidemmiksi ja kotiintulo siirtynyt niin, että yhä useammat lapset ja nuoret viettävät iltapäivänsä ja alkuillan ilman vanhempien läsnäoloa? Selvitämme työssäkäyvien vanhempien sekä koululaisten kotona oloa iltapäivisin ja arki-iltais-in. Selvitämme myös perheiden arkipäivien ruokailussa tapahtuneita muutoksia ruokailuun ja ruuan valmistukseen käytetyn ajan perusteella. Vanhempien ajankäytön lisäksi tarkastelemme myös sitä, mitä nuoret puuhaavat iltapäivisin sekä arki-iltoina ja kysymme, kuinka suuren osa nuorten elämästä niin sanottu ruutu-aika – tietokoneella tai tv:n ääressä – vietetty aika vie. Lopuksi tarkastelemme, onko lasten ja nuorten nukkumaanmenoajassa tapahtunut muutoksia viimeksi kuluneiden kymmenen vuoden aikana.

Vanhempien, lasten ja nuorten kotonaolo

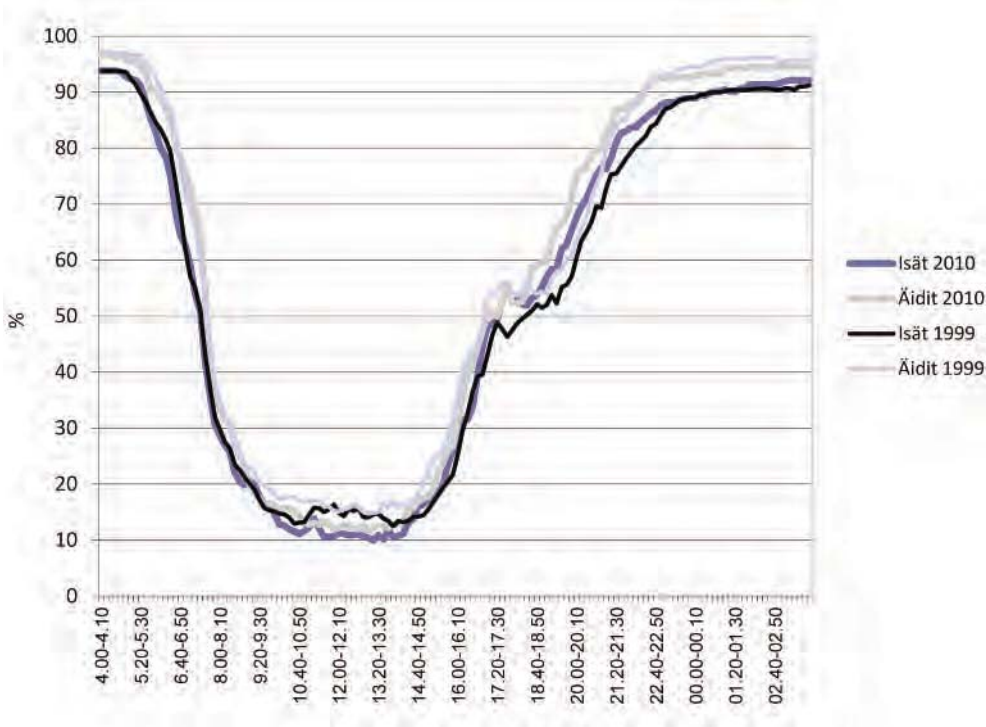
Ajankäyttötutkimuksen päiväkirjat kertovat paitsi yksittäisiin toimintoihin käytetystä ajasta myös siitä, mihin kellonaikaan erilaisia toimintoja tehdään. Päiväkirjoihin kerätään tietoa myös siitä, missä toiminto suoritetaan. Tämän perusteella on mahdollista selvittää missä määrin vanhemmat, lapset ja nuoret viettävät aikaansa kotona arkipäivisin ja vapaapäivinä.

Vaikka kotonaolo ei suoranaisesti kerro sitä, viettävätkö perheenjäsenet aikaa yhdessä vai erikseen, se kuvaa yhdessäolon mahdollisuuksia perheissä. On kuitenkin muistettava, että koti ei suinkaan ole ainoa paikka, jossa perheet voivat viettää aikaa yhdessä – eikä kotonaakaan aina olla yhdessä tai edes samaan aikaan muiden perheenjäsenten kanssa.

Äitien ja isien kotonaolo työpäivänä näyttää yllättävän samankaltaiselta (Kuvio 28). Merkittävää muutosta vanhempien kotonaolossa ei myöskään ole tapahtunut viimeisten kymmenen vuoden aikana. Valtaosa vanhemmista lähtee töihin aamulla ennen kello kahdeksaa, äidit hieman myöhemmin kuin isät. Kotiintuloaika vaihtelee enemmän, puolet vanhemmista on kotona työpäivänä vähän kello viiden jälkeen. Tämän jälkeen kotona olevien vanhempien osuuden kasvu pysähtyy noin tunnin ajaksi, ja alkaa uudelleen kohota kello kuuden jälkeen. Erilaisten omien tai lasten harrastusten alkamisajankohta sijoittuu todennäköisesti juuri tuohon ajankohtaan.

Isistä hieman suurempi osa on nykyisin kotona aikaisemmin kuin 2000-luvun alussa: puolet isistä on kotona klo 17.30, vuonna 1999 näin oli vasta klo 18.00. Äitien kotiintulon ajankohta ei juuri ole muuttunut kymmenessä vuodessa. Puolet äideistä on kotona klo 17 mennessä. Kiinnostavaa on kuitenkin se, että sekä äideistä että isistä oli kymmenen vuotta sitten suurempi osa poissa kotoa ilta-aikaan klo 18 ja 22 välillä kuin nykyisin.

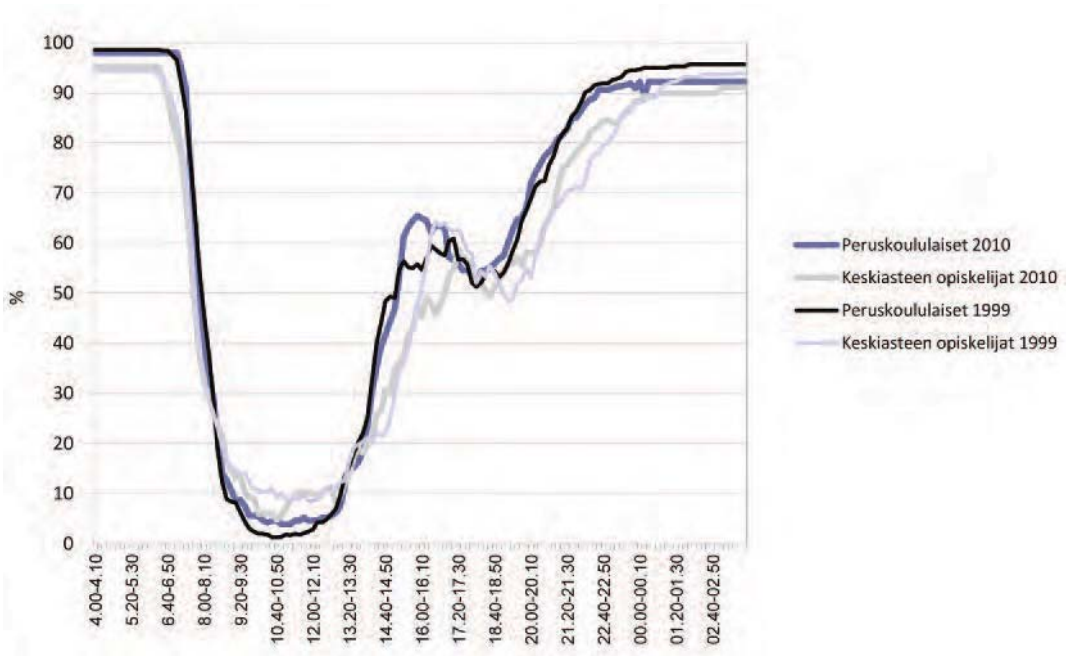
Kuvio 28. Äitien ja isien kotonaolo työpäivinä, % kellonajan mukaan 1999 ja 2010 (työssäkäyvät vanhemmat)

Merkittävää muutosta vanhempien kotona olossa ei ole tapahtunut ainakaan viimeksi kuluneen kymmenen vuoden aikana. Pelko siitä, että varsinkin iltatyön lisääntyminen veisi entistä enemmän vanhempien kotonaoloaikaa, ei tämän mukaan näyttäisi käyneen toteen. Toisaalta on muistettava, että töitä voidaan tehdä myös kotoa käsin. Edellä havaitsimme, että joka kymmenes isä ja äiti olikin tehnyt päiväkirjapäivänä ansiotöitä kotona.

Lasten ja nuorten kotona olossa ei myöskään ole tapahtunut kovin suuria muutoksia viimeksi kuluneiden kymmenen vuoden aikana (Kuvio 29). Merkittävin muutos koskee myöhäisiltapäivää. Ala-asteen viimeisiä luokkia ja yläastetta käyvien peruskoululaisten koulupäivät päättyvät usein klo 13 ja 15 välillä, ja kotiin tullaan kello kahden tai kolmen aikaan. Puolet peruskoululaisista on tullut kotiin kello kolmeen mennessä, ala-astetta käyvät lapset aikaisemmin kuin ylä-astetta käyvät. Kotona käytyään monet lähtevät ulos, kavereiden luokse tai harrastuksiin. Koulukäyntiä koskevat aikataulut eivät juuri ole muuttuneet 2000-luvulla. Sen sijaan iltpäivisin kotona olevien osuus on kasvanut peruskoululaisten keskuudessa vuodesta 1999 vuoteen 2010. Nykyisin on peruskoululaisista suurempi osa kotona klo 15.30–17.00 kuin kymmenen vuotta aikaisemmin.

Kuvio 29. Lasten ja nuorten kotonaolo koulupäivinä, % kellonajan mukaan 1999 ja 2010

Peruskoululaiset = iältään n. 10–16-v., peruskoulun ala- tai yläasteella opiskelevat

Keskiasteen opiskelijat = iältään n. 16–19-v., lukiossa tai ammatillisessa oppilaitoksessa opiskelevat

Nuorten kohdalla kotona oleminen iltapäivisin on puolestaan vähentynyt. Keskiasteen opiskelijat tulevat kotiin myöhemmin kuin peruskoululaiset: puolet heistä on tullut kotiin noin klo 16 mennessä. Päinvastoin kuin peruskoululaisista, on keskiasteen opiskelijoista harvempi nykyään kotona klo 16 ja 19 välillä kuin kymmenen vuotta aikaisemmin.

Peruskoululaisten ilta-ajan kotiintuloajoissa ei juuri ole tapahtunut muutosta kymmenessä vuodessa. 80 prosenttia peruskoululaisista on kotona arki-iltoisin klo 21 mennessä, 90 prosenttia klo 22 mennessä. Mikäli perjantai-iltaa ei oteta mukaan arki-iltoja koskevaan tarkasteluun, aikaistuu kotiintulo vielä hieman, ja 80 prosenttia lapsista on kotona klo 20.30. Keskiasteen opiskelijat ovat iltoisin poissa kotoa myöhempään kuin peruskoululäiset. 80 prosenttia keskiasteen opiskelijoista on kotona klo 22 mennessä. Kotiintulo näyttää heidän kohdallaan kuitenkin hivenen aikaistuneen kymmenessä vuodessa: Vuonna 2010 oli suurempi osa keskiasteen opiskelijoista kotona iltoisin jo klo 21 kuin vuonna 1999.

Yhteinen ruoka-aika?

Muutokset vanhempien, lasten ja nuorten kotonaolossa ovat olleet varsin vähäisiä viimeksi kuluneiden kymmenen vuoden aikana. Vanhempien kotonaolo arki-iltapäivisin ei juuri ole muuttunut, lasten (peruskouluikäisten) kotonaolo näyttää puolestaan hieman lisääntyneen ja nuorten (keskiasteen opiskelijoiden) vähentyneen 2000-luvulla. Harrastukset tai muut kodin ulkopuolella tapahtuvat toimet vievät sekä vanhempien että lasten ja nuorten myöhäisiltapäivän aikaa. Minkälaisia muutoksia on tapahtunut perheiden ruokailussa? Onko kotona syöminen vähentynyt ja perheen yhteisten ruokahetkien ajankohta siirtynyt arkipäivistä viikonlopulle?

Selvitämme perheiden ruokailua tarkastelemalla aluksi työssäkäyvien vanhempien kokonaisuudessaan ruokailuun käyttämää aikaa sekä kotona tapahtuvaa ateriointia. Vaikka vanhempien ruokailuun käyttämän ajan tarkastelu ei välttämättä kerro perheiden yhteisestä ruokailusta, voidaan sen avulla kuitenkin tarkastella yleisempiä muutoksia suomalaisien ruokailutavoissa. Ruokailuun käytetyn ajan lisäksi tarkastelemme erikseen varsinaisten aterioiden (ei sisällä välipaloja tm.) sijoittumisen ajankohtaa työpäivinä ja vapaapäivinä vanhemmilla sekä lapsilla ja nuorilla.

Kun tarkastellaan arkipäivän ruokailua siihen käytetyn ajan perusteella, muutokset ovat verraten vähäisiä. Lapsiperheiden vanhempien ruokailuun kokonaisuudessaan käyttämä aika ei juuri ole muuttunut viimeksi kuluneiden parin vuosikymmenen aikana (Taulukko 35). Sekä isät että äidit käyttävät runsaan tunnin ateriointiin arkipäivisin. Välipalojen syömiseen käytetty aika on hienoisesti lisääntynyt, mutta se ei näytä ainakaan vielä toistaiseksi lyhentäneen merkittävämmiin ateriointiin käytettyä aikaa työpäivinä.

Sen sijaan viikonloppuisin tai vapaapäivinä käytetään ruokailuun kokonaisuudessaan selvästi enemmän aikaa nykyisin kuin 1990-luvun alussa (Taulukko 35). Viikonloppu-ruokailuun kuluva aika on kuitenkin lisääntynyt erityisesti välipalojen syömiseen käytetyn ajan kasvun myötä, vaikka myös varsinaisten aterioiden syömiseen käytetty aika on lisääntynyt hieman. Kahvin, teen tai välipalojen syömiseen käytetty aika kasvoi selvästi 1990-luvulla, 2000-luvulla viikonloppu-ruokailuaika on sen sijaan kasvanut enemmän varsinaisten aterioiden syömiseen käytetyn ajan lisääntyessä.

Kotona syöminen on hienoisesti vähentynyt sekä arkipäivinä että varsinkin viikonloppuina ja vapaapäivinä viimeksi kuluneiden kahden vuosikymmenen aikana. Vastaavasti muualla kuin kotona tapahtuva ruokailu – ateriointi ravintolassa, toisessa kotitaloudessa tai jossain muualla – on tasaisesti kasvattanut osuuttaan 1990-luvun alusta. Kotona ateriointi näyttää kuitenkin alkaneen lisääntyä uudelleen 2000-luvulla. Muutos koskee kuitenkin vain viikonloppu-ruokailua, arkipäivien kohdalla ei samanlaista kehitystä näytä tapahtuneen (vuoden 1988 luvut eivät ole täysin vertailukelpoisia vuosien 1999 ja 2010 lukujen kanssa).

Tämä on ehkä semmoinen viimeinen, mistä yritetään pitää kiinni, et oltaisiin edes kerran päivässä yhdessä syömässä.

Taulukko 35. Ruokailuun käytetty aika työpäivinä ja vapaapäivinä (pl. vuosilomat) sekä kotona tapahtuvaan ateriointiin käytetty aika 1988, 1999 ja 2010, h:min. Työssäkäyvät vanhemmat

	Ruokailuun kokonaisuudessaan käytetty aika			Kahvi- ja tee/välipalat			Ateriointi kotona		
	1988	1999	2010	1988	1999	2010	1988	1999	2010
Arkipäivät									
Isät	1:14	1:14	1:14	0:31	0:34	0:33	0:23	0:19	0:19
Äidit	1:04	1:06	1:10	0:28	0:32	0:32	0:21	0:16	0:18
Vapaapäivät									
Isät	1:23	1:29	1:35	0:43	0:53	0:54	0:30	0:22	0:24
Äidit	1:20	1:28	1:37	0:41	0:52	0:56	0:28	0:22	0:27

Huom. Taulukossa otettu huomioon ruokailuun käytetty aika vain päätoiminnosta. Kotona tapahtuvaan ruokailuun ei tässä lueta kotona syötyjä välipaloja tms. Vuotta 1988 koskevat tiedot kotona tapahtuvasta aterioinnista poikkeavat hieman vuosien 1999 ja 2010 tietojen laskentatavasta.

Kotona ateriointia voidaan tarkastella myös sen mukaan, kuinka moni päiväkirjaa pitänyt oli käyttänyt vähintään 10 minuuttia aterioiden syömiseen kotona. Tällä tavoin saadaan selville päiväkirjapäivänä kotona ruokailleiden osuus. Taulukossa 36 on kuvattu kotona aterioineiden työssäkäyvien vanhempien sekä lasten ja nuorten osuus työpäivinä tai koulupäivinä sekä vapaapäivinä vuosina 1988-2010.

Muutos kotona ruokailleiden osuudessa on samansuuntainen kuten edellä taulukossa 36 havaitsimme ruokailuun käytetyn ajan kohdalla. Aterioiden syöminen kotona on vähentynyt selvästi vuodesta 1988, joskin merkittävin muutos näyttää ajoittuvan 1990-luvulle. 2000-luvulla kotona ruokailu näyttää lisänneen uudestaan suosiotaan, sillä kotona aterioineiden osuus on kasvanut hieman vuodesta 1999 lähes kaikissa lasten ja nuorten sekä vanhempien ryhmissä. Kotona ruokailu näyttää tämän mukaan kuitenkin kasvattaneen osuuttaan myös arkipäivinä, ei vain viikonloppuisin ja vapaapäivinä kuten edellä taulukossa 36 havaittiin.

Taulukko 36. Ruokailu kotona: arkipäivinä ja vapaapäivinä kotona aterioineiden osuus 1988, 1999 ja 2010, työssäkäyvät vanhemmat sekä opiskelemissa olevat lapset ja nuoret, %

	Työ- tai koulupäivä			Vapaapäivä tai viikonloppu		
	1988	1999	2010	1988	1999	2010
0–6-v. lapsia						
Isät	76	67	69	84	71	72
Äidit	80	66	76	80	72	84
7–17-v. lapsia						
Isät	79	71	74	84	66	72
Äidit	82	70	69	84	74	78
Peruskoululaiset	80	66	68	82	68	70
Keskiasteen opiskelijat	77	63	69	79	70	69
Huom. Taulukossa otettu huomioon vain varsinaisen aterian syöminen päätoiminna.						

Onko yhteiskunnallisella asemalla vaikutusta siihen, missä määrin käytetään aikaa kotona ruokailuun tai ruuan valmistukseen perheen parissa? Mediassa näkynyt ruuanlaiton suosio ei näytä samassa määrin saavuttaneen kotitalouksia, sillä ruuanvalmistukseen käytetty aika on pikemminkin vähentynyt kuin kasvanut 2000-luvulla kaikissa yhteiskuntaryhmissä. Löytyvätkö sosioekonomiset erot pikemminkin ruuan valmistamiseen ja kotona syömiseen osallistumisessa tai niiden viikkorytmistä kuin kokonaisajankäytöstä? Ammattiaseman mukaiset erot voivat liittyä toisaalta ansiotyön vaikutukseen: esimerkiksi yrittäjien pitkä työaika voi vähentää mahdollisuuksia aterioida kotona (perheen kanssa), toisaalta taas joustavammat työaikajärjestelyt saattavat antaa pelivaraa kotitöiden tekemisessä tai vaikkapa ruuan valmistamisessa. Tarkastelemme seuraavaksi ruuan valmistukseen ja kotona ateriointiin osallistumista arkipäivisin ja viikonloppuisin tai vapaapäivinä sosioekonomisen aseman perusteella. Ruuan valmistamisessa on tässä huomioitu vain varsinaisten aterioiden valmistaminen, ei esimerkiksi kahvin tai välipalan valmistamista tai muuta ruuanlaittoa (leivontaa tm.).

Alle kolmasosa isistä oli osallistunut ruuan valmistukseen työpäivinä, äideistä yli puolet (Taulukko 37). Yrittäjät valmistavat kotona ruokaa arkisin jonkin verran useammin kuin muut, tosin isien osallistumisessa ei juuri ollut eroa sosioekonomisten ryhmien välillä. Työntekijäisät olivat valmistaneet ruokaa jonkin verran muita isiä useammin arkipäivinä. Ylemmät toimihenkilöäidit olivat valmistaneet ruokaa arkisin muita harvemmin. Vapaapäivinä ja viikonloppuisin ruuan valmistamiseen käytetään enemmän aikaa ja ruuan valmistamiseen osallistuminen lisääntyy. Isistä lähes puolet oli tehnyt ruokaa viikonloppu-

na tai vapaapäivinä, alemmissa toimihenkilöammateissa toimivat isät muita useammin ja yrittäjäisät muita harvemmin. Myös äitien kohdalla yrittäjinä toimivat äidit olivat valmistaneet muita harvemmin ruokaa viikonloppuisin. Palkansaajaäitien välillä ei juuri ollut eroa viikonlopun tai vapaapäivien aterian valmistamiseen osallistumisessa.

Kotona ruokailu työpäivinä oli harvinaisinta ylemmissä toimihenkilöammateissa toimivilla isillä ja äideillä, ja yleisintä alemmissa toimihenkilöammateissa tai yrittäjinä toimivilla isillä. Äideistä yrittäjät ja työntekijä-äidit ruokailivat muita useammin kotona arkipäivinä. Viikonloppuisin kotona ruokailu on hieman yleisempää kuin arkisiin. Kotona ruokailu viikonloppuisin ja vapaapäivinä oli muita yleisempää ylemmissä toimihenkilöperheissä (sekä ylemmissä toimihenkilöammateissa toimivat isät että äidit ruokailivat kotona muita ryhmiä useammin) ja muita harvinaisempaa alemmissa toimihenkilöperheissä. Myös yrittäjä-äidit ruokailivat vapaapäivinä kotona muita harvemmin.

Taulukko 37. Ruuan valmistukseen ja kotona ateriointiin osallistuneet työpäivinä ja vapaapäivinä, työssäkäyvät vanhemmat sosioekonomisen aseman mukaan 2010, %

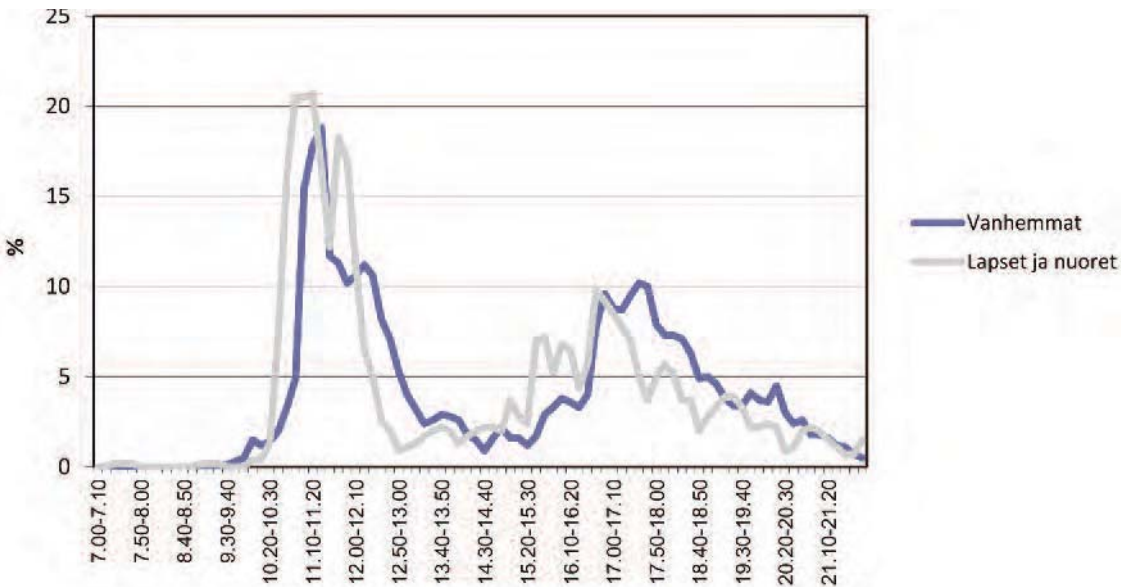
Arkipäivisin	Ruuanlaitto, %		Ateriointi kotona, %	
	Isät	Äidit	Isät	Äidit
Yrittäjät	26	65	77	84
Ylemmät toimihenkilöt	26	50	60	69
Alemmat toimihenkilöt	23	53	80	70
Työntekijät	30	58	70	78
Kaikki	27	54	71	72
Vapaapäivisin	Ruuanlaitto, %		Ateriointi kotona, %	
	Isät	Äidit	Isät	Äidit
Yrittäjät	26	62	74	77
Ylemmät toimihenkilöt	48	77	77	85
Alemmat toimihenkilöt	54	78	66	78
Työntekijät	40	76	69	81
Kaikki	44	76	72	80

Huom. Maanviljelijät on tässä jätetty tarkastelusta pois.

Taulukossa otettu huomioon vain varsinaisen aterian valmistamiseen käytetty aika päätoiminnosta. Kotona aterioinnissa huomioitu vain kotona varsinaisen aterian syömiseen käytetty aika.

Aterioiden ajankohta vaihtelee huomattavasti. Työpäivän aikana pidetty ruokatauko sijoittuu tyypillisimmin klo 11–12 välille, lapset ja nuoret syövät lounaan koulupäivinä hieman vanhempia aikaisemmin (Kuvio 30). Ilta-aikaan tapahtuvan ruokailun ajankohdalla ei enää ole selvää yksittäistä 'huippukohtaa' vaan perheiden päivällisajankohta vaihtelee. Vanhempien arki-illan ruokailun piikki sijoittuu klo 17 ja 18 välille, lasten ja nuorten hieman varhemmaksi. On kuitenkin huomattava, että tämä ei kuitenkaan välttämättä tarkoita sitä, etteivätkö saman perheen jäsenet ruokailisi yhdessä. Iltaruokailun ajankohdan tasoittuminen kertoo siitä, että perheiden välillä on eroja sen mukaan, mihin aikaan päivällistä syödään. Lasten ja nuorten iltaruokailun ajoittuminen hieman vanhempien ruokailua aikaisempaan ajankohtaan voi kuitenkin merkitä sitä, että osassa perheitä arki-iltojen ruokailua säätelevät myös perheenjäsenten harrastus- ja muut menot, ja kaikille perheenjäsenille yhteistä ruokahetkeä on vaikeaa löytää. Ruokailuun osallistuminen vähenee nopeasti klo 18 jälkeen arki-iltaisina, eikä myöhäiseen ilta-aikaan ateriointi keski-eurooppalaiseen tapaan näytä ajankäytön päiväkirjojen perusteella yleistyneen Suomessa.

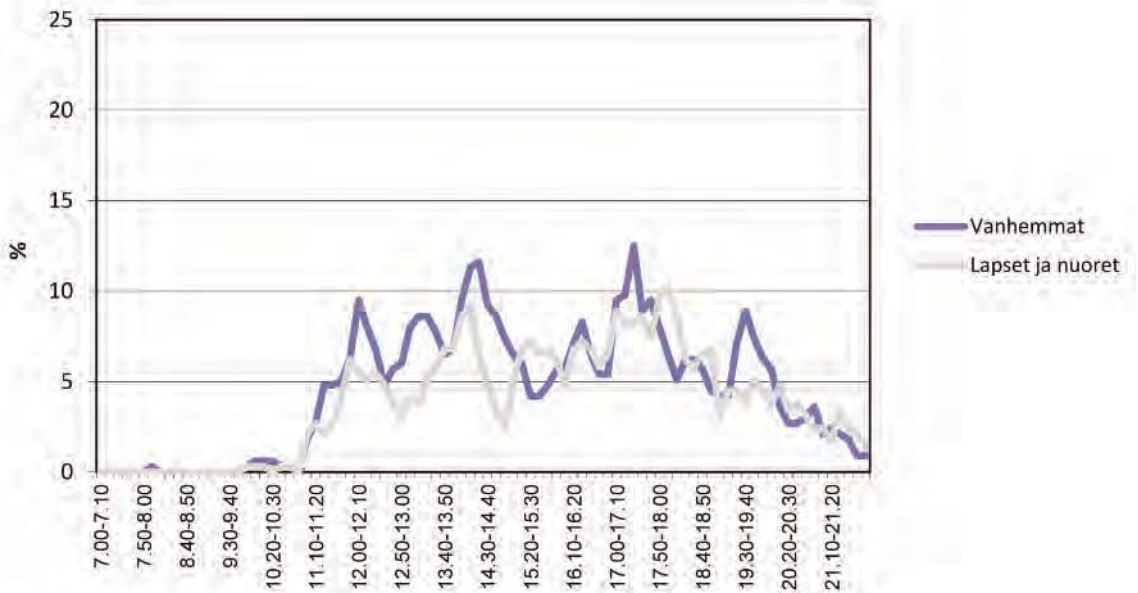
Kuvio 30. Aterioiden syöminen arkipäivisin, työssäkäyvät vanhemmat sekä 10–19-vuotiaat nuoret 2010, toimintoon osallistuneita, %

Vapaapäivinä ja viikonloppuina ruokailun ajankohta siirtyy myöhemmäksi (Kuvio 31). Lounaan ajankohta sijoittuu klo 12 ja 14.30 välille, mutta yhtä selvää 'yhteistä' ajankohtaa kuin arkipäivinä ei viikonlopun tai vapaapäivien aamupäivän ruokailussa ole. Myös illan ruokailu sijoittuu vapaapäivinä ja viikonloppuina arkipäivää myöhäisempään ajankohtaan, ja osa vanhemmista syö aterian vasta noin klo 20 tienoilla. Lasten ja nuorten syövät yle-

simmin ilta-aterian noin klo 18 aikoihin. Vapaapäivien tai viikonlopun ruokailu hajaantuu kuitenkin koko päivän ajalle tasaisemmin kuin arkipäivinä.

Kuvio 31. Aterioiden syöminen vapaapäivinä ja viikonloppuina, työssäkäyvät vanhemmat sekä 10-19-vuotiaat nuoret 2010, toimintoon osallistuneita, %

Mitä lapset ja nuoret tekevät iltapäivisin ja vapaa-aikana?

Mitä nuoret sitten puuhaavat, kun vanhemmat ovat työssä? Tarkastelemme seuraavaksi peruskoululaisten ja keski-asteen opiskelijoiden ajankäyttöä ensin klo 13 ja 17 välillä, ja sen jälkeen klo 17 ja 22 välillä.

Peruskoululaisten arki-iltapäivien ajankäyttö jakaantuu melko tasaisesti eri toimintojen kesken (Taulukko 38). Tyttöjen ja poikien ajankäytössä on kuitenkin jonkin verran eroja. Suurin ero poikien ja tyttöjen iltapäivän ajankäytön välillä liittyy tietokonepelien viemään aikaan. Pojat käyttävät iltapäivisin tietokoneella pelaamiseen keskimäärin noin 20 minuuttia, tytöt vain kolme minuuttia. Tytöt käyttävät sen sijaan poikia enemmän aikaa muuten tietokoneella sekä tv:n ääressä. Tytöt käyttävät poikia enemmän aikaa myös läksyihin, sosiaaliseen kanssakäymiseen ja kotitöihin, pojat puolestaan liikuntaan ja ulkoiluun. Sosiaaliseen kanssakäymiseen käytetty aika tarkoittaa tässä vapaa-ajalla tapahtuvaa sosiaalista kanssakäymistä, ei koulu-aikaan sijoittuvaa ystävien ja tuttavien kanssa vietettyä aikaa.

Kun ruokailuun tai muihin henkilökohtaisiin toimiin kuluva aikaa ei oteta huomioon, vievät tietokoneella vietetty aika, tv:n katselu sekä läksyt eniten iltapäivien aikaa tytöillä. Pojilla tietokonepelit ovat ylivoimainen ykkönen. Tietokonepelien jälkeen liikunta, muu tietokoneen käyttö ja muut harrastukset tai kulttuuri- tai urheilutapahtumiin osallistuminen vievät tasaisesti poikien aikaa iltapäivisin.

Keskiasteen opiskelijoilla on vähemmän vapaata aikaa iltapäivisin kuin peruskoululaisilla pitempään ulottuvien koulupäivien takia. Vapaa-aika kuluu kuitenkin pitkälti samojen toimien parissa kuin peruskoululaisilla. Iltapäivien ajankäytöstä suurin osa kuluu pojilla tietokoneella, joko pelaten tai jotain muuta tehden (kun ruokailua ym. ei oteta huomioon). Tyttöjenkin ajasta tietokone vie suuren osan, vaikka kotityöt vievätkin jo enemmän keskiasteella opiskelevien tyttöjen aikaa. Myös pojat ovat lisänneet kotitöiden tekemistä, mutta silti sukupuolten välinen ero on kasvanut. Liikuntaan ja ulkoiluun käytetty aika on sekä tytöillä että pojilla vähäisempää kuin peruskoululaisilla, samoin tv:n katselu on jäänyt vähemmälle.

Taulukko 38. Iltapäivän kuluessa (klo 13–17) eri toimintoihin käytetty aika koulu-päivänä, peruskoululaiset ja keskiasteen opiskelijat, h:min/vrk

	Peruskoulu		Keskiaste	
	Pojat	Tytöt	Pojat	Tytöt
Läksyt ja vapaa-ajan opiskelu	0:11	0:16	0:07	0:14
Ansio työ	0:03	0:03	0:01	0:02
Kotityöt	0:08	0:13	0:13	0:20
Tietokonepelit	0:20	0:03	0:17	0:02
Muu tietokoneen käyttö	0:14	0:19	0:18	0:16
Tv	0:13	0:17	0:12	0:10
Liikunta ja ulkoilu	0:15	0:09	0:11	0:04
Kulttuuri ja harrastukset	0:14	0:12	0:06	0:07
Osallistuva toiminta	0:01	0:03	0:02	0:01
Sosiaalinen kanssakäyminen	0:12	0:15	0:13	0:12
Matkat ja liikkuminen (ei koulumatka)	0:08	0:12	0:11	0:11
Lepo ja oleilu	0:02	0:02	0:07	0:08
Ruokailu ja henkilökohtaiset toimet	0:24	0:26	0:20	0:21
Vapaa-aika yhteensä	2:26	2:32	2:18	2:08

Vapaa-aika= klo 13 ja 17 välinen aika, josta on vähennetty koulunkäyntiin ja koulumatkaan kulunut aika.

Iltajaasta suurin osa kuluu peruskoululaisilla tv:tä katsellen (Taulukko 39). Ruokailu ja muut henkilökohtaiset toimet vievät noin 45 minuuttia, tv:n katseluun käytetään noin tunti. Tietokonepelit vievät poikien iltapäivää, ja muun tietokoneen käytön osuus on kasvanut iltapäivään verrattuna. Pojat tekevät läksyjä enemmän iltapäivään, tytöt puolestaan iltapäivisin koulun jälkeen. Liikunta ja ulkoilu, muut harrastukset sekä kulttuuri- ja urheilutapahtumiin osallistuminen vievät tasaisesti poikien aikaa iltapäivisin. Peruskouluikäisten tyttöjen iltapäivää kuluu tv:n ja ruokailun jälkeen tietokoneella ja erilaisiin harrastuksiin tai kulttuuri- ja urheilutapahtumiin osallistumiseen sekä sosiaaliseen kanssakäymiseen. Tytöt käyttävät poikia vähemmän aikaa liikuntaan ja ulkoiluun.

Keskiasteen opiskelijoilla läksyjen tekeminen painottuu iltapäivään. Osa opiskelijoista käy iltapäivisin ja iltapäivisin työssä opiskelun lisäksi, ansiotyössä käyvien osuus on kuitenkin pieni. Tv:n katselu ja tietokone vievät suuren osan keskiasteen opiskelijoiden iltapäivästä. Tietokonepelin pelaaminen on kuitenkin selvästi vähäisempää kuin peruskoululaisilla. Keskiasteella opiskelevat tytöt eivät käytä juuri lainkaan aikaa tietokonepeleihin. Pojat käyttävät iltapäivisin aikaa suhteellisen runsaasti myös liikuntaan ja ulkoiluun, keskiasteen tytöillä samoin kuin peruskouluikäisilläkin tytöillä on liikuntaan käytetyn ajan määrä selvästi vähäisempää. Sosiaalinen kanssakäyminen vie lähes yhtä runsaasti keskiasteen poikien ja tyttöjen iltapäivää. Tytöt tekevät iltapäivisin myös kotitöitä, selvästi runsaammin kuin keskiasteella opiskelevat pojat.

Taulukko 39. Illan kuluessa (klo 17–22) eri toimintoihin käytetty aika koulupäivänä, peruskoululaiset ja keskiasteen opiskelijat, h:min/vrk

	Peruskoulu		Keskiaste	
	Pojat	Tytöt	Pojat	Tytöt
Läksyt ja vapaa-ajan opiskelu	0:14	0:10	0:17	0:27
Ansiotyö	0:01	0:04	0:06	0:07
Kotityöt	0:08	0:13	0:07	0:18
Tietokonepelit	0:22	0:04	0:14	0:00
Muu tietokoneen käyttö	0:24	0:35	0:53	0:40
Tv	1:02	0:54	0:50	0:55
Liikunta ja ulkoilu	0:28	0:20	0:35	0:20
Kulttuuri ja harrastukset	0:30	0:39	0:15	0:21
Osallistuva toiminta	0:04	0:06	0:04	0:02
Sosiaalinen kanssakäyminen	0:17	0:29	0:25	0:26
Matkat ja liikkuminen (ei koulumatka)	0:14	0:16	0:24	0:20
Lepo ja oleilu	0:21	0:18	0:06	0:09
Ruokailu ja henkilökohtaiset toimet	0:47	0:45	0:36	0:43
Vapaa-aika yhteensä	5:55	5:59	5:54	5:49
Vapaa-aika= klo 17 ja 22 välinen aika, josta on vähennetty koulunkäyntiä ja koulumatkaan kulunut aika. Lepo ja oleilu sisältää myös nukkumisen.				

Ruutuaika on lisääntynyt

Television katselu vie suuren osan aikuisten ja lasten ajankäytöstä. Edellä havaittiin myös, että tietokoneella joko pelaamiseen tai muuhun käytetty aika on suurta nuorten keskuudessa. Kuinka runsasta on kaiken kaikkiaan tv:n tai tietokoneen parissa vietetty aika lapsilla ja nuorilla? Viekö ruutuaika nykyään lasten ja nuorten aikaa enemmän kuin vaikkapa liikunta ja ulkoilu? Tietokone tai useampia löytyy nykyään lähes kaikista lapsiperheistä, samoin tehokkaat tietoliikenneyhteydet ovat tulleet yhä yleisimmiksi. Ajankäytön aineiston perusteella vuonna 1999 lähes 70 prosentilla lapsiperheistä oli tietokone. Tuolloin valtaosalla perheistä oli kuitenkin vain yksi tietokone (80 %). 60 prosentilla lapsiperheistä oli käytössään Internet-yhteys. Vuonna 2010 käytännöllisesti katsoen kaikilla lapsiperheillä oli käytössään tietokone ja Internet-yhteys (98 %). Tietokoneiden määrä perheissä on myös kasvanut, nyt 60 prosenttia lapsiperheistä omisti vähintään kaksi tietokonetta.

Musta tuntuu, että sillä on Skype päällä, peli päällä ja sitten sillä on Mese päällä. Koko ajan menee viestiä moneen suuntaan. Sitten on Suomessa ja jossain ulkomailla pelikavereita. Että tavallaan osa sen elämästä on siellä netissä ja sitä kautta monella puolella. Eli siellä puuhailee tai soittaa kitaraa. Ja ilmeisesti yhteydet on auki myös sillon, kun hän soittaa kitaraa, et hän soittaa sitten kavereille, et kato, mä tein tämmöisen biisin.

Peruskouluikäisten kokonaisuudessaan television katseluun käyttämässä tai tietokoneella viettämässä ajassa ei poikien osalta ole tapahtunut merkittävää muutosta kymmenessä vuodessa, mutta painopiste on siirtynyt tietokoneelle television kustannuksella (Taulukko 40). Tietokone on vienyt pojilla television katsomiselta aikaa sekä koulupäivinä että vapaapäivinä. Kokonaisuudessaan ruutuaika on pojilla jopa hieman vähentynyt kymmenessä vuodessa.

Myös tytöillä tv:n katselu on vähentynyt ja tietokoneella vietetty aika kasvanut. Peruskouluikäisillä tytöillä arkipäivien ruutuaika on kuitenkin kasvanut tietokoneella vietetyn ajan huomattavan lisääntymisen myötä noin 20 minuutilla, vapaapäivinä television äärestä on siirrytty tietokoneen pariin. Liikuntaan ja ulkoiluun käytetty aika on kokonaisuudessaan vähentynyt sekä tytöillä että pojilla, vaikka tytöt ovatkin hieman lisänneet liikuntaa vapaapäivinä. Vapaa-ajalla tapahtuvaan sosiaaliseen kanssakäymiseen käytetty aika on myös vähentynyt peruskouluikäisillä nuorilla.

Taulukko 40. Television tai tietokoneen parissa vietetty aika, liikuntaan ja ulkoiluun sekä sosiaaliseen kanssakäymiseen käytetty aika koulupäivinä ja vapaapäivinä, peruskoulua käyvät pojat ja tytöt 2010 ja 1999, h:min/vrk

2010	Pojat		Tytöt	
	Koulupäivinä	Vapaapäivinä	Koulupäivinä	Vapaapäivinä
Tv:n katselu	1:31	1:53	1:24	1:59
Tietokone	1:29	1:56	1:06	1:23
Yhteensä	3:00	3:49	2:30	3:22
Liikunta ja ulkoilu	0:50	1:33	0:32	1:13
Sosiaalinen kanssakäyminen	0:33	1:28	0:50	1:45
Tietokoneella tapahtuva viestintä	0:02	0:04	0:05	0:10
1999	Koulupäivinä	Vapaapäivinä	Koulupäivinä	Vapaapäivinä
Tv:n katselu	2:01	2:43	1:51	2:51
Tietokone	1:05	1:20	0:16	0:24
Yhteensä	3:06	4:03	2:07	3:15
Liikunta ja ulkoilu	0:57	1:50	0:42	1:00
Sosiaalinen kanssakäyminen	0:41	1:56	1:05	2:00

Keskiasteen opiskelijoilla muutos television katseluun tai tietokoneen parissa vietetyn ajan suhteen on samansuuntainen kuin peruskoululaisilla (Taulukko 41). Tietokone on vienyt television katseluun käytettyä aikaa sekä arkipäivinä että vapaapäivinä. Tietokoneella vietetyn ajan huomattava kasvu on kuitenkin lisännyt erityisesti keskiasteen poikien ruutu-aikaa, arkipäivisin lähes tunnilla ja vapaapäivinä yli tunnilla. Tyttöjen kohdalla lisäys on jonkin verran pienempi, sekä arkisin että vapaapäivinä ruutu-aikaa on tullut lisää runsas puoli tuntia.

Keskiasteen opiskelijat eivät näytä vähentäneen liikuntaan ja ulkoiluun käyttämäänsä aikaa samassa määrin kuin peruskoululaiset (keskiasteen opiskelijoilla kuitenkin liikuntaan käytetty aika on keskimäärin vähäisempää kuin peruskoululaisilla). Sosiaaliseen kanssakäymiseen käytetty aika on vähentynyt hieman pojilla, tytöillä sosiaalinen kanssakäyminen on vähentynyt hieman koulupäivinä mutta lisääntynyt jonkin verran vapaapäivinä.

Taulukko 41. Television tai tietokoneen parissa vietetty aika, liikuntaan ja ulkoiluun sekä sosiaaliseen kanssakäymiseen käytetty aika koulupäivinä ja vapaapäivinä, keskiasteella opiskelevat pojat ja tytöt 2010 ja 1999, h:min/vrk

2010	Pojat		Tytöt	
	Koulupäivinä	Vapaapäivinä	Koulupäivinä	Vapaapäivinä
Tv:n katselu	1:18	2:00	1:25	2:11
Tietokone	2:22	3:23	1:11	1:24
Yhteensä	3:40	5:23	2:36	3:35
Liikunta ja ulkoilu	0:57	1:10	0:28	0:42
Sosiaalinen kanssakäyminen	1:00	1:30	0:48	2:03
Tietokoneella tapahtuva viestintä	0:15	0:14	0:08	0:05
1999	Koulupäivinä	Vapaapäivinä	Koulupäivinä	Vapaapäivinä
Tv:n katselu	1:53	2:58	1:48	2:35
Tietokone	0:51	1:15	0:10	0:17
Yhteensä	2:44	4:13	1:58	2:52
Liikunta ja ulkoilu	0:54	1:00	0:32	0:37
Sosiaalinen kanssakäyminen	1:08	1:36	0:50	1:44

Tietokoneet ovat siis osin vieneet television asemaa lasten ja nuorten vapaa-ajan käytöstä. Kokonaisuudessaan ns. ruutuaika on kasvanut varsinkin tietokoneen käytön lisääntymisen myötä. Liikunta ja ulkoilu sekä sosiaalinen kanssakäyminen on sen sijaan vähentynyt sekä tytöillä että pojilla.

Ajankäytön henkilöhaastattelussa selvitettiin tietokoneen käyttöä tarkemmin. Suuri osa tietokonetta käyttävistä lapsista ja nuorista oli koneella päivittäin, keskiasteen opiskelijat useammin (75 %) kuin peruskoululaiset (50 %). Käytön tiheyttä koskevassa kysymyksessä tiedusteltiin kuitenkin vain tietokoneen käyttöä vapaa-ajan tarkoituksessa, eli vastaajat eivät välttämättä ole ottaneet huomioon koulutehtävien tekemiseen tai opiskeluun liittyvää tietokoneen käyttöä. Tietokoneella tehdään erilaisia asioita, peruskoululaiset enimmäkseen pelaavat ja kuuntelevat musiikkia, mutta tietokoneen avulla myös piirretään, katsellaan elokuvia ja valokuvia tai työstetään videoita tai valokuvia. Keskiasteen opiskelijoiden tietokoneen käyttö on peruskoululaisia monipuolisempaa.

Myös Internetin käyttö oli hyvin yleistä. Puolet tietokonetta käyttävistä peruskoululaisista käytti Internetiä päivittäin, keskiasteen opiskelijoista 80 prosenttia. Viisi prosenttia peruskoululaisista ilmoitti käyttäneensä Internetiä vain pari kertaa vuodessa tai harvemmin, keskiasteen opiskelijoista yksi prosentti. Peruskoululaiset käyttivät Internetiä eni-

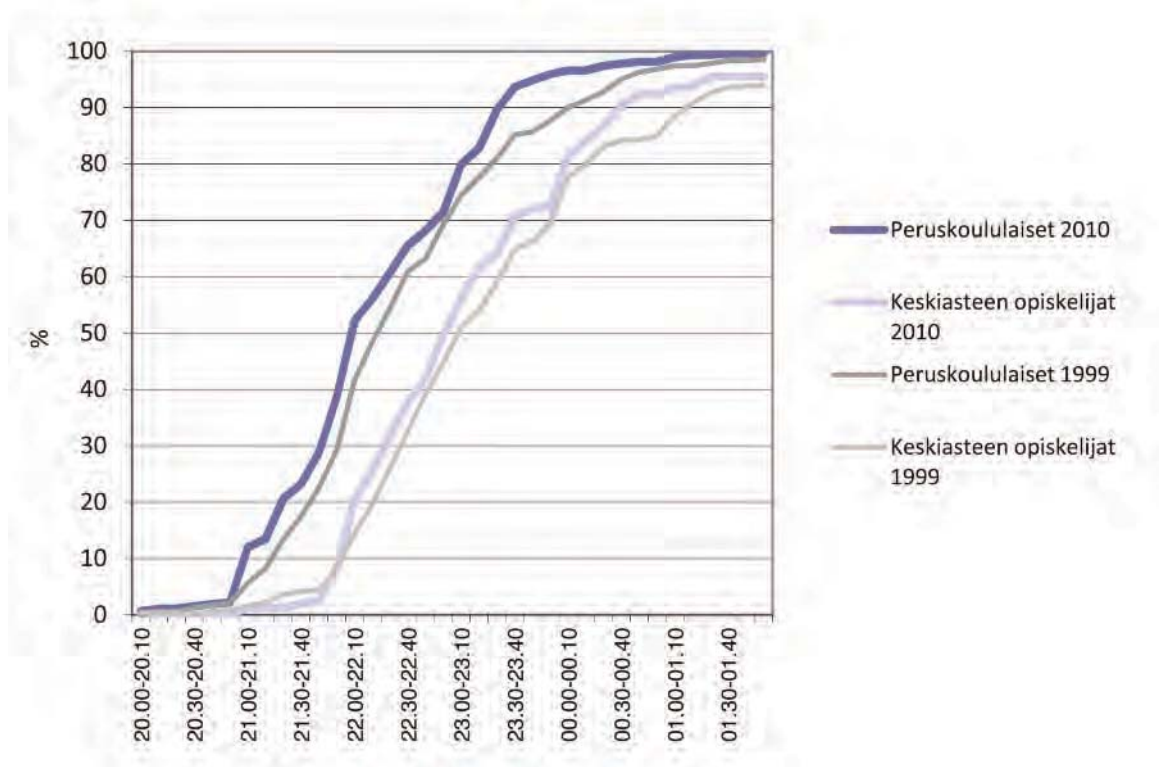
ten koulutehtävien tekemiseen ja tiedon hakemiseen, pelien pelaamiseen, netissä olevien videoiden ym. katseluun, sähköpostiin tai musiikin kuunteluun. Keskiasteen opiskelijoista lähes kaikki käyttivät Internetiä apuna opiskelussa tai tiedon etsimisessä sekä pikaviestien tai sähköpostin lähettämiseen. Toisten käyttäjien tekemien videoiden katselu, verkkolehtien lukeminen, musiikin kuuntelu, ostosten tekeminen, keskustelupalstoilla vierailu ym. olivat myös yleisiä netin käyttötapoja nuorilla. Joka kymmenes keskiasteen opiskelija piti itse blogia. Yli 80 prosenttia keskiasteen opiskelijoista ja 40 prosenttia peruskoululaisista oli rekisteröitynyt käyttäjänä johonkin sosiaaliseen verkkopalveluun.

Lasten ja nuorten nukkumaanmeno

Koko väestön vuorokausirytmisissä on viimeisten kolmen vuosikymmenen kuluessa tapahtunut selvää siirtymistä kun sekä nukkumaanmenon että heräämisen ajankohta on siirtynyt myöhäisemmäksi (Pääkkönen & Hanifi 2011). Suurin muutos nukkumaanmenoajoissa tapahtui 1980-luvulla, sen sijaan heräämisen ajankohta on siirtynyt aikaisempaa myöhemmäksi vielä 2000-luvulla. Tämän seurauksena keskimäärin nukkumiseen käytetty aika on jopa hienoisesti lisääntynyt koko väestössä (emt., 10). Mitä muutoksia lasten ja nuorten nukkumaanmenoajassa on tapahtunut viimeksi kuluneena vuosikymmenenä? Onko lasten ja nuorten nukkumaanmeno siirtynyt myöhemmäksi, entä miten on käynyt yön pituudelle?

Koululaisten nukkumisrytmisissä näyttää tapahtuneen myönteistä kehitystä sillä nukkumaanmenoajat ovat aikaistuneet viimeisten kymmenen vuoden aikana (Kuvio 32). Vuonna 1999 peruskoululaisista puolet oli arki-iltaisin nukkumassa klo 22.20 mennessä, vuonna 2010 tuo osuus saavutettiin jo klo 22. Keskiasteen opiskelijoilla nukkumaanmenoajan muutos on vähäisempi mutta samansuuntainen. Vuonna 1999 oli 51 prosenttia nuorista nukkumassa arki-iltaisin klo 23 mennessä, vuonna 2010 vastaava osuus oli 56 prosenttia. Klo 23 mennessä on 80 prosenttia peruskoululaisista jo unessa, keskiasteen opiskelijoista sama osuus saavutetaan vasta puolen yön tietämillä.

Kuvio 32. Lasten ja nuorten nukkumaanmeno-aika koulupäivinä 1999 ja 2010

Nukkumaanmeno-aikojen varhentumisen myötä keskimääräinen yön pituus näyttää hieman lisääntyneen peruskouluikäisillä (Taulukko 42). Vuonna 2010 peruskoululaiset nukkuivat arkisin keskimäärin noin 8 tuntia 58 minuuttia. Lisäystä vuoteen 1999 on noin 8 minuuttia. Vapaapäivinä nukutaan enemmän, keskimäärin noin 10 tuntia 11 minuuttia. Lisäystä kymmenen vuoden takaiseen on lähes 20 minuuttia. Keskiasteen opiskelijoiden nukkumiseen käyttämä aika on sen sijaan hienoisesti lyhentynyt 2000-luvulla. Vuonna 1999 keskiasteen opiskelijat nukkuivat keskimäärin 8 tuntia 12 minuuttia arkisin ja 10 tuntia 24 minuuttia vapaapäivinä. Vuonna 2010 nukkumiseen kului keskiasteen opiskelijoilta arkisin pari minuuttia vähemmän, ja vapaapäivinä runsaat 10 minuuttia vähemmän kuin vuonna 1999.

Sitten siinä viimeistään puoli kahdeksan aikaan alkaa koneiden niin sanottu alas ajaminen ja valmistautuminen nukkumaanmenoon, iltatoimet, iltapala, iltapesu yöpuvut päälle, iltasatu ja nukkumaan.

Taulukko 42. Nukkumiseen käytetty aika koulupäivinä ja vapaapäivinä 1999 ja 2010, peruskoululaiset ja keskiasteen opiskelijat, h:min

	Koulupäivinä		Vapaapäivinä ja viikonloppuina	
	1999	2010	1999	2010
Peruskoululaiset	8:50	8:58	10:20	10:39
Keskiasteen opiskelijat	8:12	8:10	10:24	10:11
Vapaapäivät eivät tässä sisällä kesälomaa tm. lomia.				

7 Yhteistä aikaa viettämässä

Aikaisemmissa luvuissa olemme esittäneet perheiden ajankäyttöä siten kuin se ilmenee vanhempien ja lasten pitämässä aikaa ja toimintoja mittaavissa päiväkirjoissa. Väistämättä on jäänyt pois miltei kokonaan se, miltä arjen rytmitys tuntuu. Siksi olemme elvyttäneet tekstiä lainauksilla äitien ja isien kertomuksista heidän omasta arjestaan, sen rutiineista, iloista ja kipukohdista. Tässä viimeisessä luvussa esitämme näitä syvähaastatteluja tarkemmin.

Haastattelimme viisitoista eri perheistä tulevaa vanhempaa, 4 isää ja 11 äitiä. He edustavat tyypillisiä suomalaisia lapsiperheitä siten, että useimmat heistä elivät ydinperheessä, jossa oli kaksi lasta ja kaksi työssäkäyvää vanhempaa. Kuudella oli kolme tai neljä lasta ja yhdellä vain yksi lapsi. Kolme äideistä oli yksinhuoltajia, ja yhdellä isällä oli lapsi aikaisemmasta liitosta. Lapset olivat useimmiten kouluikäisiä tai teinejä, joskin neljästä perheestä löytyi myös muutaman vuoden ikäisiä lapsia. Vastaajista yhdeksän kuului keskiluokkaan, kaksi oli työläisiä ja neljä edusti ylempää keskiluokkaa tai yläluokkaa. Korkeasti koulutettu- ja hyvin toimeentulevia vastaajia on siis tässä pienessä otoksessamme selvästi enemmän kuin koko väestössä.

Perheen yhteiset hetket syvähaastattelujen valossa

Tämän tutkimuksen ensimmäisestä luvusta ilmeni, että kiireen tuntu on vähentynyt ja perheelle annetaan nyt entistä enemmän aikaa. Opimme myös, että isien ja äitien erot lasten kanssa vietetyssä ajassa ovat kaventuneet. Suomalaisissa arvotutkimuksissa perhe ja lapset nousevat jatkuvasti arvostetuimpien elämänalueiden piiriin. Tässäkin tutkimuksessa miltei kaikki haastateltavat tunnistivat näitä arvoja ja pyrkimyksiä.

Syvähaastattelujen keskeiseksi teemaksi nousi yhteisen ajan löytäminen koko perheelle. Miltei jokaiselle vastaajalle olivat nykyisen elämänvaiheen kaikista parhaimmat ja tärkeimmät hetket niitä, kun koko perhe oli koossa. ”Pyrkimys on olla yhdessä”, ”kyllä siitä tavallaan tulee vähän semmoista luksushetkeä”, ”ainakin pyritään syömään yhdessä” ... Perheen aikaa ”omana juttuna”, erityisenä tunnesävyinä ja suhteiden läheisyyden mittarina korostettiin.

”Se normaali arkielämä ja työaika ja perheen yhteinen aika ... on siinä ihan omat fiiliksensä, se on semmoinen suljettu juttu. Se tunnetaso on toisenlainen, kuin mitä se on muissa jutuissa. Kun lasten kanssa on, sitä virittyy automaattisesti jotenkin sellaiselle toiselle tasolle. Ei sitä voi mihinkään muuhun verrata.”

”Yhteinen aika, se on ensinnäkin semmoinen positiivinen ajatus, et kyllähän siitä lämpimät

ajatukset herää, että se on tosi tärkeä juttu. Vaikka me ollaan tämmöinen hektinen perhe, niin meillä on kuitenkin hirveän hyvät, läheiset välit. Tavallaan sitten kun meillä on joku perheen yhteinen juttu, niin kukaan ei yritä paeta siitä, toistaiseksi.”

Vaikka vastaaja ei juuri olisikaan kärsinyt kiireestä, hän saattoi toivoa lisää aikaa nimenomaan koko perheelle:

”En ole kokenut että meillä olisi jäänyt jotain tärkeätä tekemättä kiireen takia. Ainut, mistä mä kärsin, on se, että haluaisin että perhe olisi kaikki koolla enemmän. Se tahtoo mennä semmoiseksi vähän rikkonaiseksi.”

Sitä, että vanhempi voi maanantaiaamuna myös nauttia työpaikan rauhasta vilkkaan perheviikonlopun jälkeen, joutuu miltei pyytämään anteeksi. Eräs isä huomautti, että matkat ovat sekä rasittavia että lepohetkiä, ja kutsui tätä ristiriitaa perheparadoksiksi.

”Kun sattuu joku seminaari tai työmatka, ne on paradoksaalisesti lepoviikkoja. Mä en haluaisi tavallaan lähteä työmatkoille, kun mulla on pieni lapsi. Mutta yksi syy, mikä taas sinne vetää on se, et siellä voi olla rennommin. Vaikka olisi iltaan asti töitä ja sitten kollegoiden tapaamista jossain rennommissa merkeissä sen jälkeen, niin voi mennä hotellihuoneeseen, siellä ei kukaan roiku kiinni tai mikään kaaos vallitse.”

Vain yhden haastateltavan puoliso piti kuulemma perheen yhteistä aikaa ”huuhaana” ja vietti kaiken aikansa pienyrityksensä parissa. Tällaista isää, jota toisissa yhteiskunnissa voisi pitää aika tavanomaisena, nimitetään nyt kummalliseksi.

”Mun mies on semmoinen kummallinen ... Hän on siis semmoista työtä tehnyt, että hänellä ei edes ole näitä ruoka-aikoja ollut niin että hän söisi lounaan tuolloin ja päivällisen tuolloin. Monta kertaa jos me muut syödään, niin hän on siinä tietokoneella, tekee töitä.”

Mutta näitä poikkeuksia lukuun ottamatta perheaika oli useimmiten keskeinen tavoite ja arjen toimivuuden mittari. Muutama vanhempi myös vertaili itseään omiin vanhempiinsa, etenkin isiin, ja halusi itse olla eri lailla lapsensa elämässä läsnä.

”Kyllä mä luulen, et se vanhempien läsnäolo kantaa aika pitkälle elämässä. Kun mä mietin mun omaa lapsuutta, niin mun vanhemmat oli aika vähän läsnä, työelämä oli toisenlaista. Kyllä sitä kaipasi, et olisi ollut kiva tehdä – no äiti kyllä teki aika paljon meidän kanssa viikonloppuna, mutta isä ei oikeastaan ollut missään jutuissa mukana. Että sitten on vaan jotenkin aina halunnut itse, että mä oon saatavilla koko ajan, että pystyy turvaamaan ja tietää, et mä oon siinä heitä varten.”

Onko perheen aika yhtä olennainen asia kaikille perheen jäsenille? Muutama äiti toi itse esille sen, että yhteiset hetket ovat ehkä tärkeimmät juuri hänelle – tai ainakin, että niiden ehdottaminen ja toteuttaminen on käytännössä hänen vastuullaan.

”Mä oon aina tosi iloinen, kun me päästään kaikki yhdessä. Se on semmoinen positiivinen juttu.. Tai mä haluan ainakin siitä pitää kiinni jollain tavalla. Ehkä se on minä, joka sitä eniten haluaa, en mä tiedä onks muilla sillä tavalla siihen niin kauheasti tarvetta.”

”Ne yhteiset tekemiset, mitä mä järjestän, että mennään kaikki, niin kyllä niissä on aika-moinen vastarinta aina välillä. Siinä on vähän semmoista, että jaksako ja viitsiikö kuunnella sitä urputusta sitten.”

Yhteistä aikaa ihannoiva asenne varmasti vahvistui itse haastattelun aiheesta, joka liittyi nimenomaan perhe-elämään käytettyyn aikaan, ei esimerkiksi työsuorituksiin. Haastattelijat kysyivät myös erikseen siitä, milloin perhe on yhdessä ja missä määrin aikaa tuntuu olevan riittävästi perheelle, itselle ja parisuhteelle. Silti voi tuskin aliarvioida sitä

yhteistä ihannointia, joka tällä hetkellä kohdistuu perheen aikaan – ja jota suomalaiset myös toteuttavat käytöksellään, kuten tässä tutkimuksessa olemme osoittaneet. Lapsille halutaan antaa mahdollisimman paljon vanhempien vapaa-ajasta. Se vaatii niin suuria kuin pienempiä päätöksiä ja rajanvetoja.

Rajojen asettamista

Ansiotyön pituuden vaikutusta lapsille annettuun aikaan on selvitetty tarkkaan aiemmissa luvuissa. Syvähaastatteluissa useampi korostaa, että ainakin toisen puolison mahdollisuudet joustaa työajoissa tai lomissa takaavat kiireettömän tasapainon. Muutama haastateltava oli tietoisesti vaihtanut työpaikkaa, jotta voisi välttää ylipitkiä työpäiviä tai erittäin vaativia tehtäviä. Useampi äiti oli myös viettänyt eripituisia jaksoja poissa vakituisesta ansiotyöstä; vanhempain- ja hoitovapaiden lisäksi heillä oli ollut opiskelua tai kausia freelancerina. Näitä valintoja oli tehty enimmäkseen ajatellen omaa tilannetta ja ammattiin liittyviä tulevaisuuden toiveita, mutta ajatellen myös perheen mahdollisuuksia yhteiseen aikaan.

”Ennen kun muksu syntyi mä vaihdoin työpaikkaa sen takia, et mä näin, että mä olin ajamassa itseäni loppuun. Vaihdoin ihan kokonaan erityyliseen työhön, ja se oli kyllä varmaan elämäni fiksuin veto, mitä oon ikinä tehnyt. Elämänrytmi rauhoittui, ja mä en tiedä mitä mä olisin tehnyt, jos mulle olisi edelliseen työpaikkaan syntynyt muksu.”

”Mä päätin, että mä en kuole nelikymppisenä sydänkohtaukseen. Ja mä lopetin. Mä lopetin bussiin juoksemisen aamulla ... Työelämässä mä päätin, että mä priorisoin asiat. Mulla on hirveästi töitä, mutta mulla ei sen jälkeen ole ollut kiire juuri koskaan.”

Useampi kertoi myös vähentäneensä ansiotöiden tekemistä kotona. Joku ei enää lukenut sähköposteja, toinen oli lopettanut viikonlopputyöt, kolmas oli päättänyt ettei töissä enää suostu kokemaan kiirettä.

”Mä en edes ylipäättään ole tietokoneen ääressä kotona, että mä en lue edes mitään vapaa-ajan sähköposteja, mä oon ihan allerginen sille, ihan kypsä.”

”Kun hän teki väitöskirjaa ei ollut viikossa kun kaksi vapaata iltaa. Nyt hän haluaa viikonloput täysin rauhoittaa perheelle.”

Jälleen on todennäköistä, että haastatteluissa haluttiin tuoda esiin toimivia ja perheen kannalta hyviä ratkaisuja unohtaen ne valinnat, joiden myötä perheelle jääkin vähemmän aikaa. Voi myös olla, että uuden teknologian haltuunotto on edennyt niin, että vanhemmat nykyään todella osaavat varjella kotiaan paremmin ansiotyöstä kotiin lipsuvilta tehtäviltä. Ajankäyttöaineistosta tähän tulkintaan saa ainakin osittaista tukea, kuten edelliset luvut osoittivat.

Töiden säätelemisen lisäksi valtaosa haastateltavista kertoi tinkivänsä omasta ajastaan, mihin palaamme alla. Miltei kaikki toistivat myös yhdellä äänellä, että ottavat perheelle omistettun ajan kotitöistä.

”Mä oon ihan jo vauvan syntymästä asti ottanut semmoisen periaatteen, että mä en rupea stressaamaan kotitöistä. Eli ruokaa täytyy saada ja nukkumaan täytyy päästä ja vessassa käydä, mutta kaikki muu voi odottaa. Jos tulee vieraita ja menisi hirveän tiukalle ja täytyisi stressata, että alkaa imuroida tai pyyhkimään pölyjä, niin mä en sitä tee.”

Kotitöistä tinkiminen näkyi toki usein puolisoiden välisinä riitoina. Muutama äiti korosti, että oli joutunut opettelemaan omien siivoukseen liittyvien vaatimuksiensa madaltamista.

”Kotitöistä mulla on kyllä pari kertaa pinna palanut. Toisaalta se talo pysyy pystyssä kyllä vähemmälläkin siivoamisella. Mäki oon ihan tietoisesti opetellut sitä, että jos elämän peruspalikat pysyy pystyssä ja ihmiset järjissään ja lapset ruuissa ja vaatteissa, niin kyllä se kaikki muukin hoituu siellä.”

Tässä ylempään keskiluokkaan luokitellut puhuivat haastatteluissa melko usein palvelujen ulkoistamisesta – jospa hankkisi siivoojan, tilaisi lastenhoitajia tai palkkaisi au pairin. Harva oli sitä kuitenkaan tehnyt, vain muutamalla oli palkattu siivooja. Lastenhoitoapua vapaa-aikana saatiin lähinnä omilta vanhemmilta.

Lasten harrastuksiin uppoaa huomattava osa monien vanhempien vapaa-ajasta, etenkin, jos harrastuksia on useampia ja lapset kuljetetaan niihin. Muutama vanhempi mainitsi, että harrastuksia oli lopetettu juuri siksi, koska ne aiheuttivat ylimääräistä kiirettä. Toinen äiti kertoi, että lapset halusivat harrastaa liikaa eri asioita:

”On pakko sanoa, että nyt ei mahdu. Luistelu, ne haluisi lähteä luistelemaan ja jäähallikiertuetta en enää millään saisi tähän mahtumaan. Showtanssista on jouduttu tinkimään ja uimakoulusta on jouduttu tinkimään”.

Eräs perhe oli myös päättänyt, että lapset eivät vielä kävisi missään harrastuksissa. Nämä lapset olivat vasta neljän ja viiden vuoden ikäisiä. Oletus lasten harrastamisesta istuu siten hyvin vahvana perheissä, ja useimmiten syvähaastatteluissa harrastuksiin kannustettiin ja niitä tuettiin pikemmin kuin rajoitettiin.

Yhteisen ajan tilat

Milloin ja missä tavoiteltu yhteisolo sitten toteutuu? Enimmäkseen kotona, ulkona ja liikkeellä ollessa tai arjen rutiineja rikkovilla matkoilla. Vastaus vaihtelee myös sen mukaan, mitä yhteisellä ajalla ymmärretään, ja montako eri-ikäistä lasta perheessä on. Aivan pienten lasten kanssa vietetään väistämättä paljon aikaa, ja heidän on syötävä suhteellisen säännöllisesti. Tällöin kotona oleva vanhempi kaipaa erityisesti puolison läsnäoloa perheen menoissa. Vanhemmat lapset taas liikkuvat itsenäisesti, ja vanhemmat yrittävät aika-tauluttaa heidän ja omia harrastuksiaan ja menojaan niin, että edes joskus kohdattaisiin. Se voi vaatia ennakkotiedottamista ja asennoitumista: *”Ehkä se mitä nyt on pystytty tekemäänkin, mitä ennen kaipasin, on se, että me ennalta jo tiedetään, että se perheen yhteinen aika on tulossa.”*

Keittiö ja ruokapöytä ovat luonnollisesti yhteisten ruokahetkien tila. Kuten kuudennesaluvussa opimme, Suomessa ei ole selkeätä yhtä illallisaikaa esimerkiksi kello viideltä tai kuudelta. Jos toinen vanhempi tulee aikaisemmin kotiin, hän saattaa syödä lasten kanssa aikaisemmin, ja perheen yhteinen ateria onkin myöhäisempi iltapala.

”Ainahan sitä puhutaan näistä yhteisistä ruokahetkistä, mutta mä en välttämättä tiedä, kaivataanko me sitä, et olisi just viideltä semmoinen hetki, et kaikki kokoontuisi. Meille se käy ihan hyvin, että se on sitten illalla.”

"Jos saisi yhden tunnin päivässä lisää, niin sen käyttäisi rauhalliseen yhteiseen syömishetkeen."

Vaikka moni mainitsi yhteisen aterian tavoitteena, harva liitti varsinkaan arkisia illallisia parhaimpiin yhteisiin hetkiin. Sen sijaan joillekin oli viikonloppuna yhdessä kokattu ateria viikon luksusta, jonka lopuksi saattoi myös nauttia aikuisten ajasta.

"Parhaimmat hetket viikonloppuisin on se, jos saadaan siivottua asunto lauantaina ja tehtyä joku hyvä ruoka ja saadaan koko porukka, niin saadaan koko porukka pöydän ääreen ja syödään joku hyvä illallinen. Ja sitten lapset nukkumaan ja sitten voi vaimon kanssa jotain aikuisten keskusteluja, mitä tarvitsee käydä."

Toiset kertoivat, miten lapset erityisesti rakastavat muffinssien tekoa tai sitä, että *"meillä on leffa, popkornia ja kokataan yhdessä jotain ja ollaan"*. Yksinhuoltajaäiti kuvailee, mitä lapsi eniten rakastaa:

"Jos 6-vuotiaalta kysyisi, että mikä äidin kanssa tekemisessä on kaikkein hauskinda, niin hän sanoisi, että se, että äiti roikottaa häntä pää alaspäin ja hän saa leikkiä apinaa tai se, että viime perjantaina katsottiin leffa ja syötiin poppareita ja äiti istu hänen vieressä koko illan, juteltiin siitä leffasta."

Tällöin yhteinen aika on jo olohuoneessa, usein television ääressä. Lautapelejäkin tosin mainittiin vielä useammin kuin televisiota, joskin tosiasiaa jälkimmäiseen uppoaa selkeästi enemmän aikaa. Television katselu lienee monille niin arkinen asia, ettei sitä mainita erikseen. Varsinkin korkeammin koulutetut vanhemmat tunsivat myös tarvetta pyytää sitä anteeksi tai korostaa, ettei television kaltaisia "tyhmiä tapoja" välttämättä voi laskea yhdesäoloksi.

"Meillä on tällomaisia tyhmiä tapoja, siis ei oo enää niin paljon, mutta siis katsotaan telkkaria, niin kun varmaan hirveän moni perhe. Just kun tullaan kotiin, viimeiset tulee joskus kahdeksalta, niin sitten siinä syödään iltapalaa ja käydään suihkussa ja ne katsoo aina Simpsonit, se on niiden yhteinen juttu, mieheni ja poikani. Jotain tällomaisia, semmoista aivot narikkaan ja ollaan vaan ja nauretaan niille hölmöille jutuille."

"Se että me kaikki istutaan siellä katsomassa telkkaria, niin en mä nyt ehkä ihan sitä miellä perheen yhteiseksi ajaksi."

Tällaisille äideille toive järkevästä puuhastelusta ja yhteisestä ajasta yhdistyi ehkä helpoiten lyhyiden menojen avulla, esimerkiksi käymällä kirjastossa tai askarteluliikkeessä. *"Me käydään juhlallisesti hakemassa Tiimarista ensin tavaroita, ja sitten vallataan keittiö."*

Toisille vastaajille juuri "köllöttäminen" ja "könöttäminen" ilman suorituspainetta on perheajan varsinainen ydin: *"Mutta sitten se on vaan välillä ihan sellaista könöttämistä, ettei välttämättä edes tarvitse tehdä mitään. Se yhdessäolo, se läheisyys on se juttu."*

Keittiön ja olohuoneen lisäksi sauna nousi useissa haastatteluissa mieluisiksi yhteisten hetkien paikaksi. *"Me käydään paljon saunassa. Talvella ehkä parina, kolmenakin iltana käydään saunassa yhdessä. Sitten me syödään iltapalaa siinä saunan yhteydessä."*

Yhdessä saunominen kaupungissa tai mökillä oli paitsi rentoa, myös hetki, johon kännykät ja tietokoneet eivät voi tunkea. Äidit korostivat saunan intiimiä, pientä tilaa ja sitä, että sieltä ei rynnätä puuhastelemaan muuta:

"Ihan aidosti läsnä ja ei oo mitään muita virikkeitä, kukaan ei toisella silmällä katso telkkaria ja kännykkää. Ollaan ja jutellaan ja pysytään siinä pienessä saunatilassa."

"Me tykätään saunassa käydä aika usein yhdessä. Lapset tykkää istua siellä ja siellä jutel-

la asioista. Se on ehkä sellainen turvallinen, kuin pieni mökki, pieni tila, ja äiti on siellä, se ei pääse karkuun sieltä. (nauraa)”

Vastaavalla lailla mökillä olemista arvostettiin usein siitä, ettei siellä ehkä ollut televisiota, tai siellä oli helpompaa ryhtyä pelaamaan lautapelejä tai vaikkapa sulkapalloa koko perhe yhdessä.

Ulos, tai vielä kauemmas

Kotona oleskelun lisäksi yhteinen ajanvietto liitettiin paljon ulkona olemiseen, liikuntaan ja mökille lähtemiseen. Museota ja näyttelyitä mainittiin usein, sen sijaan ostoksilla käyntiä hyvin harvoin – paitsi tuomitsevassa sävyssä. *”Mä en pidä järkevänä sitä, et mun perhe viettäisi aikaa jossain ostoskeskuksessa tai shoppailukulttuurissa.”*

Museoiden ja ostoskeskusten välillä toistuu yllä kuvattu lautapelien ja tv:n välinen ero. Varsinkin keskiluokan harrastama hyvä kulttuurinen maku kaipaa toista, vaikka keskiluokka käytännössä useammin harrastaa toista.

Kun Suomessa lähdetään kotoa ulos, ei perhettä viedä ravintolaan tai kyläilemään, vaan oletus on päästä ulkoilemaan tai mökille. Etenkin viikonloppuisin perheet odottavat itseltään että lähtisivät kaikki kävelyille tai urheilemaan.

”Käydään vaikka kävelyllä tai sitten meillä on tuolla semmoinen pieni kaupunkiviljelmä, että käydään kaikki yhdessä siellä kastelemassa sitä, tai jotain tämän tyyppistä. Ne on semmoisia kaikkein ihanimpia hetkiä ehkä.”

Seuraavassa lainatun isän viisihenkisessä perheessä oli jokaisella useampia omia harrastuksia, mutta silti hän korosti yhden yhteisen harrastuksen merkitystä vahvasti:

”Yksi semmoinen perheen yhteinen harrastus pyritään kyllä löytämään, että kerran viikossa käydään uimassa, että se löytyy sitten yleensä viikonloppuisin. Lauantai on aika usein sellainen päivä.”

Ulos lähteminen vaatii kuitenkin toisenlaista suunnittelua ja patistelua kuin kotona kyllöttäminen, etenkin, jos lapset ovat eri-ikäisiä tai he ovat keskenään hyvin erilaisia. Seuraava äiti kuuluu niihin, jotka kaipaivat enemmän yhteistä aikaa ja kokee, että sen järjestäminen on yleensä hänen vastuullaan.

”Semmoinen ison ponnistuksen tulos se, että me tehdään jotain yhdessä, kun ensimmäisenä on tämmöinen hirveä vastarinta monesta. Että lähdetään yhdessä, no talvella esimerkiksi hiihdetään aina kerran vuodessa mökille jään yli. Kyllä mä nyt saan sen kaikki yhdessä tekemään, että lähdetään kaikki. Kyllä se sitten on ihan mukavaa kaikkien, paitsi yksi hiihtää liian kovaa ja yksi hiihtää liian hitaasti ...”

Ja viimeiseksi, yhteistä aikaa luovutettiin lähtemällä kokonaan arjesta pois, lyhyemmille tai pidemmille matkoille. Irtaantuminen tavallisesta arjesta oli joillekin vanhemmille kiitollisinta perheaikaa. Aivan kuten saunan tai mökkeilyn, ei matkojenkaan tarkoitus välttämättä ollut uusi elämys, vaan vapautuminen arjen suoriutumisista ja aikatauluista.

Jotkut korostivat, että pienetkin irtiotot – leffa, Suomenlinnaan tai kylpylään – toimivat hyvin.

"Ja siinä näkee sitten paremmin taas, et mitä vaikka puolisolle yleisesti kuuluu, et onko se ihan burnoutissa, ja onko lapset sitten missä."

Toiset kaipasivat pidempiä jaksoja, missä koko perhe on irti tavallisesta arjesta ja missä myös ihmissuhteet ehtivät syventyä: *"Kyllä tuollaisilla pidemmillä lomilla ja vapailla se suhde aina syvenee ja tutustuu aina vähän paremmin."*

Perhe voi myös olla yhdessä ilman että sitä koettaisiin yhteiseksi ajaksi. Esimerkiksi kotona ollaan usein kaikki yhtä aikaa mutta eri huoneissa, ja yhdessä voidaan viettää aikaa myös ystävien ja sukulaisten kanssa. Näitä asetelmia pohdittiin haastatteluissa yleensä päätyen siihen, etteivät ne edusta varsinaisesti yhteistä perhe-aikaa.

"Mutta tietysti, jos isä istuu siinä ja korjaa niitä kokeita alakerran työhuoneessa ja toinen on tietokoneella niiden kavereiden kanssa ja mä sitten jotain siellä keittiössä teen, niin se nyt ei ehkä oo sitä laatuaikaa. Mutta ehkä se on yhteistä aikaa kummiski, kun jokainen on saavuttavissa?"

Sen sijaan se, että toinen vanhempi vietti aikaa jonkun tietyn lapsen kanssa, laskettiin välillä perheajaksi, kuten seuraavassa lainauksessa:

"Kun ollaan kiireisiä, niin on koettu tukea sitä, et lapsilla olisi tosi läheiset välit molempiin vanhempiin ja olisi sellaisia isän ja tyttären yhteisiä juttuja ja mun ja pojan yhteisiä juttuja. Me tehdään välillä ihan tarkoituksellisesti sellaista, että vaikka isä ja tytär lähtee jonnekin kaksisten ja se on ihan heidän juttunsa. Ja musta se on myös laskettavissa perheen yhteiseksi ajaksi."

Yhdessäoloon liitetään siis läsnäolon lisäksi yhteistä tekemistä ja yleensä myös se, että kaikilla on mukavaa. *"Niin jotain tällaista, että mä en kiukuttele, vaimo ei kiukuttele, lapset ei kiukuttele, varsinkaan keskenään, et siinä ei ole mitään suurempia tappeluita."* Näin ei tietenkään aina käytännössä tapahdu:

"Semmoinen iso toive, joka meillä on aina kaikilla yhteinen on se, että lomilla ei riidellä. No sitten kun loma etenee, niin kyllähän hermot aina välillä kiristyy. Se on aika jännä, kun on koko ajan jengi yhdessä, niin se vaan alkaa syömään sitten jossain kohtaa. Kaikki ei mene aina ihan kun elokuvissa."

Vain yhdessä haastattelussa äiti korosti itse, että perheen yhteinen aika voi sisältää vaikeita ja ikäviä asioita, ja että juuri se tekee siitä niin arvokkaan.

"Kun on perheen yhteinen aika, niin aina ajatellaan, että se on sitä hienoa aikaa. Mutta oikeasti siinä myös tulee ne kaikki ongelmat ja ristiriidat, koska se on se paikka missä me tavaataan, se on se keskustelun paikka. Eikä kaikki aina suju silleen, et menisi niin hienosti. En mä näe, et se on vaan semmoista ihanaa ja hauskaa."

Tarvitaanko laatuaikaa?

Halusimme tietää miten haastateltavat suhtautuvat sanaan "laatuaika", josta viime vuosina on keskusteltu vilkkaasti julkisuudessa. Jokainen vanhempi arvosti perheen yhteistä aikaa, mielipiteet kuitenkin vaihtelivat siitä, voiko ja haluaako siihen liittää laatu-sanaa.

Miltei kaikki yhdistivät laatuajan ajatukseen siitä, että kiireiset vanhemmat korvaavat

lasten kanssa vietetyn ajan määrän ”laadulla” tekemällä jotain erityistä tai keskittymällä yksinomaan lapsen kanssa olemiseen. (Vain kahdelle äidille oma aika oli ”sitä laatuaikaa”, kun vanhempi sai tehdä ja olla rauhassa ilman lapsia.) Varauksettoman myönteisesti ajatuksen laatuajasta suhtautui kuitenkin vain muutama vastaaja. Loput suhtautuivat joko varauksella tai olivat avoimen kriittisiä ja korostivat, että lasten suhteen ajan määrä ratkaisee, ei laatu.

Ne muutamat vastaajat, jotka mielellään liittivät sanan laatu aika lastenhoitoon, korostivat sitä erikoisina arjen kultareunoina, keskusteluhetkinä ja yhteisenä kokemisena tai hemmotteluna ja ”ekstrana”.

”Lähtee vaikka lapsen kanssa pienelle iltalenkille, ihan vaan kaksisten ja jutellaan siinä juttuja. Tai välillä käydään jossain ostoksilla yhdessä tyttären kanssa. Ehkä se on just laatu aika, vaikka se on vähän sellaista haahuilemista. Mutta sitten mennään yhdessä kahville tai käydään syömässä yhdessä. Sellaisia tiiviitä ja lyhytkestoisia juttuja, joita kannattaa suosia.”

”Kyllä me välillä vitsaillaan sillä sanallakin. Se on jotain tämmöistä ekstraa se niin sanottu laatu aika.”

Valtaosa vastaajista oli kriittisiä, eivätkä he halunneet käyttää käsitettä suhteessa omaan ajankäyttöön.

”Sehän on ihan pökö termi, ei se oo mistään kotoisin. Se asettaa jonkun riman ihmisille, et ne joutuu stressaamaan sen vapaa-ajankin takia.” Sama näkemys toistuu muilla vanhemmilla: *”Kaunis sana, mutta oikeasti se määrä kyllä merkkää.”* *”Se on vähän selittelevä termi.”* *”Se on semmoinen vitsi.”* Ja yksi kiteyttää: *”No totta kai laatuakin kyllä, mutta aika on tärkeämpi.”*

Erään kolmen lapsen isän mukaan keskustelu laatuajasta oli muuttanut hänen ajankäyttöään nimenomaan lisäämällä ajan määrää, vaikka ei välttämättä laatua.

”Mä oon tajunnut sen, et mä en voi ajatella niin, et mä olisin vaikka hakenut sitä yhtä työpaikkaa, missä olisi pitänyt matkustaa sata päivää vuodessa. Ja sitten mä olisin paikalla muuten, laatuajan nimissä. Ei mun lapset haluisi, että isä olisi jossain kymmenen päivää poissa ja sitten se on viikon paikalla laatuajan merkeissä. On parempi, et mä teen niitä sivutoitani vaikkapa kotona työhuoneessa ovi kiinni, kun että mä olisin vaikka työpaikalla tekemässä niitä.”

Pari äitiä miltei vihastui itse kysymyksestä, sillä laatu aika koettiin ”puistattavana” tai ”julmana” ajatuksena. *”Mitä se muu aika sitten on, jos lapsi tosiaan työnnetään syrjään koko siitä muusta elämästä ja on vaan sitten se laatu aika, jolloin lapsi pääsee osalliseksi aikuisesta. Musta se vaan ei ole oikein, ei missään nimessä.”*

Menijät ja loikoilijat

Sanotaan että joku on aikaansaava, kun hän käyttää aikaansa tuotteliaasti. Ilmaisuu on tyyppinen juuri suomen kielelle, useilla muilla kielillä ollaan tehokkaita tai tuotteliaita mutta sitä ei liitetä suoraan aikaan.

Yhteisen ajan etsiminen yhdistää perheitä, mutta sen toteuttaminen vaihtelee rajusti. Toiset ottavat rauhallisesti ja nauttivat seesteisestä ja selkeästä arjesta. Yksi äiti esimerkiksi osallistui vahvasti kahden lapsensa yhteiseen harrastukseen, eikä kaivannut vapaa-

aikaansa mitään muuta toimintaa. *"Kun mä tiedän, et mun elämä on poikien jalkapallossa, ainakin tällä hetkellä."*

Toiset taas tuntuvat olevan jatkuvasti liikkeessä siinä määrin, että lukija ei pysy mukana kaikissa kymmenissä harrastuksissa, matkoissa ja erilaisissa työtehtävissä. Ilmeisesti persoonallisuus, reaktionopeudet ja itselle asetetut tavoitteet säätelevät niin yksilöiden kuin perheidenkin ajankäyttöä.

Loikoilijat ja menijät voi vielä jakaa kiireellisiin ja kiireettömiin. Kiire vain koostuu melko erilaisista asioista. Toinen tuntee stressiä, jollei pysty suunnittelemaan asiaa rauhassa muutaman viikon ajan. Toinen hermostuu, jos pystyy spontaanisti lähtemään ulos tapaamaan omia kavereitaan vain kerran viikossa.

Kiireen tunne ja kokemus aikapulasta, joita selvitettiin tämän tutkimuksen aiemmissa luvuissa, eivät siten ole suorassa yhteydessä ajan määrään. Ihmiset vaativat eri aikaa tehdäkseen samoja asioita niin, että niistä jää hyvä mieli. Kun omien taipumusten lisäksi on otettava huomioon lasten eri iät, harrastukset ja ailahtelut, yhtälö monimutkaistuu. Ennen kaikkea puolisoiden välinen työnjako ja tiimityö heijastuu koko perheen toimivuuteen. Jännitettä syntyy, kun toinen kaipaava perheen kanssa ulos heti lauantaiaamusta, mutta toinen haluaa loikoilla aamutakissa lounaaseen asti. Tai toinen haluaa organisoida ja toinen ei, kuten seuraavassa esimerkissä:

"Mä yritän kyllä organisoida hirveästi, ja mun vaimoni taas ei oo semmoinen tyyppi, joka haluaisi organisoida mitään, se luo vähän kitkaa. Mä haluisin tehdä selkeät listat joka päivän alussa, et mitä tänä päivänä tehdään ja mihin aikaan syödään, mihin aikaan joku menee ulos ja tulee ulkoa."

Toinen vanhempi taas korostaa, että puolisoiden samanlainen organisointikyky mahdollistaa vilkkaan elämäntahdin, joka ei tunnu ylivoimaisen kiireelliseltä.

"Sekä minä että mun mies ollaan hyvin organisointihakuisia eli tosi nopeasti aina tsekataan ne omat työkalenterit, et sä viet ja sä haet. Että ei niistä kinastella, koska tiedetään, et se on niin kuin pakkorako molemmilla, et se menee sen mukaan kumpi kerkeää."

Rauhalliseen tahtiin tyytyväisiä löytyi aineistostamme muutamia. Vaikka otoksemme oli pieni, näyttäisi siltä, että he sijoittuvat enemmän työntekijöiden ja alempien toimihenkilöiden piiriin. Eräs äiti kertoi, miten olennaista oli osata sanoa "ei" liialliselle ohjelmalle.

"Aikuisen ajankäytön hallinnan herpaantuminen on ihan selvästi se ykkössyy kiireen tunteelle. Että niin kauan kun mä osaan sanoa kiitos ei, ja järjestellä ja miettiä etukäteen, et mitä meille tulee, niin homma toimii. Jos mä tiedän, et meillä on odotettavissa hyvin tiukka viikko, niin mä tiedän yleensä varata sen viikonlopun tosiaan ihan loppoaikaa, että ei ole mitään sovittua menoa ... Joskus vaan, vaikka olisi mitä sovittu, niin ne täytyy osata jättää, jos näyttää siltä, et nyt on semmoinen aika, et me tarvitaan rauhallista kahdenkeskistä aikaa tai muuta."

Menijät taas eivät halua kieltäytyä asioista vaan turhautuvat, jolleivät pysty toteuttamaan asettamia tavoitteita – niin perhe-elämälle kuin itselleen. Tällainen suhtautuminen löytyy useammin korkeammin koulutetuilta.

Sattumalta kävi niin, että haastattelimme kahta isää, joilla oli miltei samanikäiset lapset. Toiselle elämä oli yhtä kaaosta ja kaipuuta. Hän koki, että lasten eri-ikäisyys esti mielekkäitä yhteisiä hetkiä. Aika ei riittänyt millään, ja elämä ei tämän vanhemman kokemuksessa juuri ollut muuta kuin aikapulaa. Vuorokauden olisi pitänyt olla vähintään neljänneksen pidempi:

”Mä tarttis kuusi tuntia lisää vuorokauteen – yksi tunti jotain omaa liikuntaa, kaksi tuntia vaikka elokuvan katsomista. Sitten kolme tuntia voisi lukea kirjaa tai tehdä jotain omia juttuja. Sitten tietenkin tämän kuuden tunnin päälle tarttis niitä vapaailtoja vaimon kanssa. Siis paljon jää tekemättä, oikeastaan se elämä pyörii siinä hyvin ahtaassa raossa, mikä on työn ja nukkumaanmenon välissä. Ja se on oikeasti yllättävän lyhyt silloin kaamosaikaan, ja sekin täyttyy hirveällä työmäärällä.”

Tämä isä ei tyytynyt kotona olemiseen kuten loikoilijat, vaan halusi ylläpitää ajatustaan itsestään perheenä, joka lähtee ulos ja tekee asioita. Koska lapset olivat käyttäytyneet huonosti, monesta asiasta oli luovuttu. *”Me ei edes yritetä lähteä minnekään, mieluummin ollaan kotona, koska joku ravintolakeikkakin voi päätyä katastrofiksi”.*

Samoin kuin useat muut vanhemmat, tämä isä korosti miten vaikeaa on tyydyttää erikäisten lasten vaatimuksia samaan aikaan. Toisaalta vanhempi haluaa tehdä jotain järkevää, toisaalta suomalaiset vanhemmat todella kuuntelevat ja kunnioittavat lasten omia toivomuksia ja huolestuvat siitä, jollei lapsi viihdy. Eräs äiti esimerkiksi kertoo, että hän haluaisi lähteä metsään, mutta kuusihihkeisestä perheestä vain yksi lapsi joskus suostuu lähtemään mukaan, eikä muita jaksa pakottaa.

Esimerkki-isämme kuvailee jatkuvaa aikapulaa ja kokee kotona olemisen ”työleiriksi”. Hän kärsii epäjärjestyksestä enemmän kuin vaimo ja korostaa, että he elävät eri rytmeissä: *”Sanotaan näin, että mun vaimo ei oo mikään hirveän hyvä tällaisissa rutiinien ylläpitämisesä, vaan sen asiat menee omalla rytmillään, hirveen erilainen kun mun rytmi.”*

Hän vertasi omaa tilannettaan mainosten imeliin perhekuviin: *”Siis jos joku ajattelee sellaisia mainoksia, jotain vakuutusmainoksia, missä mennään jossain luonnossa, koko perhe retkeilemässä, niin eihän sitä viikonloppuisin välttämättä edes pääse mihinkään. Pitäisi siivota, tehdä tuota ja tätä. Silloin kun pääsee johonkin, on ihan hyviä muistikuvia. Mutta ne on yllättävän vähäisiä.”*

Kyseisen miehen epätoivo kantautuu vahvana läpi haastattelun. Hän kertoo etsivänsä lehtiartikkeleita lapsettomista pareista. *”Mä saan vähän tsemppiä sieltä, että monet haluisi tähän tilanteeseen.”*

Toisella isällä oli miltei sama elämäntilanne. Tosin hänellä oli lyhyempiä ja joustavamia työaikoja ja parempi taloudellinen tilanne, joka mahdollisti muun muassa viikoittaisen siivoojan palkkaamisen. Hänelle ajankäyttö ei haastattelun mukaan tuottanut mitään ongelmia. Tämä isä melkein yllättyi kysymyksestä mitä hän tekisi, jos aikaa olisi enemmän. Suunnittelemattomiakin asioita oli helppo toteuttaa – pukeutuminen ja ulos lähteminen tapahtuivat kuin itsestään:

”Meillä pystytään hyvin ex tempore rupee tekemään, eli useinkaan viikonlopuksi ei olla suunniteltu hirveästi mitään automaattisia aktiviteetteja. Että saattaa olla, et aamulla kun herätään, niin lähetäänkö aamupalalle jonnekin, joo, lähetään vaan. No otetaanko uimakamat mukaan jos mennään, otetaan vaan. Tai sitten nyt talvella oli, että lähetäänkö laskettelee, no lähetään vaan. Sitten pakataan auto ja lähetään tuohon johonkin puolen tunnin päähän laskettelee. Tai lähetäänkö luistelee ja näin. Et se ei vaadi mitään sen kummempia erityisjärjestelyjä oikeastaan koskaan.”

Toinen esimerkki menijäperheestä tuli erään äidin haastattelusta. Tässä eri perheenjäsenillä oli niin paljon menoja, että vanhemmat tekivät aina sunnuntai-iltaisina kaikille tuleville tapahtumille Excel-taulukon, jota sitten päivitettiin viikon aikana. Näin hän kuvaa perheen elämäntyyleä:

"Ehkä meille on jotenkin ominaista se, että me ei viihdytä kauhean pitkiä aikoja kotona ihan normaalisti. Jos menee pari päivää eikä tapahdu mitään, niin meillä kaikki alkaa kyselemään jo, että mennäänkö johonkin, mitäs tehdään ... Meillä on mökkikin laskettelurinteessä. Se on tällainen aktiivimökki, ei oo mikään korpimökki, minne mennään vaan istuskelemaan."

Vaikka tämän perheen aikataulut lienevät poikkeuksellisen täynnä eri asioita, on vai-molla pitkä lista asioita, joita hän ei ehdi tehdä.

"Jos mä vaikka haluaisin lukea jonkun kirjan, saattaa mennä puoli vuotta kun mä etsin sitä aikaa. Ja kun me etsitään aikaa, et milloin lähdetään tapaamaan isovanhempia, niin ei sitä meinaa löytyä. Mikä on aika surullista. Meillä on niin paljon kaikkea kokoajan, mitä pitää tehdä ja mitä me halutaan tehdä."

Perheen viikoittaisia Excelissä tehtyjä kalentereita kutsuttiin myös Excel-helvetiksi ja kauhukalenteriksi, mutta vähintään puoliksi leikillään: perhe viihtyi selvästi liikkeessä ollen. Muissakin haastatteluissa on esimerkkejä lapsista, jotka vaativat, että saavat käydä harrastuksissa ja vanhemmista, joiden on pikemmin jarrutettava niiden määrää tai etäisyyksiä.

Toki vanhempien oli välillä jarrutettava itseäänkin. Vaimo korostaa, että mies on joutunut vaatimaan joutilaana olemista ja olemisen arvoa:

"Semmoinen olemisen arvo on mulle kauhean vieras asia. Olen oppinut sitä pikkuhiljaa, että on sekin ihan kivaa. Kun on tottunut olemaan silleen aktiivinen ja tekemään asioita. Oon ihan yllättynyt siitä, et kuinka päivä ei tuntunutkaan turhalta, vaikka ei tehnyt yhtään mitään, vaikka viikonloppuna tai pääsiäisenä. Että sekin on ihan hauskaa."

Tällaisessa menevässä rytmissä elävät vanhemmat osaavat hyödyntää niin organisointikykyjään kuin tukiverkostojaan. Eräs äiti kertoo käyttävänsä kalenteria, jossa on oma sarakke kullekin perheenjäsenelle. Jos vanhemmilla on päällekkäisiä menoja, pyydetään mummo apuun. Toiset turvautuvat naapureihin, jotka mielellään ottavat jonkun lapsen luokseen hetkeksi.

Aikaa itselle ja puolisolle

Lopuksi esitämme, miten haastateltavat kokivat tarvetta ja mahdollisuuksia saada aikaa itselle, parisuhteelle ja muille sosiaalisille suhteille.

Hieman yllättäen ilmaisu "oma aika" herätti joissain vastaajissa samanlaista kritiikkiä kuin "laatu-aika". Oma aika koettiin keinotekoisena tai kliseisenä tapana ajatella aikaa – ehkä myös tavallisen perhe-elämän kritiikkinä.

"Se on aika kauheata. Must se ei kuulu perhe-elämään se, että väkisin koetetaan pyristellä irti siitä perheen kanssa olemisesta."

"Että kun ajattelee, että aikuinen ihminen kuitenkin ja perheenäiti, niin tavallaan päättää sen oman aikansa ja päättää pitkälti, että mitä se perhe tekee. Eli siinä asettaa itsensä vähän sellaiseen hassuun asemaan, kun puhuu omasta ajasta. ... Mutta jos sillä tarkoitetaan sitä, että tekee asioita ilman lapsia tai perhettä, niin sellaistaahan jokainen täyspäinen aikuinen tarvitsee. ... Se on se kokonaiselämän mielekkyys, sen sijaan että mieltäisi, onks tämä omaa aikaa vai ei."

Valtaosalla vastaajista ei ollut ongelmia itse ilmaisun kanssa, ja he korostivat kaikki, että pienten lasten vanhempana on omasta ajasta tingittävä. Mutta siinä missä jotkut kaipasivat ja tarvitsivat nimenomaan omaa aikaa, olivat toiset jo lähtökohtaisesti mieltäneet nykyisen elämäntilanteensa niin, ettei omalle ajalle ollut tilaa tai tarvetta.

Eräs kolmen teini-ikäisen lapsen äiti luetteli mielellään asioita, joita hän tekee omalla ajalla.

”Kun lapset on jo niin isoja, oman ajan järjestely on paljon helpompaa. Ei ole sillä lailla kiire vaikka töistä kotiin, voi käydä kaupungilla tai kampaajassa ihan rauhassa. Tapaan ehkä omia kavereita. Tai on ihan kivaa olla kotona yksin, pystyy vaikka lukemaan kaikessa rauhassa. Päästään miehen kanssa kahdestaan ulos illalla jonnekin.”

Nuorempien lasten vanhemmat korostivat usein sitä, että perheen aika on omaa aikaa tärkeämpi tai mielekkäämpi asia. Esimerkiksi kolmen lapsen isä mielsi oman ajan *”erilliseksi käsitteeksi, joka vaatii suunnittelua ja aktiivisia toimenpiteitä. Perheen aika on se kaiken lähtökohta.”* Erään äidin mukaan oma aika ei kuulu hänen nykyiseen elämänvaiheeseensa, ja hän painotti ettei koe tätä *”kauheana uhrauksena”*. Samalla lailla toinen äiti ei halunnut nähdä oman ajan puutetta ongelmana:

”En kaipaa sitä omaa aikaa, tai että olisi omia harrastuksia, koska tuntuu että ne lapset on se ykkösasia. Mutta sen verran pitäisi olla sitä omaa aikaa, että pystyisi edes paidat silittämään.”

Toisille taas omat menot olivat elintärkeitä, ainoat hetket jolloin voi irtaantua ja syventyä: *”Oma aika, jos sen oikein kiteyttää, niin toisaalta semmoista irrottautumista, mutta toisaalta semmoista itsensä toteuttamista. Se on mulle yllättävänkin tärkeä juttu, voi syventyä sellaiseen omaan maailmaansa.”*

Kun omaa aikaa haluttiin, sen puutteesta joko kärsittiin, tai sitten etsittiin keinoja toteuttaa sitä ilman että se olisi perheeltä pois. Tässä ilmenee jälleen eroja menijöiden ja loikoilijoiden välillä. Jotkut vanhemmat haluavat, jaksavat ja viitsivät lasten nukkumaanmenon jälkeen *”käydä juoksulenkillä tai kävelyllä tai nettailla tai lukea kirjoja”*, toiset eivät. Hyvin aikaansaava äiti oli sijoittanut juoksulenkit kuuden ja puoli seitsemän väliksi aamuisin, koska silloin se ei ole poissa kenenkään muun perheenjäsenen ajasta.

Parisuhteen aikatarpeesta ei näissä haastatteluissa puhuttu paljon, muun muassa siksi että useimmat olivat jo ohittaneet sen vaiheen, jolloin lapset ovat aivan pieniä ja parisuhde usein kärsii vanhempien väsymyksestä ja akuutista ajanpuutteesta. Kun lapset ovat isompia, on vanhemmille taas helpommin löydettävissä aikaa keskusteluun ja yhdessäoloon.

Toinen asia on se, että parisuhteen mahdollinen aika usein kilpailee oman ajan tarpeen kanssa, kuten seuraavissa lainauksissa esitetään.

”Se on vähän ristiriitaista, kun alkaa se oma aika silloin tytärten nukkumaanmenon jälkeen, niin se on sitten samalla sitä aikaa, joka olisi sitä parisuhteen yhteistä aikaa. Välillä se tietysti turhauttaa, että molemmat möllöttää omien tietokoneidensa ääressä iltaisin, eikä sano toiselle sanaakaan, tai hyvässä tapauksessa vaihtaa jotain sähköpostiviestejä, et tule jo nukkumaan. Mutta välillä ollaan ihan tietoisesti, että sovitaan, että ollaan yhdessä.”

”Mä nautin siitä ihan valtavasti, kun olen yksin mökillä voin lataa akkuja ja se toimii semmoisena voimanlähteenä. Mutta sitten jos mietin, että mitä me ehditään miehen kanssa yhdessä tekemään, niin ei meillä kyllä muuten ihan hirveästi yhteistä aikaa ole, ehkä pari lyhyttä reissua vuodessa.”

Viimeinen asia, josta aikaa nipistettiin perheelle, on ystävät ja sosiaalinen elämä. Niistä oli ylipäänsä kovin vähän puhetta haastatteluissa. Jotkut yhdistivät ystävien tapaamisen omaan aikaansa, jotkut jopa perheen ajanviettoon, mutta useimmiten niin ystävät kuin sukulaiset loistivat poissaolollaan lapsiperheiden arjesta. Sukulaisia tosin mainittiin jonkin verran, ja erityisesti äidit kertoivat tapaavansa siskojaan ja vanhempiaan. Muutamalla miehellä oli urheiluporukoita, joissa harrastus ja sosiaaliset suhteet yhdistyivät. Joku isä taas katsoi joutuneensa kokonaan luopumaan kavereista:

"Mä oon karsinut totaalisesti sosiaalisista suhteista. Siis enhän mä, mul on muutama kaveri ja mä näen niitä niin, et näen niitä ehkä joskus yhdeksältä illalla ja saattaa olla, et mä tuun joskus yhdeltä yöllä kotiin, ja sitten seuraavana aamuna on vähän väsähtänyt ... Ei mul oo kovin paljon enää kavereita."

Monet haastateltavat pohtivat itse omaa perhekeskeisyyttään ja totesivat, miten vähän he ehtivät tai edes haluavat tavata muita.

"Talvet varmasti menee, että ei me juuri tavata muita ihmisiä hirveästi. Et se aika mikään on vapaa-aika, se vietetään sitten perheen kanssa."

"Lauantai-ilta musta on semmoinen tähti-ilta, ja sen takia sitä ei hirveästi halua ehkä myydä siihen, et kutsuisi kavereita, koska silloin särkyisi se perheen kohtaaminen, kun olisi muita aikuisia."

Olemme tässä kirjassa korostaneet ajankäytössä tapahtuneita, perheiden kannalta myönteisiä muutoksia. Syvähaastattelut tukevat hyvin ajankäyttöaineistosta nousseita tuloksia. Perheelle ja lapsille halutaan antaa, ja heille usein myös annetaan, mahdollisimman paljon aikaa ansiotyön ohella. Myönteisen kehityksen suurin varjopuoli näyttäisi olevan hyvin pienten, sulkeutuneiden perheiden Suomi, jossa työn ja perheen ohella aikaa ei jää muille asioille, eikä varsinkaan muille ihmisille.

8 Lopuksi

Työn ja perheen yhteensovittaminen ja vanhempien mahdollisuudet viettää aikaa lastensa kanssa ovat herättäneet paljon keskustelua viime vuosina. Lasten yksinolo tai vapaa-ajan vietto ilman aikuisen valvontaa on huolestuttanut sekä vanhempia että muita kasvattajia. Vanhempien ansiotyömäärän ja työhön liittyvien kiireiden kasvua on pidetty uhkana perheiden yhdessäololle ja lasten hyvinvoinnille.

Tässä Perhebarometrissa olemme selvittäneet lapsiperheiden vanhempien ajankäyttöä ja tässä tapahtuneita muutoksia 1990-luvun lopulta tähän päivään. Erityisenä mielenkiinnon kohteena on ollut ansiotyön muutosten selvittäminen. Tulokset osoittavat, että ansiotyössä on tapahtunut lapsiperheiden kannalta sekä myönteistä että kielteistä kehitystä. Uhkakuvat kaiken aikansa ansiotyölle uhraavista vanhemmista eivät näytä käyneen toteen, vaikka työ viekin suuren osan lapsiperheiden vanhempien ajasta. Myös työn ajankohtaan liittyy haasteita. Epätyypillinen työ ja varsinkin ilta-aikaan sijoittuva työaika on monissa perheissä ongelmallista. Toisaalta muutokset kotitöissä tai lastenhoitoon käytetyssä ajassa osoittavat, että vanhemmat haluavat edelleen panostaa perheeseen ja lasten kanssa vietettyyn aikaan. Kiireetöntä yhteistä perheen kanssa vietettyä aikaa arvostetaan.

Tutkimus perustuu pääosin Tilastokeskuksen keräämiin ajankäytön aineistoihin, joista viimeisin on vuodelta 2009-2010. Perheiden arkipäivää ja yhteistä aikaa käsittelevät pien-ten tai kouluikäisten lasten vanhempien antamat haastattelut täydentävät tätä määrällistä aineistoa.

Pitkät työpäivät ja epätyypillinen työ yleistä lapsiperheissä

Ansiotyössä 2000-luvulla tapahtunut kehitys näyttää lapsiperheiden näkökulmasta kahtalaiselta. Ansiotöitä tehdään vuodessa nykyisin vähemmän kuin lamavuosien jälkeen 1990-luvun lopulla. Erilaiset vapaat ja muut poissaolot töistä ovat vähentäneet myös lapsiperheiden vanhempien ansiotyöaikaa, vaikka ansiotyöajan väheneminen onkin koskettanut erityisesti lapsettomia aikuisia. Tavalliset työpäivät ovat sen sijaan keskimäärin lähes yhtä pitkiä kuin kymmenen vuotta aiemmin. Normaalaa työpäivää – noin 7–8 tuntia – tekevien osuus on kuitenkin vähentynyt, ja sekä lyhyt että pitkä työaika ovat yleistyneet. Myös epätyypillinen työ ja erityisesti vuorotyö on yleistä lapsiperheissä.

Lapsiperheiden vanhempien pitkät työpäivät näyttävät hienoisesti lisääntyneen lamaa edeltäneestä ajasta. Tosin 2000-luvulla työpäivien pituudessa ei enää suurempia muutoksia ole tapahtunut. Tuoreiden tietojen mukaan useampi kuin joka viides pienen lapsen isä teki

pitkiä, yli 10-tuntisia työpäiviä. Äideillä yhtä pitkät työpäivät olivat harvinaisempia, mutta heistäkin joka neljäs oli tehnyt yli 8 tunnin työpäiviä vuonna 2010. Toisin kuin usein oletetaan, pitkät työpäivät eivät olleet muita yleisempiä ylemmillä toimihenkilöillä. Yrittäjinä toimivat vanhemmat tekivät pisintä työaikaa.

Vaikka myös lyhyt työaika on yleistynyt, osa-aikatyö on edelleen verraten harvinaista suomalaisissa lapsiperheissä. Äidit tekevät osa-aikatyötä vähemmän kuin naiset keskimäärin. Alle kolmevuotiaiden lasten ja 1.–2.-luokkalaisten vanhemmat voivat saada työajan lyhentämiseen osittaista hoitorahaa. Silti vain joka kuudes alle kouluikäisen lapsen äiti ja joka kahdeksas kouluikäisen lapsen äiti teki osa-aikatyötä. Isien osa-aikatyö oli vielä harvinaisempaa.

Pitkien työpäivien lisäksi ansiotyö vaikuttaa kotiin ja vapaa-aikaan myös muulla tavoin. Lähes joka kymmenes palkansaajavanhempi oli tutkimuksemme mukaan tehnyt työpäivänä ansiotyötä kotona tai vapaa-ajallaan. Suurin osa tästä on työpäivän jälkeen tehtyä ansiotyötä. Äidit olivat tehneet isiä useammin ansiotöitä myös vapaapäivinä. Ansiotöiden tekeminen kotona silloin tällöin on kuitenkin tätä yleisempää: toimihenkilötehtävissä työskentelevistä vanhemmista yli puolet ilmoitti tuovansa ainakin toisinaan töitä kotiin. Ansiotyön tekeminen etätöinä on sen sijaan vielä suhteellisen harvinaista.

Epätyypilliseen aikaan – iltaisin, öisin tai viikonloppuisin – työskentely on 2000-luvulla yleistynyt erityisesti äitien keskuudessa. Moni esimerkiksi hoitoalalla tai kaupan palveluksessa työskentelevä äiti tekee kaksi- tai kolmivuorotyötä. Viikonlopputyö on vähentynyt isillä, mutta äideillä muutosta ei kuluneena kahtena vuosikymmenenä juuri ole tapahtunut. Lähes joka neljäs äiti tekee töitä lauantaisin ja/tai sunnuntaisin, isistä hieman useampi kuin joka viides. Iltatyö vähentää selvästi lasten kanssa vietettyä aikaa työ- ja koulupäivinä. Tätä kuitenkin korvataan vapaapäivinä ja viikonloppuina.

Vuosityöajan väheneminen ja sen rinnalla tapahtunut pitkien työaikojen ja epätyypillisen työn yleistyminen antavat hieman ristiriitaisen vaikutelman kehityksestä lapsiperheiden vanhempien ansiotyössä. Pitkien työpäivien ja vapaapäivien vuorottelu ehkä kuitenkin kielii siitä, että työtä tehdään tiivistetympin: pitkän työpäivän ja ylitöiden vastineeksi pidetään ylimääräisiä vapaapäiviä. Joustavammat työaikajärjestelyt voivat palvella myös perheiden tarpeita. Lähes puolet äideistä ja kaksi kolmesta isistä ilmoitti tässä tutkimuksessa pystyvänsä joustamaan työajoissaan.

Kiire vähenee mutta aikapula kasvaa

Kenties yksi yllättävimpiä havaintoja tutkimuksessamme oli se, että kiireen kokemus oli vähentynyt viimeksi kuluneiden kymmenen vuoden aikana. Jatkuvasti kiireisten vanhempien osuus oli kymmenessä vuodessa laskenut lähes kymmenellä prosenttiyksiköllä. Kiireen väheneminen oli erityisen merkittävää pienten lasten äideillä. Tämä on sikäli odottamatonta, että ansiotyössä samana ajanjaksona tapahtuneet muutokset ovat olleet vähäisiä.

Kiireen kokeminen liittyy selvästi perhevaiheeseen. Pienten lasten vanhemmat ovat muita useammin kiireisiä ja kiire alkaa helpottaa kun lapset tulevat kouluikään.

Yksinhuoltajäidit olivat muita kiireisempiä. Myös pitkät työpäivät lisäävät kiirettä. Vähiten kiirettä kokivat ne äidit, jotka tekivät korkeintaan 36-tuntista työviikkoa. Pienten lasten äitien osa-aikatyön asteittainen yleistyminen 2000-luvulla onkin voinut helpottaa perheiden arkea.

Joustava työaika ei sellaisenaan riitä vähentämään kiirettä. Havaitsimme, että työajassaan joustamaan pystyvät äidit olivat muita kiireisempiä. Tämä liittyy kuitenkin usein pitkiin työpäiviin, sillä työajan joustomahdollisuudet olivat yleisempiä pitkää työaika tekevillä.

Vaikka kiireen kokeminen olikin muita yleisempää ylemmillä toimihenkilöillä ja yrittäjillä, jotka usein tekevät pitkiä työpäiviä, merkille pantavaa on että pienituloiset kokivat jatkuvaa kiirettä useammin kuin keski- tai suurituloiset. Usein on ajateltu, että kun tuloköyhyys koskee pienituloisia perheitä, aikaköyhyys vaivaa erityisesti suurituloisia, vaativassa asiantuntijatyössä tai johtotehtävissä toimivien kahden palkansaajan perheitä. Näiden tulosten perusteella kiire näyttää kuitenkin koskevan vähintään yhtä paljon pienituloisten perheitä kuin suurituloisiakin. Vaikka ansiotyöstä kumpuavat kiireet ehkä kasvavat suurituloisten perheissä, tulojen kasvu tarjoaa mahdollisuuksia kiireen hallintaan perheen arjessa esimerkiksi ostamalla siivous- tai muita kotipalveluja.

Havaitsimme myös, että vaikka kiire olikin vähentynyt lapsiperheissä, aikapulan kokemukset olivat pikemminkin lisääntyneet kuin vähentyneet viimeksi kuluneiden kymmenen vuoden aikana. Varsinkin pienten lasten isät ja kouluikäisten lasten äidit kokivat vuonna 2010 pulaa ajasta enemmän kuin kymmenen vuotta aikaisemmin. Toisaalta jatkuvan kiireen kokemukset olivat kummassakin ryhmässä vähentyneet.

Aikapulaa kokeneet vanhemmat haluaisivat lisää aikaa erityisesti liikuntaan ja harrastuksiin. Sen sijaan kotitöiden tekemiseen ei enää toivottu samassa määrin lisää aikaa kuin vielä 1990-luvun lopulla. Onkin kiinnostavaa pohtia, missä määrin isien aikapulan kokemus on yhteydessä siihen, että isät ovat lisänneet sekä kotitöihin että lastenhoitoon käyttämänsä aikaa selvästi vuodesta 1999 ja samalla tinkineet muusta vapaasta ajastaan.

Lastenhoitoon käytetään nykyään enemmän aikaa kuin aikaisemmin

Lapsiperheiden ajankäyttöä koskevan tutkimuksemme yhtenä tavoitteena oli selvittää perheiden yhteistä aikaa. Kotitöiden tekeminen tai lasten hoitaminen eivät suoranaisesti kerro yhteisestä ajanvietosta. Silti näihin toimintoihin käytetyn ajan kehitys kuitenkin kuvaa vanhempien tekemistä valinnoista ansiotyön, perheen ja vapaa-ajan välillä. Merkittävin muutos kotitöiden kohdalla on sukupuolten työnjaon vähittäinen tasoittuminen lapsiperheissä: isät ovat hitaasti kasvattaneet osallistumistaan samalla kun äitien kotityöt ovat vähentyneet selvästi. Syvähaastatteluissa korostettiin yleisesti, että nimenomaan kotitöistä tingitään. Kotitöihin käytetyn ajan kasvu on myös näkynyt isien vapaa-ajan vähenemisenä.

Ansiotyöhön käytetyn ajan lisääntymisen ja varsinkin äitien ansiotyön myötä pelättiin, ettei vanhemmilla riittäisi lastenhoitoon yhtä paljon aikaa kuin aikaisemmin. Kehitys on tässä suhteessa osoittautunut kuitenkin päinvastaiseksi. Lastenhoitoon käytetty aika on

ajankäyttötutkimusten perusteella kasvanut tasaisesti ja varsinkin pienten lasten isät ovat lisänneet osallistumistaan.

Ansiotyöhön käytetty aika ei myöskään suoraviivaisesti heijastu lasten kanssa vietettyyn aikaan. Lyhyttä työaikaa tekevät vanhemmat käyttävätkin muita enemmän aikaa lastenhoitoon, mutta ero lastenhoitoajassa pitkää työviikkoa tekeviin vanhempiin on vain muutama minuutti viikossa. Kiire ei myöskään näytä vähentävän lastenhoitoon käytettyä aikaa; sen sijaan vanhemmat tinkivät muusta ajankäytöstään.

Emme tässä raportissa tarkastelleet lähemmin työttömien tai muiden ei-työllisten ajankäyttöä kotona hoitovapaalla olevia äitejä lukuun ottamatta. Kotonaolo lisää selvästi sekä kotitöiden tekemistä että lastenhoitoon käytettyä aikaa. Myös kotona olevat isät osallistuvat ansiotyössä käyviä isiä enemmän kodin erilaisiin töihin.

Lasten ja nuorten vapaa-aika

Tietokoneiden ja nopeiden Internet-yhteyksien yleistymisen kodeissa näkyy lasten ja nuorten vapaa-ajassa. Ruutuajan – eli television katseluun, tietokoneella pelaamiseen tai muuhun tietokoneella puuhailuun kuluvan ajan – osuus nuorten arkipäivästä on kasvanut selvästi viimeksi kuluneina kymmenenä vuotena. Tietokone on syönyt jonkin verran aikaa television katselulta. Tietokoneella vietetty aika on lähes kaksinkertaistunut peruskouluikäisillä ja kolminkertaistunut tätä vanhemmilla pojilla. Tytöillä muutos on ollut suhteellisesti vielä suurempi, mutta heillä tietokoneen parissa vietetty aika jää poikia vähäisemmäksi. Samalla muihin vapaa-ajan toimintoihin käytetty aika on vähentynyt. Esimerkiksi liikuntaan ja ulkoiluun käytetään nykyisin vähemmän aikaa kuin vielä 2000-luvun alussa.

Lasten ja nuorten kotonaolo näyttää hienoisesti lisääntyneen 1990-luvun lopulta tähän päivään. Vaikka harrastukset tai kavereiden kanssa oleilu vievätkin lasten ja nuorten aikaa arkisin, on peruskouluikäisistä nykyään suurempi osa kotona koulun jälkeen kuin kymmenen vuotta sitten. Vähän vanhempien nuorten kohdalla tilanne on päinvastainen: keskiasteen opiskelijoista (n. 16–19-vuotiaat nuoret) suurempi osa viettää alkuillasta aikaansa kodin ulkopuolella. Sen sijaan iltaiikaa kotiintulo näyttää nuorilla varhentuneen. Suurempi osa on nykyään kotona iltaisin kuin 2000-luvun alussa. Kun myös lapsiperheiden vanhempien kotonaolo arki-iltaisin on hieman lisääntynyt, näyttääkin siltä, että perheenjäsenet viettävät nykyään aikaa enemmän kotona kuin vielä kymmenen vuotta sitten.

Lähteet

- Antila, Juha. 2005. Veteen piirretty viiva? Työn ja yksityiselämän välisen rajapinnan tarkastelua. Työpoliittinen tutkimus 272. Helsinki: Työministeriö.
- Baxter, Jennifer. 2011. Flexible work hours and other job factors in parental time with children. *Social Indicators Research* 101:239-242.
- Bianchi, Suzanne M. 2000. Maternal employment and time with children: Dramatic change or surprising continuity? *Demography* 37(4): 401-414.
- Budig, Michelle ja Folbre, Nancy. 2004. Activity, Proximity, or Responsibility? Measuring Parental Child Care Time”. Teoksessa Bittman, M. ja Folbre, N. (eds.) *Family Time: The Social Organization of Care*. New York: Routledge.
- Craig, Lyn. 2007. *Contemporary motherhood*. London: Ashgate.
- Esping-Andersen, Gøsta. 2006. Sociological explanations of rising income inequality. *American Behavioral Scientist* 50:5:639-658.
- Folbre, Nancy, Yoon, Jayoung, Finnoff, Kade, ja Fuligni, Allison S. 2005. By what measure? Family time devoted to children in the United States. *Demography* 42:373-390.
- Garhammer, Manfred. 2002. Pace of life and enjoyment of life. *Journal of Happiness Studies* 3:217-256.
- Garhammer, Manfred. 1999. *Wie Europäer ihre Zeit nutzen. Zeitstrukturen und Zeitkulturen im Zeichen der Globalisierung*. Berlin: Edition Sigma.
- Gauthier, Anne H., Smeeding Timothy M. ja Furstenberg, Frank F. 2004. Are parents investing less time in children? Trends in selected industrialized countries. *Population and Development Review* 30(4):647-671.
- Gershuny, Jonathan. 2000. *Changing times. Work and leisure in postindustrial society*. Oxford: Oxford University Press.
- Haataja, Anita. 2009. Fathers' use of paternity and parental leave in the Nordic countries. KELA Online working papers 2/2009. Helsinki: Kela.
- Julkunen, Raija, Nätti, Jouko ja Anttila, Timo. 2004. Aikanyrjähdys. Keskiluokka työn puristuksessa. Tampere: Vastapaino.
- Keinänen, Päivi. 2009. Palkansaajien työajan muutokset ja työaikamuodot. Teoksessa: Pärnänen, Anna ja Okkonen, Kaisa-Mari (toim.) *Työelämän suurten muutosten vuosikymmenet*, s. 99-120. Helsinki: Tilastokeskus.
- Kontula, Osmo. 2004. Perhepolitiikka käännekohdassa. *Katsauksia E* 18. Helsinki: Väestöliitto Väestöntutkimuslaitos.
- Lainiala, Lassi. 2010. Perhepolitiikan uudet tuulet. Perheen paluu. *Katsauksia E* 39. Helsinki: Väestöliitto Väestöntutkimuslaitos.

- Lammi-Taskula, Johanna. 2007. Parental leave for fathers?: Gendered conceptions and practices in families with young children in Finland. Stakes Research Reports 166. Helsinki: STAKES (nyk. THL).
- Lammi-Taskula, Johanna ja Salmi, Minna. 2010. Selvitys pohjoismaisista vanhempainvapaista. Julkaisematon esitys STM:n vanhempainvapaatyöryhmässä. STM, Helsinki.
- Lehto, Anna-Maija. 2009. Työelämän laadun kolme vuosikymmentä. Teoksessa: Pärnänen, Anna ja Okkonen, Kaisa-Mari (toim.) Työelämän suurten muutosten vuosikymmenet, s. 121-146. Helsinki: Tilastokeskus.
- Lehto, Anna-Maija ja Sutela, Hanna. 2008. Työolojen kolme vuosikymmentä. Työolotutkimusten tuloksia 1977-2008. Helsinki: Tilastokeskus.
- Lehto, Anna-Maija ja Sutela, Hanna. 2004. Uhkia ja mahdollisuuksia. Työolotutkimusten tuloksia 1977-2003. Helsinki: Tilastokeskus.
- McGinnity, Frances ja Whelan, Christopher T. 2009. Comparing work-life conflict in Europe: Evidence from the European Social Survey. *Social Indicators Research* 93:433-444.
- Miettinen, Anneli ja Rotkirch, Anna. 2008. Milloin on lapsen aika? Lastenhankinnan toiveet ja esteet. *Katsauksia E* 34. Helsinki: Väestöliitto Väestöntutkimuslaitos.
- Monna, Beatrice ja Gauthier, Anne H. 2008. A review of the literature on the social and economic determinants of parental time. *Journal of Family and Economic Issues* 29:634-653.
- Myllyniemi, Sami. 2005. Nuorisobarometri 2005 Tilasto-osuus. Teoksessa: Terhi-Anna Wilska (toim.) *Erilaiset ja samanlaiset. Nuorisobarometri 2005*, s. 13-64. Helsinki: Opetusministeriö, Nuorisotutkimusverkosto, Nuorisoasiain neuvottelukunta.
- Niemi, Iiris ja Pääkkönen, Hannu. 2001. Ajankäytön muutokset 1990-luvulla. *Kulttuuri ja viestintä* 2001:6. Helsinki: Tilastokeskus.
- Nuoret Helsingissä 2011. 2011. Helsingin kaupungin tietokeskuksen, opetusviraston ja nuorisosiainkeskuksen tutkimus. Luettavissa: http://www.hel2.fi/tietokeskus/Nuoret_Helsingissa_2011/2_tutkimus/tutkimus.html (joulukuu 2011).
- Paajanen, Pirjo. 2005. Eri teitä vanhemmuuteen. *Katsauksia E* 21. Helsinki: Väestöliitto Väestöntutkimuslaitos.
- Paajanen, Pirjo. 2001. Lapsen vapaa-aika huoltajan silmin. *Katsauksia E* 12. Helsinki: Väestöliitto Väestöntutkimuslaitos.
- Pärnänen, Anna ja Sutela, Hanna. 2009. Tyypillisestä epätyypilliseen. Muutokset erilaisissa työsuhteissa neljänä vuosikymmenenä. Teoksessa: Pärnänen, Anna ja Okkonen, Kaisa-Mari (toim.) Työelämän suurten muutosten vuosikymmenet, s. 147-170. Helsinki: Tilastokeskus.
- Pääkkönen, Hannu. 2010. Perheiden aika ja ajankäyttö. Tutkimuksia kokonaistyöajasta, vapaaehtoistyöstä, lapsista ja kiireestä. *Tutkimuksia* 254. Helsinki: Tilastokeskus.
- Pääkkönen, Hannu. 2008. Alone at home. *Electronic International Journal of Time Use Research* 5(1):43-64.
- Pääkkönen, Hannu. 2007. Lasten ajankäyttö ja harrastukset. Teoksessa *Suomalainen lapsi 2007*, s. 221-244. Väestö 2007. Helsinki: Tilastokeskus & Stakes.
- Pääkkönen, Hannu ja Hanifi, Riitta. 2011. Ajankäytön muutokset 2000-luvulla. *Elinolot* 2011. Helsinki: Tilastokeskus.

- Pääkkönen, Hannu ja Niemi, Iiris. 2002. Suomalainen arki. Ajankäyttö vuosituhannen vaihteessa. *Kulttuuri ja viestintä* 2002:2. Helsinki: Tilastokeskus.
- Reuna, Veera. 1999. Vanhemmuutta toteuttamassa. E7. Helsinki: Väestöliitto Väestöntutkimuslaitos.
- Roeters, Anne. 2011. Cross-national differences in the association between parental work hours and time with children in Europe: A multilevel analysis. *Social Indicators Research*, Online First DOI: 10.1007/s11205-011-9949-8.
- Salmi, Minna ja Lammi-Taskula, Johanna. 2004. Puhelin, mummo vai joustava työaika? Työn ja perheen yhdistämisen arkea. Helsinki: STAKES (nyk. THL).
- Salmi, Minna. 1996. Työelämän ja perhe-elämän yhdistämisen palapelit. Teoksessa Merja Kinnunen ja Päivi Korvajärvi (toim.) *Työelämän sukupuolistavat käytännöt*. Tampere: Vastapaino.
- Sayer, Liana ja Gornick, Janet. 2011. Cross-national variation in the influence of employment hours on child care time. *European Sociological Review*, Advance Access, published Feb 23, 2011.
- Takala, Pentti. 2002. Aikapula ja kiire lapsiperheissä. *Hyvinvointikatsaus* 4/2002:10-15.
- Tilastokeskus 2010a. Työvoimatutkimus. Katsaukset Työajat vuonna 2010, palkansaajien vuosityöaika [verkkajulkaisu]. Luettavissa: <http://tilastokeskus.fi/til/tyti/kat.html> (joulukuu 2011).
- Tilastokeskus 2010b. Työvoimatutkimus. Katsaukset Osa-aikatyöntekijöiden määrä kasvoi hieman [verkkajulkaisu]. Luettavissa: <http://tilastokeskus.fi/til/tyti/kat.html> (joulukuu 2011).
- Tilastokeskus 2011. Nuori tasa-arvo. Nuorten naisten ja miesten tasa-arvo Suomessa. Helsinki: Tilastokeskus.
- Österbacka, Eva ja Mattila-Viro, Päivi. 2009. Child perspectives on income and time use in Finnish families in the 1990s. *Social Security and health research: Working papers* 68/2009. Helsinki: KELA.

